

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS TEISĖS KATEDRA**

AURELIJOS RAIŽYTĖS
Tarptautinės žmogaus teisių apsaugos programa

TEMA
**TEISĖ Į TEISINGĄ BYLOS NAGRINĖJIMĄ PAGAL EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ
IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJOS 6 STRAIPSNĮ**

Magistro baigiamasis darbas

**Darbo vadovas –
Dokt. Laurynas Biekša**

**Konsultantas –
Dr. Lyra Jakulevičienė**

Vilnius, 2006

TURINYS

Įvadas	3
I. Teisės kreiptis į teismą ir teisingą bylos nagrinėjimą samprata	6
II. Civilio pobūdžio teisių ir pareigų bei asmeniui pareikšto baudžiamojo kaltinimo samprata pagal EŽTK 6 straipsnį	11
2.1 Pilietinių teisių ir pareigų pagal EŽTK 6 straipsnį samprata	11
2.2 Asmeniui pareikšto baudžiamojo kaltinimo samprata	15
III. Teisės į teisingą bylos nagrinėjimą turinys	21
3.1 Bylos išnagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką	21
3.2 Pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas	28
3.3 Bylos nagrinėjimas viešumo sąlygomis	37
3.4 Nekaltumo prezumpcija	42
3.5 Procesinės garantijos	49
3.5.1 teisė, kad kaltinamajam būtų skubiai ir išsamiai jam suprantama kalba pranešta apie pateikiamo jam kaltinimo pobūdį ir pagrindą	50
3.5.2 teisė turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti savo gynybai	51
3.5.3 teisė gintis pačiam ar per savo paties pasirinktą gynėją arba, jei jis neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir kai tai reikalinga teisingumo interesams, nemokamai gauti advokato pagalbą	52
3.5.4 teisė pačiam apklausti kaltinimo liudytojus arba turėti galimybę, kad tie liudytojai būtų apklausti, ir kad gynybos liudytojai būtų iškviesti ir apklausti tokiomis pat sąlygomis, kokios taikomos kaltinimo liudytojams	53
3.5.5 teisė nemokamai naudotis vertėjo pagalba	55
Išvados	58
Santrauka	61
Summary	62
Naudotos literatūros sąrašas	63

IVADAS

Dabartinė europietiška žmogaus teisių koncepcija ir sistema atspindi kelių šimtmečių filosofines ir teises idėjas. Visą žmogaus teisių evoliucijos laikotarpį buvo plėtojami trys svarbiausi žmogaus teisių aspektai – žmogaus vientisumas (integralumas), laisvė ir lygybė, pagarba kiekvieno žmogaus orumui. Šio proceso metu idealistiniai siekiai tapo ne tik kai kurių teisės aktų dalimi, atskirų valstybių teisinės sistemos komponentu, bet virto tarptautine žmogaus teisių apsaugos sistema.¹

Tarptautinė teisė įtvirtina ne tik žmogaus teises ir pagrindines laisves, bet ir sukuriama mechanizmas, kuris tiesiogiai nukreiptas tarnauti žmogaus teisių apsaugai. Tinkamo žmogaus teisių įgyvendinimo sąlyga – gerai veikiantis žmogaus teisių apsaugos mechanizmas. Apskritai žmogaus teisės gali būti suprantamos kaip asmens laisvės visuomenėje ir galimybės jas realizuoti, o netekus tokios galimybės – garantuojama teisė ginti savo pažeistas teises ir teisėtus interesus. Tačiau tai turi būti daroma ne tik siekiant įgyvendinti teisingumą, bet ir pats procesas turi vykti pagal teisingo teismo principą. 1950 m. pasirašyta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Konvencija) įtvirtino minimalius žmogaus teisių apsaugos standartus, kurių privalo laikytis visos demokratinį gyvenimo kelią pasirinkusios Europos valstybės. Konvencijos 6 straipsnis garantuoja asmens teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. Tai svarbi žmogaus teisė, nes kitų žmogaus teisių įgyvendinimui ir užtikrinimui yra svarbu, kad būtų tinkamai ginamos asmens teisės.

Teisė kreiptis į teismą ir teisingą bylos nagrinėjimą yra viena iš tinkamo žmogaus teisių įgyvendinimo sąlygų, kurią gina Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Konvencijos 6 straipsnyje garantuojama teisė – tai pirmosios kartos žmogaus teisių grupės teisė – pilietinė teisė.

Bendrajai prasme koncepcija „teisė į teisingą bylos nagrinėjimą“ suprantama kaip žmonių santykių teisingumo sistema, sudaranti galimybes teismo procesą, kurio metu aiškinamasi, tyrinėjama, svarstoma ir analizuojama tam tikros veikos esmė, įgyvendinti teisingumo principo pagrindu.

Nepaisant to, kad ši teisė yra gana abstrakti, ji yra reikšminga ir aktuali visuomenei ir kiekvienam asmeniui atskirai. Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą – viena iš fundamentalių teisių, t. y. kitų žmogaus teisių apsaugos garantas. Tik giliau pažvelgus į šios teisės esmę, akivaizdu, kad jos įgyvendinimo svarbiausius būdus nustato ir išreiškia bendrieji procesiniai teisės principai, įtvirtinti

---

¹ Abramavičiūtė I., Beinoravičius D. ir kiti. Tautinių mažumų teisės. - Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005. P. 23.

daugelio valstybių teisinėse sistemose. Teisės į teisingą bylos nagrinėjimą turinį sudaro tokie principai, kaip teismų nepriklausomumas ir bešališkumas, bylos nagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką ir viešumo sąlygomis, nekaltumo prezumpcija ir kt., - tai principai, kuriais tiek Lietuvoje, tiek ir kitose Europos valstybėse, ratifikavusiose EŽTK, vadovaujamosi ir jų paisoma įgyvendinant teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, ir kurių visuma sudaro Konvencijos 6 straipsnio turinį. Magistrinio darbo esmė bus atskleidžiamas per teisės į teisingą bylos nagrinėjimą reglamentavimo principus. Teisės principai visada buvo ir bus kiekvienos teisės sistemos pamatinės nuostatos. Todėl šiai teisei skiriama vis daugiau dėmesio, apie ją plačiau šnekama ir ji yra pakankamai išsamiai analizuojama, stengiantis išsiaiškinti jos įgyvendinimo problemas. Nagrinėjama teisė yra aktuali ne tik kitose šalyse, bet ir Lietuvoje. Tai galima spręsti iš to, kad Europos žmogaus teisių teismui (toliau – Teismas) paduodamų pareiškimų, kuriuose skundžiamasi, kad Lietuvos valstybė pažeidė pareiškėjų teisę, įtvirtintą Konvencijos 6 straipsnyje, nemažėja. Nepaisant to, kad atskiri teisės į teisingą bylos nagrinėjimą principai yra pakankamai plačiai atskleisti bei pati teisė intensyviai analizuojama, tačiau jos reikšmingumas kitų žmogaus teisių įgyvendinimo atžvilgiu ir šio Konvencijos straipsnio besikartojantys pažeidimai rodo dar didesnę poreikį pasigilinti į Konvencijos 6 straipsnį ir jį gvildinti įvairiais aspektais. Todėl analizuodami pasirinktą magistrinio darbo temą, bandysime dar kartą išsamiau apžvelgti teisės į teisingą bylos nagrinėjimą turinį, apimant ir lyginant vienu metu tiek teisės į teisingą teismą definiciją, tiek atskirus šios teisės aspektus, kartu kompleksiskai panagrinėjant Lietuvos situaciją, taip pat apibendrinti Teismo formuojamą praktiką nagrinėjama tema, kuri jau yra traktuojama kaip precedentinė.

Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, kaip ir apskritai visos žmogaus teisės, sukelia teorinių ir praktinių problemų. Šio darbo tikslas yra panagrinėti, kas tai yra teisė į teisingą bylos nagrinėjimą pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnį bei nustatyti jos turinį sudarančių principų įgyvendinimo problemas, kompleksiskai apžvelgti Lietuvos Konstitucinio Teismo ir Europos žmogaus teisių teismo formuojamą praktiką, Lietuvos Respublikos pagrindinius teisės aktus, kuriuose reglamentuojami bendrieji teisės į teisingą bylos nagrinėjimą principai. Šios teisės turinys yra labai platus, o magistrinio darbo apimtis ribota, todėl analizuojant teisę į teisingą teismą, daugiau bus gilinamasi į nagrinėjamos teisės principus, jų įtvirtinimą teorijoje, praktinį taikymą, nagrinėjami problematiškesni jų aspektai ir tik bendrais bruožais bus aptariamos procesinės garantijos, suteikiamos asmeniui baudžiamajame procese pagal Konvencijos 6 straipsnio 3 dalį. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva taip pat yra ratifikavusi Konvenciją, svarbu apžvelgti, kaip pati valstybė savo teisės aktais, precedentine praktika garantuoja teisę į teisingą bylos nagrinėjimą ir kiekvieno šios teisės principo įgyvendinimą. Darbe daug dėmesio bus skiriama

Teismo priimtų sprendimų bylose tiek prieš Lietuvą, tiek prieš kitas Europos valstybes teisei analizei, siekiant atskleisti aspektus tų sprendimų, kuriuose yra gvildenami ypač aktualūs Konvencijos 6 straipsnio taikymo klausimai, dėl kurių yra suformuota vienokia ar kitokia Teismo pozicija ir kurių nuostatos tampa teorijos dalimi.

Magistrinio darbo tyrimo objektą apibūdina pats pavadinimas: teisė į teisingą bylos nagrinėjimą pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnį. Baigiamojo darbo tyrimo dalykas – objektyvaus teismo nagrinėjimo principai, garantijos, jų įgyvendinimo praktikoje problemos.

Siekiant kuo geriau atskleisti tiriamosios srities problematiką, šios temos analizė atliekama tokiomis aspektais:

1. teisės kreiptis į teismą ir į teisingą bylos nagrinėjimą sampratos analizė;
2. civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar asmeniui pareikšto baudžiamojo kaltinimo sampratų analizė;
3. detalus Konvencijos 6 straipsnyje numatytų objektyvaus teismo nagrinėjimo elementų analizavimas.

Rašant magistrinį darbą, autorė daugiausia rėmėsi pirminiu šaltiniu - Europos žmogaus teisių teismo praktika, įskaitant ir bylas prieš Lietuvą, bei užsienio autorių išsakytomis mintimis. Be abejo, buvo remtasi ir literatūra lietuvių kalba, nors buvo pasigesta šaltinių, kuriuose detaliau analizuojamas ne tik Konvencijos 6 straipsnis, bet ir kiti straipsniai, kurie buvo aktualūs atskleidžiant teisės į teisingą bylos nagrinėjimą turinį (pavyzdžiui, Konvencijos 13 str., 7 protokolo 2 str.). Lietuvių kalba daugiausia rasta straipsnių ir literatūros, kuriuose nagrinėjamos bylos prieš Lietuvą ir pateikiama išsami kelių pagrindinių bylų, įtvirtinančių esminius principus, analizė. Todėl šis darbas turėtų būti naudingas ne tik detaliai Konvencijos 6 straipsnio analizei, bet ir naujumo prasme – teorijos nagrinėjimas remiantis tiek pagrindinėmis bylomis, kuriose įtvirtinti pamatiniai principai, tiek naujesnėmis ir kitomis bylomis, kurių neanalizavo lietuvių autoriai. Magistriniame darbe ne tik bandoma plačiau atskleisti Konvencijos 6 straipsnio esmę ir problematiką Europos žmogaus teisių teismo rėmuose, bet taip pat atsižvelgiama ir į Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, teismų įstatyme įtvirtintus analogiškus teismo nagrinėjimo principus, aptariami LR Konstitucinio Teismo išaiškinimai. Rašant buvo naudotasi sisteminės analizės, teisės aktų analizės, loginiu, lyginamuoju bei apibendrinimo metodais. Visa tai leido kompleksiskai išnagrinėti šią temą ir darbo gale pateikti išvadas. Taigi šis darbas turėtų sukurti pagrindus tolesnei Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio analizei bei prisidėti prie žmogaus teisių problematikos viešinimo ir užtikrinimo Lietuvoje.

I. TEISĖS KREIPTIS Į TEISMĄ IR TEISINGĄ BYLOS NAGRINĖJIMĄ SAMPRATA

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnis tiesiogiai įtvirtina teisės į tinkamą ir teisingą teismo procesą principą. Jame nustatyta kiekvieno asmens teisė, kad jo byla per protingą laiką lygybės ir viešumo sąlygomis išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas. Teisė į teisingą teismą – visų kitų žmogaus teisių apsaugos garantas, todėl ji laikoma viena iš fundamentalių žmogaus teisių. Ši asmens teisė demokratinėje valstybėje suprantama kaip teisė į visų konstitucinių asmens interesų garantijų kompleksą ar visumą², kurią sudaro šio darbo trečioje dalyje analizuojami objektyvaus teismo nagrinėjimo elementai.

Be to, ši teisė yra reikšminga įgyvendinant bet kurią kitą žmogaus teisę todėl, kad teismai – tai institucijos, kurios taria paskutinį žodį sprendžiant ginčus ar apsaugant asmens interesus nuo pažeidimų.³ Atsižvelgiant į tai, teisės į teisingą bylos nagrinėjimą užtikrinimas yra be galo svarbus. Tai yra kitų žmogaus teisių apsaugos ir jų atstatymo pagrindas. Pažeidus teisę kreiptis į teismą ar teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, žmogus praranda ne tik galimybę ginti savo pažeistas teises teisme, bet kartu automatiškai seka ir kitų teisių pažeidimai. Valstybės atžvilgiu pažeidžiamas vienas iš teisinės valstybės kriterijų.⁴

Tai pirmosios kartos pilietinė teisė, pripažįstama tiek tarptautiniuose žmogaus teisių apsaugą reglamentuojančiuose dokumentuose, tiek valstybių vidaus teisinėje sistemoje. Todėl šiame darbe aktualu akcentuoti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje taip pat yra įtvirtinta asmens teisė į teisingą, bešališką ir nepriklausomą teismą. Šio principo turinį galima nustatyti ir analizuojant LR Konstitucijos 109, 117 straipsnius. Valstybė, garantuodama teisę kreiptis į teismą dėl teisminės gynybos, kartu turi užtikrinti, kad teismo procesas vyktų sąžiningai, operatyviai, kvalifikuotai, kad būtų gerbiamos šalių teisės, o byla nagrinėtų nešališkas ir neutralus teisėjas.⁵

Kadangi Konvencijos 6 straipsnio 1 punktą reikalauja objektyvaus teismo nagrinėjimo nustatant baudžiamąjį kaltinimą bei pilietines teises ir laisves, Europos žmogaus teisių teismas dažnai susieja pagal Konvencijos 13 straipsnį nagrinėjamus klausimus su klausimais, nagrinėjamais remiantis 6 straipsniu. Konvencijos 13 straipsnis garantuoja „efektyvią teisinę pagalbą

² Čepas A. Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujosios sistemos, 2005. P. 33.

³ Čepas A. Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujosios sistemos, 2005. P. 33.

⁴ Vadapalas V (moksl. red.). Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. – Vilnius: Justitia, 2002.

⁵ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I tomas. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 69.

valstybiniuose organuose“ bylos nagrinėjimo metu kiekvienam, kurio teisės ir laisvės, pripažintos Konvencijoje, buvo pažeistos. Byloje *Koskinas prieš Graikiją (2002 m. birželio 20 d.)* pareiškėjas skundėsi dėl Konvencijos 13 straipsnio pažeidimo, nes jis neturėjo priemonių nacionaliniuose teismuose skųstis dėl atleidimo iš darbo teisėtumo. Valstybiniai organai minėtam pareiškėjui nesudarė galimybių ginti savo pažeistos teisės ir tokiu būdu užtikrinti teisingumą. Taigi imant teisės į teisingą bylos nagrinėjimą požiūriu, abiejų paminėtų Konvencijos straipsnių tikslas – efektyvus teisingumo ir tinkamo proceso jam pasiekti įgyvendinimas. Pagal Konvencijos 13 straipsnį kiekvienas asmuo, kurio Konvencijoje numatytos teisės buvo pažeistos, privalo gauti visas įmanomas teisinės gynybos priemones vidaus teisėje. Be to, čia svarbu pažymėti, kad 13 straipsnis gali būti vienintelė nuostata, taikytina tais atvejais, kai nesuteikiama efektyvi teisinė gynyba pažeidus teises, kurios pagal Konvenciją nėra nei pilietinio, nei baudžiamojo pobūdžio.⁶ Bet koku atveju teisė į teisingą bylos nagrinėjimą yra imperatyvi ir privalo būti įgyvendinta užtikrinant visus jos turinį sudarančius principus. Konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių garantavimas visų pirma reiškia šių teisių ir laisvių tinkamą gynybą nacionaliniu lygmeniu, o tarptautinė žmogaus teisių apsauga yra tik papildomas instrumentas asmens teisėms užtikrinti.⁷

Kaip jau buvo paminėta, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnis garantuoja teisę į objektyvų teisminį nagrinėjimą, nustatant asmens pilietines teises ir pareigas ar jam pareikštą baudžiamąjį kaltinimą. Europos žmogaus teisių teismas plečiamai interpretuoja šį straipsnį dėl jo ypatingos reikšmės demokratijai ir kitų žmogaus teisių užtikrinimui. Byloje *Delcourt prieš Belgiją (1970 m. sausio 17 d.)* jis pareiškė, kad teisė į objektyvų bylos nagrinėjimą Konvencijos prasme yra tokia svarbi demokratinėje visuomenėje, kad 6 straipsnio 1 punkto siauras aiškinimas neatitiktų minėtos nuostatos tikslo.⁸ Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą dėl savo pobūdžio ir reikšmingumo turi būti analizuojama kaip visuma šios teisės turinį sudarančių elementų.⁹ Taigi šios teisės tinkamo įgyvendinimo veiksmingumas priklauso nuo atskirų šių teisę sudarančių ir užtikrinančių objektyvaus teismo nagrinėjimo elementų, įtvirtintų Konvencijos 6 straipsnyje, įgyvendinimo, todėl toliau šiame darbe bus plačiau analizuojami tokie principai kaip bylos išnagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką ir viešumo sąlygomis, įsteigtų pagal įstatymą teismų nepriklausomumo ir bešališkumo bei kitos procesinės garantijos, kurių visuma ir kiekvieno atskirai tinkamas įgyvendinimas užtikrina bendrą Konvencijos 6 straipsnio teisę – teisę į teisingą

⁶ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 37.

⁷ Stumbrytė Ž. Teisė į teisę ginti pažeistą teisę arba Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnio taikymo praktika // Juristas. 2006, Nr. 10. P.31.

⁸ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 27.

⁹ Rehman Javid. International human rights law (a practical approach). - Great Britain: Henry Ling Ltd., 2003. P. 148-149.

bylos nagrinėjimą. Apibendrinant galima pastebėti, kad teisės į teisingą bylos nagrinėjimą turinys gana platus. Tai gali būti laikytina vienas iš pagrindų, dėl ko ši teisė ne visada būna tinkamai įgyvendinama. Nors teisės į teisingą teismą principas šiuolaikiniame pasaulyje yra tapęs visuotinai pripažįstamu ir nekvestionuojamu, tačiau vis dar intensyviai pažeidinėjamu. Tai patvirtina ir Europos žmogaus teisių teisme gaunamų skundų statistika.¹⁰ Tai viena iš priežasčių, dėl ko kyla poreikis detaliau paanalizuoti aptariamą teisės turinį, taikymą Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ribose.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje garantuojama fundamentali teisė į teisingą bylos nagrinėjimą taip pat reiškia, kad priimti teismo sprendimai turi būti įgyvendinami per atitinkamą laikotarpį. Taigi todėl yra labai svarbu užtikrinti, kad visi asmenys, gavę iš teismo galutinį ir privalomą sprendimą, turėtų teisę į jo įgyvendinimą. Tokio sprendimo neįgyvendinimas arba delsimas jį įgyvendinti gali paversti šią teisę neveiksminga ir iliuzine, darant žalą vienai iš šalių. Tokiu atveju teisė į teisingą teismą, teisė kreiptis į teismą bei teisė į teisingą bylos nagrinėjimą apskritai praranda savo prasmę. Neįgyvendintas sprendimas nebetenka prasmės, nes jo tikslas – realus žmogaus teisių įgyvendinimas. Kaip ir galimybė kreiptis į teismines instancijas turi būti reali, o ne formali¹¹, taip ir sprendimas turi būti ne tik priimtas, bet ir realiai įvykdytas. Teisė kreiptis į teismą yra tinkamai įgyvendinama ir teisingas bylos nagrinėjimas tampa prasmingu tokiu atveju, kai sprendimo vykdymas laikomas sudėtine teismo nagrinėjimo dalimi.

Teismo sprendimo įgyvendinimo reikšmė buvo analizuojama vienoje iš Europos žmogaus teisių teismo byloje, susijusioje su Lietuva – byla *Jasiūnienė prieš Lietuvą (2003 m. kovo 6 d.)*. Čia Teismas priminė, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis užtikrina teisę kiekvienam asmeniui pateikti ieškinį teismui dėl jo civilinio pobūdžio teisių ir pareigų nustatymo; tokiu būdu ši dalis apima „teisę į teismą“, kurios vieną iš aspektų sudaro teisė kreiptis į teismą, tai yra teisė iškelti civilinę bylą teisme. Tačiau ta teisė būtų iliuzinė, jei Susitariančiųjų valstybių vidaus teisės sistema leistų galutinį, privalomą teismo sprendimą palikti neįvykdytą. Valstybės valdžios institucijos, nesiimdamos būtinų priemonių priimtam teismo sprendimui įvykdyti, padaro Konvencijos 6 straipsnį visiškai neefektyviu, todėl kartu pažeidžiama ir minėtame straipsnyje įtvirtinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą. Sprendimo įgyvendinimas – viena iš esminių teisės į teisingą teismą dalių. Neįmanoma įsivaizduoti, kad 6 straipsnis detaliai aprašytų procesines garantijas, suteikiamas

---

¹⁰ Rehman Javid. International human rights law (a practical approach). - Great Britain: Henry Ling Ltd., 2003. P. 148. Jacobs and White. European Convention on human rights. – Great Britain: Oxford university press. P. 140.

¹¹ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 27.

šalims – teisingas, viešas ir greitas teismo procesas – negarantuojant teismo sprendimo įvykdymo¹²; 6 straipsnio aiškinimas kaip išimtinai susijusio su teise kreiptis į teismą ir teismo nagrinėjimo organizavimu greičiausiai sukeltų situacijas, nesuderinamas su teisės viršenybės principu, kurį Susitariančios valstybės įsipareigoja gerbti, ratifikuodamos Konvenciją. Todėl bet kurio teismo sprendimo vykdymas turi būti laikomas sudėtine „teismo nagrinėjimo“ dalimi pagal Konvencijos 6 straipsnį.

Aptariant teisės į teisingą bylos nagrinėjimą sampratą, svarbu pažymėti ir tai, kad teisingumo reikalavimas taikomas visam bylos nagrinėjimui, įskaitant ir nagrinėjimą apeliacinėje bei kasacinėje instancijose. Konvencijos septintojo protokolo 2 straipsnyje įtvirtinta, kad „*kiekvienas asmuo, teismo apkaltintas nusikaltimo padarymu, turi teisę reikalauti, kad jo pripažinimą kaltu ir nuteisimą peržiūrėtų aukštesnė teisminė instancija*“. Remiantis išdėstytu, neįgyvendinus minėtos nuostatos, bus pažeidžiamas teisės į teisingą bylos nagrinėjimą principas. Pavyzdžiui, byloje *Marpa Zeeland B. ir Metal Welding B. V. prieš Nyderlandus (2004 m. lapkričio 9 d.)* kompanijos Marpa Zeeland B. ir Metal Welding B. V. bei jų direktoriai buvo patraukti atsakomybėn įtarus klastojimu ir sukčiavimu, jiems buvo paskirtos baudos. Šį sprendimą jie apskundė, tačiau vėliau skundą atsiėmė po susitikimo su generaliniu advokatu, susitarus, kad paskirtos baudmės bus sumažintos. Tačiau Nyderlandų teismai nepasiūlė sumažinti paskirtų bausmių, o kai šis sprendimas buvo priimtas, nebebuvo galima jokia tolesnė apeliacija. Europos žmogaus teisių teismo nuomone, tokiomis aplinkybėmis kompanijoms nesuteikta veiksminga teisė kreiptis į teismą ir prasmingai įgyvendinti teisę į apeliaciją. Teismas nusprendė, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies nuostatos proceso teisėtumo požiūriu buvo pažeistos. Taigi teisingo teismo normos taikymas apima plačią sferą, ji taikoma ne tik visų instancijų procesuose, bet taip pat aktuali yra ir su bylos nagrinėjimu susijusioms visoms proceso šalims.¹³ Išanalizavus teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pagrindinius aspektus bei apžvelgus minėtą bylą, darytina išvada, kad analizuojama teisė apima visas instancijas, todėl ji turi būti užtikrinta viso proceso metu, - nuo bylos iškėlimo teisme iki visiško teismo sprendimo įvykdymo.

Teisingumas privalo būti įgyvendinamas ir renkant įrodymus. Pavyzdžiui, siekiant įgyvendinti nagrinėjamą principą, turi būti pašalinami visi įrodymai, kurie gauti nelegaliu būdu, nepagrįsti teiginiai taip pat neturėtų būti vertinami kaip turintys reikšmės bylai ir pan.¹⁴

---

¹² Bylos *Hornsby prieš Graikiją* sprendimas, Nr. 18357/91, 1997 m. kovo 19 d.

¹³ Marks Susan and Clapham Andrew. *International human rights lexicon*. – Greta Britain: Oxford university press. P. 152.

¹⁴ Rehman Javaid. *International human rights law (a practical approach)*. - Great Britain: Henry Ling Ltd., 2003. P. 150.

Apibendrinant galima daryti išvadas, kad teisė į teisingą teismą apima tris stadijas – tai yra kelių teisių visuma:

- teisė kreiptis į teismą;
- teisė į teisingą bylos nagrinėjimo procesą;
- teisė į priimto sprendimo vykdymą.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas viename iš savo nutarimų analizuodamas baudžiamajame procese taikomų įstatymų atitikimą LR Konstitucijai, taip pat pažymėjo, kad konstitucinė teisė į teisingą teismą *inter alia* reiškia ne tik tai, kad teismo proceso metu turi būti laikomasi baudžiamojo proceso teisės principų ir normų, bet ir tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatyta ir teismo paskirta bausmė turi būti teisinga; baudžiamajame įstatyme turi būti numatytos visos galimybės teismui, atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes, asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, paskirti teisingą bausmę. Neteisingos bausmės paskyrimas reikštų, kad yra pažeidžiama asmens teisė į teisingą teismą.¹⁵

Analizuojant teisės į teisingą bylos nagrinėjimą sampratą, paminėtina, kad teisingo bylos nagrinėjimo principas nesusijęs su nacionalinių teismų priimtų sprendimų teisėtumo tikrinimu. Europos žmogaus teisių teismas kaip „ketvirtoji instancija“ nėra kompetentingas tikrinti, ar nacionaliniai teismai padarė klaidą vertindami fakto ar teisės klausimus.¹⁶ Teismas neturi kompetencijos pagal Konvencijos 6 straipsnį atstatyti vidaus teisinių procedūrų. Jo pareiga Konvencijos 6 straipsnio požiūriu yra kontroliuoti, kaip laikomasi teisingo bylos nagrinėjimo proceso metu principo, taip pat ištirti, ar visas procesas kaip visuma atitinka teisingo bylos nagrinėjimo reikalavimus ir garantijas, sąlygotas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalis reikalauja objektyvaus teismo nagrinėjimo nustatant baudžiamąjį kaltinimą bei asmens pilietines teises ir laisves. Asmens teisė į teisingą teismą yra viena iš fundamentalių teisių ir konstitucinių asmens interesų garantijų. Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą privalo būti įgyvendinta užtikrinant visus objektyvaus teismo nagrinėjimo elementus, - byla per protingą laiką lygybės ir viešumo sąlygomis turi būti išnagrinėta pagal įstatymą įsteigto nepriklausomo ir bešališko teismo, nes priešingu atveju analizuojama teisė nebetenka prasmės ir nustoja funkcionuoti. Privaloma be

---

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 57-2552.

¹⁶ Stungys K., Vadapalas V. Naujos teisinės praktikos galimybės: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Justitia. 1996, Nr. 3. P.6.

išimties užtikrinti visas Konvencijoje įtvirtintas sąlygas, priešingu atveju bus laikoma Konvencijos 6 straipsnio pažeidimu. Siekiant nustatyti, ar nagrinėjimas buvo teisingas ir atitiko teisingo proceso reikalavimus, turi būti peržiūrimas ir įvertinamas visas bylos nagrinėjimo procesas – nuo bylos iškėlimo teisme iki teismo sprendimo visiško įvykdymo, tačiau ir kiekvienas atskiras elementas, įtvirtintas Konvencijos 6 straipsnyje, gali turėti lemiamos reikšmės. Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą yra interpretuojama plečiamai, o teisė kreiptis į teismą, teisė į tinkamą procesą bei teisė į priimto sprendimo vykdymą suprantamos kaip integralios teisingo teismo dalys. Atsižvelgiant į šio darbo pavadinimą – teisė į teisingą bylos nagrinėjimą pagal EŽTK 6 straipsnį, toliau išsamiau bus atskleidžiamas teisės į teisingą teismą principas teismo proceso atžvilgiu bei detalios analizuojami kiekvienas iš teisės į teisingą bylos nagrinėjimą elementų, jų turinys, kurių visuma sudaro galimybę tinkamai įgyvendinti teisingumą.

II. CIVILINIŲ POBŪDŽIO TEISIŲ IR PAREIGŲ BEI ASMENIUI PAREIKŠTO BAUDŽIAMOJO KALTINIMO SAMPRATA PAGAL EŽTK 6 STR.

2.1 PILIETINIŲ TEISIŲ IR PAREIGŲ PAGAL EŽTK 6 STRAIPSNĮ SAMPRATA

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „*kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų <...> klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas*“. Ši nuostata akivaizdžiai užtikrina, kad jei asmens pilietinės teisės ir pareigos yra pažeidžiamos ar ginčijamos, jis turi teisę jas apginti remiantis teisingo bylos nagrinėjimo principo pagrindu. Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis kiekvienam garantuoja teisę pateikti ieškinį dėl savo civilinio pobūdžio teisių ar pareigų teismui ir tokiu būdu įgyvendinti teisę į teismą, kurią, kaip jau buvo minėta pirmajame šio darbo skyriuje, sudaro ir teisė kreiptis į teismą. Nekyla jokių klausimų, kad analizuojamo straipsnio garantijos yra taikomos civilinių teisių ir pareigų atžvilgiu – tokia nuostata tiesiogiai įtvirtinta Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje. Problematiškesnis aspektas yra susijęs su civilinio pobūdžio teisių ir pareigų samprata pagal Konvencijos 6 straipsnį bei su šių teisių nustatymu, ar jos laikomos Konvencijos apsaugos objektu.

Tam, kad būtų įgyvendinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, teisės arba pareigos turi būti realios, jos privalo egzistuoti ir būti nustatytos valstybės atsakovės teisinėje sistemoje. Be to, ir pats

ginčas turi vykti realiai ir būti svarbus valstybės viduje, kad patektų į Konvencijos saugomą sritį.¹⁷ Byloje *Airey prieš Airiją (1979 m. spalio 9 d.)* Teismas pažymėjo, kad apskritai Konvencijos paskirtis yra garantuoti konkrečias ir efektyvias teises, o ne teorines ir iliuzines. Tai ypač sakytina apie teisę kreiptis į teismą ginti savo pažeistų pilietinių teisių atsižvelgiant į ypatingą vietą, kurią teisė į teisingą teismą užima demokratinėje visuomenėje. Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintos garantijos taikomos dažniausiai tada, kai toks ginčas nacionalinėje teisėje apskritai yra pripažįstamas ir laikomas civiliniu iš prigimties.¹⁸

Teismas savo praktikoje yra pasisakęs, kad jis neprivalo pateikti abstraktaus pasakymo „civilinio pobūdžio teisės ir pareigos“ apibrėžimo. Tokios nuomonės jis buvo ir byloje *Deumeland prieš Vokietiją (1986 m. gegužės 29 d.)*, kurioje teko pirmą kartą nagrinėti socialinio draudimo srities klausimus, konkrečiai – Berlyno žemės draudimo nuo nelaimingo atsitikimo gamyboje schemą. Remiantis Vokietijos įstatymais, teisė, apie kurią kalbama, yra priskiriama viešajai teisei. Visgi ši klasifikacija suteikia tik startinę poziciją ir tai negali būti absoliučiai lemiamas dalykas, jei jis yra pagrįstas kitais veiksniais, kuriuos Teismas privalo nustatyti. Remdamasis bylos *Konig prieš Vokietiją (1978 m. birželio 28 d.)* sprendimu, čia Teismas dar kartą pažymėjo, kad „tai, ar teisė turi būti laikoma civiline, ar ne <...> priklauso nuo tos teisės turinio ir jos poveikio, o ne nuo jos teisinės klasifikacijos pagal tam tikros valstybės vidaus teisę“. Taigi vadovaujantis Europos žmogaus teisių teismo precedentine teise (bylos *Deumeland prieš Vokietiją (1986 m. gegužės 29 d.)*, *Konig prieš Vokietiją (1978 m. birželio 28 d.)*), civilinio pobūdžio teisių ir pareigų sąvoka negali būti aiškinama vien tik remiantis valstybės atsakovės vidaus teise.

Europos žmogaus teisių teismas plečiamai interpretuoja sąvoka „pilietinės teisės ir pareigos“. Byloje *Ringeisen prieš Austriją (1971 m. liepos 16 d.)* Teismas nurodė, kad šie du terminai yra savarankiški, ir todėl nėra būtinybės atskirti viešosios ir privatinės teisės nagrinėjamų klausimų ar apriboti šio termino taikymą vien ginčiais tarp privačių asmenų.¹⁹ Taigi tam, kad būtų taikomos Konvencijos 6 straipsnio garantijos, nebūtina, kad abi bylos šalys būtų privatūs asmenys. Konvencijos 6 straipsnis neapima vien tik tradiciškai suprantamų privačios teisės reguliuojamų ginčų, t.y. fizinių asmenų ginčų ar fizinio asmens ir valstybės tiek, kiek pastaroji veikia kaip privatus asmuo, o ne kaip suverenas.²⁰ Akivaizdu, kad tokie civiliniai santykiai tarp privačių asmenų, kaip sutarčių teisė, šeimos teisė ir teisės pažeidimai, dėl kurių galima iškelti ieškinį, patenka į Konvencijos saugomą sritį. Problematiškesnis aspektas yra nustatyti, ar analizuojamo straipsnio

¹⁷ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

¹⁸ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

¹⁹ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 28.

²⁰ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

nuostatos taikomas ginčams tarp fizinių asmenų ir valstybės, kurie kai kuriose valstybėse pagal jų teisinės sistemas patenka į administracinės, o ne privatinės teisės sferą. Autorės nuomone, šį klausimą reikėtų vertinti vadovaujantis principu, kad tokie ginčai neturėtų būti sprendžiami remiantis išimtinai Susitariančiųjų valstybių vidaus teise. Apskritai nuostatos „civilinės teisės ir pareigos“ šiuo kontekstu formulavimas yra daug platesnis. Teismas šiai koncepcijai suteikė autonominę reikšmę, kurio tikslas – užtikrinti Konvencijos garantuojamą teisę į teisingą teismą, nes klasifikuojant civilinio pobūdžio teises kaip viešąsias ar administracines, remiantis skirtingomis valstybių teisinėmis sistemomis, taikomi nevienodi tų pačių sąvokų interpretavimo metodai, o viso to pasekmė – atsirastų pagrindas Konvencijos nesilaikymui ir jos kontrolės ignoravimui.²¹ Ginčai dėl pilietinio pobūdžio teisių ir pareigų apima visas bylas, kurių rezultatas turi lemiamą reikšmę privačioms teisėms ir pareigoms. Todėl institucijos, kuriai suteikta sprendimo jurisdikcija, pobūdis neturi didelės reikšmės.

Vertinant, kaip yra nustatoma, ar tam tikra teisė pagal Konvenciją traktuojama kaip civilinė, reikšminga paanalizuoti bylos *Konig prieš Vokietiją (1978 m. birželio 28 d.)* aspektus. Šioje byloje teisė laikyti kliniką ir teisė verstis gydytojo praktika laikomos civilinėmis. Remiantis Vokietijos įstatymais, vis dėlto kilo ginčytinas klausimas, ar pats ginčas yra susijęs su pilietinėmis teisėmis pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį. Kaip buvo paminėta anksčiau šiame darbe, civilinio pobūdžio teisių ir pareigų sąvoka negali būti aiškinama tik remiantis valstybės atsakovės vidaus teise. Apskritai teismui praktikoje jau ne sykį buvo iškilusi problema dėl Konvencijoje naudojamų sąvokų prasmės aiškinimo palyginus jų reikšmes su vidaus įstatymais. Todėl Teismas yra priėjęs išvados, kad kaip ir sąvokai „baudžiamasis kaltinimas“, taip ir sąvokai „civilinio pobūdžio teisės ir pareigos“ turi būti taikomas autonomiškumo principas. Analizuojamoje byloje teismui nusprendus, kad sąvoka „civilinio pobūdžio teisės ir pareigos“ yra autonomiška, vis dėlto suinteresuotos valstybės įstatymų reikšmė nebuvo atmesta. Pažymėtina, kad ar Konvencija teisę traktuos kaip civilinę, priklausys nuo jos materialinio turinio pagal vidaus teisę ir nuo su ja susijusių pasekmių, o ne nuo valstybės vidaus teisės juridinės klasifikacijos. Vykdydamas savo priežiūros funkcijas, Europos žmogaus teisių teismas privalo atsižvelgti į Konvencijos bei į kitų Susitariančiųjų valstybių teisės sistemų tikslus ir uždavinius. Taigi nustatydamas, ar dr. Konigo teisė turėti privačią kliniką ir verstis gydytojo praktika yra civilinė teisė pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį, Teismas pažymėjo, kad Vokietijos Federacinėje Respublikoje privačios klinikos turėjimas tam tikra prasme yra komercinė veikla, vystoma siekiant pelno. Šią veiklą privatus sektorius vysto remiantis klinikos ir jos pacientų

---

²¹ Jacobs and White. European Convention on human rights. – Great Britain: Oxford university press. P. 145.

kontraktais ir ji primena privačios teisės įgyvendinimą. Be abejo, siekiant apsaugoti visuomenės interesus ir jos sveikatą, privačias klinikas prižiūri valdžios institucijos. Dėl tokios visuomenės interesus ginančios visų privačios profesinės veiklos sričių kontrolės, paprastai atliekamos valstybėse, Europos Tarybos narėse, savaime negalima daryti išvados, kad privačios klinikos turėjimas yra viešosios teisės srities veikla. Veikla, pagal valstybės teisę priskiriama privatei teisei, automatiškai netampa viešosios teisės veikla vien todėl, kad jai vykdyti išduodamas leidimas ir ji yra kontroliuojama, įskaitant tokių leidimų panaikinimą, jeigu tai reikalinga viešajai tvarkai palaikyti ir visuomenės sveikatai užtikrinti. Be to, Vokietijos Federacinėje Respublikoje gydytojo profesija tradiciškai priskiriama laisvosioms profesijoms, o ne valstybinei tarnybai. Gavęs leidimą, gydytojas savo pacientus gydo remdamasis su jais sudarytais kontraktais. Praktikuojančio mediko pareiga – apskritai rūpintis visos visuomenės sveikata. Analizuojamoje byloje buvo akcentuota, kad gydytojo atsakomybė visuomenei nekeičia privataus praktikuojančio gydytojo veiklos pobūdžio ir nors šios pareigos socialinė reikšmė didelė, ji yra antrinė, todėl dėl privataus jos pobūdžio abejonių nekyla. Čia neturi reikšmės ir tai, kad pagal suinteresuotos valstybės teisę sprendimus tokiose bylose priima administraciniai teismai. Pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį svarbu tik tai, kad tokių bylų nagrinėjimo objektas yra privatinės teisės.

Europos žmogaus teisių teismas nėra išvystęs ir nustatęs universalių kriterijų vertinant civilinio pobūdžio teises ir pareigas. Vykdamt priežiūros funkcijas, Teismas turėtų atsižvelgti į Konvencijos objektą ir tikslą bei į Susitariančiųjų valstybių teisės sistemas. Garantuodamas bylos šalims efektyvią kreipimosi į teismą teisę, kad būtų nustatytos jų civilinio pobūdžio teisės ir pareigos, Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis valstybei palieka galimybę laisvai rinktis priemones šiam tikslui pasiekti, pavyzdžiui tai gali būti procedūros supaprastinimas ir kt. Byloje *Airey prieš Airiją (1979 m. spalio 9 d.)* Teismas pabrėžė, kad bet koku atveju ne jo funkcija nurodyti, o tuo labiau įsakyti, kurių priemonių turi būti imtasi. Konvencija tik reikalauja, kad individas turėtų galimybę naudotis efektyvia teise kreiptis į teismą ir teisingą bylos nagrinėjimą tokiomis sąlygomis, kurias neprieštarauja 6 straipsnio nuostatom.

Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis kiekvienam garantuoja teisę į teisingą bylos nagrinėjimą pateikus ieškinį dėl savo civilinio pobūdžio teisių ar pareigų teismui. Ginčas turi vykti realiai ir būti svarbus valstybės viduje, kad patektų į Konvencijos saugomą sritį. Apskritai teismas dėl civilinio pobūdžio teisių ir pareigų koncepcijos taiko liberalias interpretacijas. Nėra nustatyta universalių kriterijų, kuriais vadovaujantis būtų nustatomas, ar tam tikros pilietinės teisės ir pareigos patenka į Konvencijos saugomą sritį, ar ne. Teismas šiai sąvokai suteikė autonominę reikšmę, todėl Susitariančiųjų valstybių teisinės sistemos ypatumai ir teisių klasifikacija pagal vidaus teisę nėra

lemiami dalykai. Tai, ar teisė turi būti laikoma civiline, ar ne, priklauso ir nuo tos teisės materialinio turinio ir jos poveikio bei su ja susijusių pasekmių. Ginčai dėl pilietinio pobūdžio teisių ir pareigų apima visas bylas, kurių rezultatas turi lemiamą reikšmę privačioms teisėms ir pareigoms.

2.2 ASMENIUI PAREIKŠTO BAUDŽIAMOJO KALTINIMO SAMPRATA

Konvencijos 6 straipsnis taikomas ne tik kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų, bet taip pat ir baudžiamojo kaltinimo klausimas. Konvencijos 6 straipsnio apsauga garantuojama nuo to momento, kai asmuo tampa atsakingu už baudžiamosios teisės pažeidimo padarymą, t. y. jam pranešama apie baudžiamąjį kaltinimą arba jis yra įtraukiamas į ikiteisminį tyrimą, tačiau tai nebūtinai turi būti oficialių kaltinimų pateikimas. Nagrinėjamo straipsnio tikslas - apsaugoti asmenį viso baudžiamojo proceso metu. Europos žmogaus teisių teismo praktikoje yra įvairių momentų ir atvejų, kada realiai pradeda veikti 6 straipsnio apsauga baudžiamojo kaltinimo aspektu: kaltinimo pradžia laikoma asmens arešto pradžia, oficialios informacijos apie kaltinimą pateikimas, pranešimai apie prasidėjusį ikiteisminį tyrimą, banko sąskaitos užšaldymas ir kt.²² Analizuojant teisės į teisingą teismą turinį, svarbu apibrėžti, kas yra laikoma baudžiamuoju kaltinimu Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos prasme ir jos ribose. Pačioje minėtoje Konvencijoje yra įtvirtinama tik bendro pobūdžio nuostata, kad asmuo turi teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, kai jam yra pareikštas baudžiamasis kaltinimas. Nėra konkretizuojama baudžiamojo kaltinimo samprata, todėl siekiant visapusiškai atskleisti teisės į teisingą bylos nagrinėjimą esmę, svarbu išsiaiškinti analizuojamos teisės taikymo ribas bei apibrėžti, kada Konvencijos 6 str. prasme teisės pažeidimas kvalifikuotinas kaip nusikalstama veika.

„Kaltinimo“ sąvoka turėtų būti apibrėžiama bendru terminu – t. y. oficialus pranešimas, kurį asmeniui dėl padaryto teisės pažeidimo įteikia kompetentingos valstybės institucijos, arba kiti būdai ar priemonės, kurių pagalba jis yra paveikiamas esamos situacijos ir įtraukiamas į baudžiamąjį procesą.²³ Europos žmogaus teisių teismas baudžiamojo kaltinimo pobūdį interpretuoja plečiamai. Byloje *Foti ir kiti prieš Italiją (1982 m. gruodžio 10 d.)* į minėtą sąvoką įtraukė ir „kitas priemonės, kuriomis išreiškiamas toks įtarimas, ir kurios gali iš esmės paveikti įtariamojo padėtį.“ Jis nustatė, kad „esminiu poveikiu“ laikytini tokie veiksmai: arešto, gyvenamosios vietos ar asmens kratos

²² Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

²³ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

sankcionavimas. Tačiau šis kriterijus netaikomas kvotos, liudytojų apklausos ir kitų veiksmų, kuriais nedaromas tiesioginis poveikis asmeniui, atžvilgiu.²⁴

Dauguma autorių, nagrinėdami Konvencijos 6 str. turinį, pabrėžia, jog Europos žmogaus teisių teismas sąvokai „*baudžiamasis kaltinimas*“ yra nusprendęs suteikti autonominę reikšmę, nepriklausomai nuo nustatytos klasifikacijos Susitariančiųjų šalių vidaus teisinėse sistemose.²⁵ Tokio sprendimo tikslas yra suvienodinti pažeidimų klasifikaciją skirtingose nacionalinėse teisinėse sistemose, siekti vienodų metodų taikymo visose Europos šalyse ir taip užkirsti kelią Konvencijos 6 str. pažeidimams. Analizuojamo termino skirtingas interpretavimas neturėtų tapti Konvencijos nesilaikymo ir jos kontrolės ignoravimo pagrindu.

Terminas „*baudžiamasis*“ (teisės pažeidimas) Konvencijos prasme yra savarankiškas ir suprantamas plačiau nei tai įprasta Lietuvos teisėje.²⁶ Konvencijos 6 str. samprata ir taikymas paprastai nustatomi remiantis Europos žmogaus teisių teismo praktika dėl baudžiamojo kaltinimo buvimo. Net pati Konvencija konkrečiai neapibrėžia sąvokos „*baudžiamasis kaltinimas*“.

Europos žmogaus teisių teismas savo praktikoje yra išdėstęs kriterijus, kuriais vadovaujantis įvertinama, ar teisės pažeidimas, dėl kurio paduodamas pareiškimas, kvalifikuotinas kaip nusikalstama veika ir pagal savo pobūdį patenka į Konvencijos saugomą sritį:

- ar tam tikrą veiką apibrėžianti norma valstybės atsakovės vidaus teisinėje sistemoje priklauso baudžiamajai teisei;
- teisės pažeidimo pobūdis ir taikymo apimtis;
- gresiančios bausmės pobūdis ir griežtumo laipsnis.²⁷

Pažeidimo kvalifikavimas pareiškėjo valstybėje vertinimo prasme yra labai svarbus. Sprendžiant, ar pagal Konvenciją teisės pažeidimas kvalifikuotinas kaip nusikalstama veika, pirmiausia yra būtina išsiaiškinti, ar tam tikrą veiką apibrėžianti norma valstybės atsakovės teisinėje sistemoje priklauso baudžiamajai teisei. Jei į šį klausimą atsakoma teigiamai, dėl veikos nusikalstamo pobūdžio pagrindo abejonėms nebėra. Tai yra vienas iš vertinimo atskaitos taškų, tačiau jis nėra vienintelis ir lemiamas kriterijus, nustatant, ar pareiškimе nurodyta veika patenka į Konvencijos 6 straipsnio saugomą sritį. Kai asmens padaryta veika pagal valstybės *baudžiamąjį*

²⁴ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 29.

²⁵ Jacobs and White. European Convention on human rights. – Great Britain: Oxford university press. P. 140. Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

²⁶ Europos žmogaus teisių teismo sprendimų santraukos //

<http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Zd=&Vr=&Id=76927&Pr=&Mt=>; prisijungimo laikas: 2006-09-15.

²⁷ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

*kodeksą nėra nusikalstama*²⁸, ją būtina išnagrinėti taikant kitus jau anksčiau paminėtus kriterijus, t.y. pagal teisės pažeidimo pobūdį ir gresiančios bausmės pobūdį bei griežtumo laipsnį. Konvencijos 6 straipsnio taikymui baudžiamojo kaltinimo aspektu pakanka, kad vertinamas teisės pažeidimas pagal savo pobūdį būtų baudžiamasis, arba jį padariusiam asmeniui grėstų baudžiamajai sferai priskirtina sankcija. Vertinant gresiančios bausmės pobūdį, turėtų būti atsižvelgta į laisvės atėmimo galimybę, taip pat ir į bendras baudžiamosios atsakomybės charakteristikas. Pažymėtina, kad trumpi laisvės atėmimo periodai savaime neturėtų tapti pakankamu pagrindu veikti Konvencijos 6 straipsnio apsaugai.²⁹

Teisės pažeidimo pobūdis vertinamas atsižvelgiant į tai, kokiai asmenų grupei skirta jį apibrėžianti norma. Pavyzdžiui, jeigu tam tikra norma taikoma tik ribotai asmenų grupei, tai yra vienas iš rodiklių, kad ji yra ne baudžiamoji, o drausminė. Bet tai tik bendro pobūdžio, dažniausiai pasitaikanti nuostata ir jokių būdu toks fakto konstatavimas neleidžia daryti griežtos išvados. Tai tik prielaida, tačiau reikšminga - jeigu norma turi visuomeninį poveikį, ji gali būti pripažinta baudžiamąja Konvencijos prasme. Pavyzdžiui, *Ozturk prieš Vokietijos Federacinę Respubliką (1984 m. vasario 21 d.)* byloje neatsargus vairavimas buvo pripažintas pažeidimu, turinčiu baudžiamosios teisės požymių, nepaisant to, kad pagal Vokietijos vidaus teisę toks pažeidimas nėra laikomas kriminaliniu nusikaltimu. Tokios išvados padarytos remiantis pažeidimo visuomenine reikšme. Šioje byloje Teismas priėmė palyginti nedidelę bausmę, nors ir baudžiamąją.³⁰ Teisės pažeidimai, už kuriuos pažeidėjas yra baudžiamas bausmėmis ir kurios paprastai yra didelės baudos arba priemonės, atimančios asmeniui laisvę, Konvencijos prasme dažniausiai patenka į baudžiamojo kaltinimo sferą.

Santykiškai didesnis teisės pažeidimo pavojingumas taip pat gali rodyti tokio pažeidimo baudžiamąjį pobūdį, tačiau tai nereiškia, kad mažiau pavojingas teisės pažeidimas savaime eliminuojamas iš baudžiamosios teisės sferos, nes Konvencijoje nėra nieko, kas rodytų, jog baudžiamasis teisės pažeidimo pobūdis būtinai reikalauja tam tikro pavojingumo laipsnio.³¹

Pažymėtina, kad aptarti kriterijai yra alternatyvūs. Kvalifikuojant teisės pažeidimą kaip nusikalstamą veiką, nebūtina taikyti visų kriterijų. Europos žmogaus teisių teismo praktikoje laikomasi nuostatos, kad sprendžiant šią problemą galima taikyti tiek kiekvieną kriterijų atskirai,

²⁸ Europos žmogaus teisių teismo sprendimų santraukos // <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Zd=&Vr=&Id=76927&Pr=&Mt=>; prisijungimo laikas: 2006-09-15.

²⁹ Jacobs and White. European Convention on human rights. – Great Britain: Oxford university press. P. 141.

³⁰ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

³¹ Europos žmogaus teisių teismo sprendimų santraukos // <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Zd=&Vr=&Id=76927&Pr=&Mt=>; prisijungimo laikas: 2006-11-12.

tiek naudojant sumavimo būdą³². Alternatyvus kriterijų pobūdis nepašalina kumuliacinio požiūrio galimybės tuo atveju, kai atskira kiekvieno iš kriterijų analizė neleidžia padaryti aiškios išvados dėl baudžiamąjį kaltinimo buvimo ar jo nebuvimo.³³ Apskritai nagrinėjant bylas, dažnai yra laikomasis pozicijos, kad tam tikros veikos kvalifikavimas valstybės atsakovės teisinėje sistemoje kaip baudžiamajai teisei priskirtinai sferai yra vienas iš pagrindinių kriterijų teisės pažeidimą laikyti nusikalstama veika. Kiti paminėti kriterijai laikomi papildomais vertinant padarytą teisės pažeidimą ir nustatant, ar Konvencijos prasme jis kvalifikuotinas kaip baudžiamasis. Akivaizdžiai tai atspindi Europos žmogaus teisių teismo praktika – sprendimai bylose *Ivan Lauko prieš Slovakiją (1998 m. rugsėjo 2 d.)*, *Janosevič prieš Švediją (2002 m. liepos 23 d.)*, *Ezeh ir Connors prieš Jungtinę Karalystę (2003 m. spalio 9 d.)* ir kt.

Byloje *Ivan Lauko prieš Slovakiją (1998 m. rugsėjo 2 d.)* Europos žmogaus teisių teismas patvirtino savo nuostatą, kad kvalifikuojant teisės pažeidimą kaip nusikalstamą veiką, yra svarbu nustatyti Susitariančiosios šalies poziciją šiuo klausimu – kaip tokie pažeidimai kvalifikuojami nacionalinėje valstybės atsakovės teisinėje sistemoje. Taigi Teismas priminė, kad siekiant nustatyti, ar teisės pažeidimas laikomas baudžiamuoju Konvencijos prasme, pirmiausia turi būti išsiaiškinta, ar šį teisės pažeidimą apibrėžiantis tekstas valstybės atsakovės nacionalinėje teisės sistemoje priklauso baudžiamajai teisei. Po to, atsižvelgiant į 6 straipsnio objektą ir tikslą, įprastą analizuojamų terminų (šiuo atveju baudžiamąjį kaltinimo) reikšmę ir į susitariančiųjų šalių įstatymus, turi būti išnagrinėjamas teisės pažeidimo pobūdis ir galiausiai bausmės, kuri grėsė asmeniui, pobūdis ir griežtumo laipsnis.

Teismas taip pat pažymėjo, kad smulkus teisės pažeidimas, už kurį aptariamoje byloje buvo nubaustas pareiškėjas, pagal valstybės vidaus teisę nėra baudžiamasis. Tačiau valstybės atsakovės vidaus teisės pateikti nurodymai turi tik santykinę reikšmę. Kadangi nacionalinė teisinė sistema nėra vienintelis ir lemiamas kriterijus vertinant teisės pažeidimus kaip baudžiamuosius, yra būtina juos išnagrinėti atsižvelgiant į kitus papildomus kriterijus – t.y. į teisės pažeidimo bei gresiančios bausmės pobūdį ir griežtumo laipsnį. Šiuo atžvilgiu Teismas pakartojo, kad šie kriterijai yra alternatyvūs ir nėra kumuliaciniai: 6 straipsnio taikymui baudžiamąjį kaltinimo aspektu pakanka, kad vertinamas teisės pažeidimas Konvencijos požiūriu pagal savo pobūdį būtų baudžiamasis arba jį padaręs asmuo būtų atsakingas pagal sankciją, kuri pagal savo pobūdį ir griežtumo laipsnį priskirtina baudžiamajai sferai. Tačiau analizuojant kriterijų alternatyvumo pobūdį, Teismas taip pat

---

³² Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

³³ Bylos *Ezeh ir Connors prieš Jungtinę Karalystę* sprendimas, Nr. 39665/98, 40086/98, 2003 m. spalio 9 d.

pabrėžė, kad tuo atveju, kai atskira kiekvieno iš kriterijų analizė neleidžia padaryti aiškios išvados dėl baudžiamojo kaltinimo buvimo, tai nepašalina kumuliacinio požiūrio galimybės.

Byloje *Ivan Lauko prieš Slovakiją* pareiškėjas buvo nubaustas pagal nuostatą, reglamentuojančią smulkius teisės pažeidimus visuomenės dorovei, kuria siekiama palaikyti taiką tarp kaimynų. Taigi pareiškėjo pažeista teisės norma yra skirta visiems piliečiams, o ne tam tikrai nustatytai apibrėžtai statusą turinčiai asmenų grupei. Be to, pareiškėjui priskirtos baudos tikslas buvo nubausti, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimų pasikartojimui. Bauda turėjo baudžiamąją prigimtį, kuri yra įprastas bausmių skiriamasis bruožas.

Bendro pareiškėjo pažeistos teisės nuostatos pobūdžio bei jam paskirtos bausmės bauginimo ir baudžiamojo tikslo pakako įrodyti, kad kvestionuojamas teisės pažeidimas Konvencijos 6 straipsnio terminais buvo baudžiamasis pagal savo pobūdį. Jeigu iš tam tikrų požymių ir kai kurių kriterijų galima daryti aiškia išvadą dėl teisės pažeidimo kaip baudžiamojo kvalifikavimo, nėra būtina jį nagrinėti taikant absoliučiai visus kriterijus – šioje byloje nebuvo reikalo analizuoti gresiančios bausmės pobūdžio ir griežtumo laipsnio. Santykinė bausmės sunkumo stoka negali pakeisti iš prigimties baudžiamojo teisės pažeidimo pobūdžio. Galiausiai Europos žmogaus teisių teismas byloje *Ivan Lauko prieš Slovakiją* pripažino, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis yra taikytina.

Byloje *Janosevič prieš Švediją (2002 m. liepos 23 d.)* taip pat buvo išsamiai analizuojamas baudžiamojo kaltinimo Konvencijos 6 str. prasme klausimas. Savo praktikoje Europos žmogaus teisių teismas nuosekliai laikosi požiūrio, kad mokestiniai ginčai dažniausiai nepatenka į „civilinių teisių ir pareigų“ sferą pagal Konvencijos 6 straipsnį, nepaisant neišvengiamų turtinio pobūdžio padarinių, kurių atsiranda mokesčių mokėtojui. Atsižvelgiant į tai, kad pareiškėjui buvo paskirtos mokestinės baudos, šioje byloje kilo klausimas, ar procesas nebuvo susijęs su baudžiamojo kaltinimo klausimo sprendimu. Teismas priminė, kad baudžiamojo kaltinimo Konvencijos 6 straipsnio prasme koncepcija yra savarankiška. Nustatant, ar teisės pažeidimas kvalifikuotinas kaip baudžiamasis, yra taikytini jau anksčiau šitame skyriuje detaliai analizuoti kriterijai: teisės pažeidimo priskyrimas pagal vidaus teisę, teisės pažeidimo pobūdis ir galimos bausmės pobūdis bei griežtumo laipsnis. Šioje byloje akivaizdžiai atskleistas taikomų kriterijų, pagal kuriuos kvalifikuojamas baudžiamasis kaltinimas, alternatyvus pobūdis bei principas, kad jei pagal valstybės vidaus teisę padarytas teisės pažeidimas nėra laikomas nusikalstamu, padarytą veiką yra būtina išnagrinėti remiantis kitais, vadinamais papildomais, kriterijais.

Minėtoje byloje Teismas pažymėjo, kad mokestinės baudos buvo paskirtos ne pagal baudžiamosios teisės nuostatas, o remiantis įvairiais mokesčių įstatymais. Be to, baudas nustatė mokesčių administravimo institucijos ir administraciniai teismai. Atrodė, kad pagal Švedijos

įstatymus ir teismų praktiką mokestinės baudos apibūdinamos ne kaip bausmės, bet kaip administracinės sankcijos. Nors kai kuriais atžvilgiais mokestinės baudos prilygo bausmėms, Teismas konstatavo, kad negalima pasakyti, jog mokestinės baudos pagal vidaus teisę priklauso baudžiamajai teisei. Kadangi pagal pirmąjį kriterijų teisės pažeidimo negalima priskirti baudžiamosios teisės sričiai, yra būtina išnagrinėti mokestines baudas atsižvelgiant į anksčiau minėtus papildomus kriterijus. Šioje byloje ypatingai buvo išskirta viešojo intereso reikšmė. Mokestinės baudos pareiškėjui buvo paskirtos remiantis mokesčių įstatymais (konkrečiai – Apmokestinimo aktu), kurie skirti visiems privalantiems mokėti mokesčius Švedijoje asmenims, o ne tam tikrai specialų statusą turinčiai grupei. Todėl čia egzistuoja viešasis finansinis interesas užtikrinti, kad apskaičiuodamos mokesčius mokesčių administravimo institucijos turėtų pakankamą ir teisingą informaciją. Be to, baudžiamąjį teisės pažeidimo pobūdį rodo ir potencialios bei realios bausmės griežtumas. Analizuojamoje byloje paskirtos mokestinės baudos buvo labai didelės. Nors mokestinės baudos jų nesumokėjus negali būti pakeistos laisvės atėmimu, tai neturi lemiamos reikšmės sprendžiant klausimą, ar teisės pažeidimas yra baudžiamasis pagal Konvencijos 6 straipsnį.

Byloje *Ezeh ir Connors prieš Jungtinę Karalystę (2003 m. spalio 9 d.)* Teismas akcentavo teisingo bylos nagrinėjimo garantijų, įtvirtintų 6 straipsnyje, fundamentalų pobūdį, o esant ypatingam kalėjimo aplinkos pobūdžiui nėra jokio pagrindo atimti iš kalinių Konvencijos 6 straipsnio suteikiamų garantijų. Taigi čia akcentuojama, kad nustatant, ar teisės pažeidimas kvalifikuotinas kaip baudžiamasis ir tokiu atveju ar patenka į Konvencijos saugomą sritį, yra svarbu atkreipti dėmesį ir į jo pobūdį kaip vieną iš kriterijų. Šioje byloje, nagrinėjant, kaip tam tikri pažeidimai kvalifikuojami nacionalinėje teisėje, Teismas pabrėžė, kad valstybės savo nuožiūra vis dėl to pačios negali priskirti teisės pažeidimo prie drausminių vietoj baudžiamųjų. Byloje *Oztur prieš Vokietijos Federacinę Respubliką (1984 m. vasario 21 d.)* Teismas taip pat pasisakė, kad nėra leidžiama kvalifikuoti kriminalinės veikos administracinės teisės pažeidimu, tuo siekiant išvengti 6 straipsnio nuostatų taikymo.³⁴ Tokia išvada padaryta todėl, kad priešingu atveju Konvencijos 6 straipsnio sąlygų veikimas taptų priklausomas nuo valstybių suverenos valios ir tokia praktika sukeltų pasekmes, nesuderinamas su Konvencijos tikslais.³⁵ Taigi todėl remiantis Konvencija teismo vaidmuo yra įsitikinti, kad baudžiamieji savo prigimtimi teisės pažeidimai tokiais ir būtų laikomi, o ne dirbtinai paverčiami drausminiais ar kitokiais. Tai patvirtina nuostata, jog pažeidimo kvalifikavimas pareiškėjo valstybėje vertinimo prasme yra vienas iš svarbesnių, bet ne absoliučiai lemiamas kriterijus. Kai kuriais atvejais vis dėlto teisės pažeidimo pobūdis apskritai būna svarbesnis

³⁴ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 29.

³⁵ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 29.

faktorius, kurio tikslas užtikrinti, kad Europos žmogaus teisių teismo vykdoma kontrolė nebūtų iliuzinė, o veiktų realiai.

Taigi išanalizavus Europos žmogaus teisių teismo praktiką, darytina išvada, jog vertinant Konvencijos 6 straipsnio taikytinumą baudžiamuoju aspektu, pirmiausia būtina nustatyti, ar teisės pažeidimą apibūdinanti nuostata pagal valstybės atsakovės teisinę sistemą priklauso baudžiamosios teisės sričiai. Jei padaryta veika pagal valstybės teisės aktus yra nusikalstama, tokiu atveju nėra abejonių, kad yra garantuojama Konvencijos 6 straipsnio apsauga. Tačiau tai tik pirmas, bet ne vienintelis žingsnis. Kiti faktoriai, tokie kaip teisės pažeidimo pobūdis ir taikymo apimtis, gresiančios bausmės pobūdis ir griežtumo laipsnis, taip pat yra labai svarbūs kriterijai, nustatant ar teisės pažeidimas kvalifikuotinas kaip nusikalstama veika. Europos žmogaus teisių teismo praktikoje nustatyti kriterijai yra alternatyvūs ir nebūtinai kumuliaciniai. Konvencijos 6 straipsnio taikymui pakanka, kad vertinamas teisės pažeidimas būtų laikytinas baudžiamuoju valstybės atsakovės teisinėje sistemoje arba apskritai pagal savo pobūdį, arba jį padaręs asmuo būtų atsakingas pagal sankciją, kuri pagal savo pobūdį ir griežtumo laipsnį priskirtina baudžiamajai sferai. Priešingu atveju bet koks vertinimas būtų iliuzinis. Alternatyvus kriterijų pobūdis nepašalina kumuliacinio požiūrio galimybės tuo atveju, kai atskira kiekvieno iš kriterijų analizė neleidžia padaryti aiškios išvados dėl baudžiamojo kaltinimo buvimo ar jo nebuvimo. Be to, išnagrinėjus taikomus kriterijus, reikėtų pažymėti, kad kvalifikuojant veiką kaip nusikalstamą, reikšminga atsižvelgti ir į Konvencijos tikslus. Būtent remiantis išvardintais kriterijais, Teismas nustato, ar padarytas teisės pažeidimas, dėl kurio skundžiasi pareiškėjas, yra laikytinas Konvencijos 6 str. 1 dalies prasme baudžiamuoju kaltinimu ir tokiu būdu teisės į teisingą bylos nagrinėjimą objektu.

III. TEISĖS Į TEISINGĄ BYLOS NAGRINĖJIMĄ TURINYS

3.1 BYLOS IŠNAGRINĖJIMAS PER ĮMANOMAI TRUMPIAUSIĄ LAIKĄ

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. 1 d. įtvirtinta „Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą <...> per įmanomai trumpiausią laiką <...> išnagrinėtų <...> teismas.“

Teisės į teismą per kuo trumpiausią laiką (*angl. k. reasonable time*) taikymas yra be galo svarbus apskritai įgyvendinant kiekvieno asmens teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. Tai vienas iš šios teisės aspektų, kurio nepaisymas ar ignoravimas iš asmens atima galimybę tinkamai apginti

savo teisės teisme. Proceso vilkinimas – tai prasilenkimas su teisinės ir demokratinės valstybės principais.

Tai bene dažniausiai pasitaikanti problema. Europos žmogaus teisių teismas skundus dėl bylų trukmės tinkamumo nagrinėja kur kas dažniau nei bylas dėl kitų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatų.³⁶ Tinkamas teisės į teismą per kuo trumpiausią laiką taikymas padeda užtikrinti ne formaliai, o turiningai įgyvendinti teisingumą, puoselėti žmogaus teisėtus lūkesčius.³⁷ Per ilgą bylos nagrinėjimą, kai nėra įgyvendinamas bylos nagrinėjimo per įmanomai trumpiausią laiką principas, visada reiškia žmogaus teisių pažeidimą. Toks procesas negali būti vadinamas tinkamu ir užtikrinančiu teisę į teisingą bylos nagrinėjimą apskritai.

Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė „bylos išnagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką“ gali būti sugretinama su Konvencijos 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kuri teigia, kad „kiekvienas sulaikytasis ar suimtas <...> turi būti skubiai pristatytas teisėjui ar kitam pareigūnui, <...>, ir turi teisę į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką“. Tačiau pastaroji teisė, įtvirtinta penktajame straipsnyje, taikoma tik baudžiamajame procese sulaikytiesiems. Konvencijos 6 straipsnio sąlygos „per įmanomai trumpiausią laiką“ taikymo sritis yra kur kas platesnė, nes taikoma ne tik baudžiamajame procese, bet taip pat ir civiliniame, be to baudžiamosiose bylose tai liečia tiek sulaikytus kaltinamuosius, tiek esančius laisvėje.³⁸

Minėtos Konvencijos 6 straipsnio pirmoje dalyje numatyta sąlyga, kad asmens byla būtų išnagrinėta per kiek įmanomai trumpesnę laiką, atitinka ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso tikslą – kuo greičiau ir kartu tinkami atkurti tarp šalių teisinę taiką, kaip tai įtvirtinta LR Civilinio proceso kodekso 2 straipsnyje LR CPK pagrindas yra socialinio civilinio proceso mokykla, kur proceso koncentruotumas suprantamas kaip viešas suinteresuotumas, kad byla būtų išnagrinėta kiek galima greičiau.³⁹

Pažeidžiant bylos per kuo trumpiausią laiką išnagrinėjimo principą, kartu seka ir kitų įstatymuose įtvirtintų bylų proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principų pažeidimai. Tačiau čia svarbu pažymėti, kad teisė į teisingą teismą nebus sėkmingai ir tinkamai įgyvendinta, jei ekonomiškumo, koncentracijos, trumpiausio bylos nagrinėjimo laiko principus iškelsime į pirmą pagal svarbumą vietą, neatsižvelgdami į bylų nagrinėjimo kokybę. Teisė, kad bylą per įmanomai

---

³⁶ Jacobs and White. European Convention on human rights. – Great Britain: Oxford university press. P. 167.

³⁷ Čepas A. Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujosios sistemos, 2005. P. 34.

³⁸ Jacobs and White. European Convention on human rights. – Great Britain: Oxford university press. P. 166.

³⁹ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I tomas. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 203.

trumpiausią laiką išnagrinėtų teismas, turi būti įgyvendinama laikantis kiekybinių ir kokybinių kriterijų pusiausvyros.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad minėtoje Konvencijos 6 str. nuostatoje įtvirtinta įmanomai trumpiausio laiko sąvoka apima tik laiko trukmės kriterijų.

Laiko trukmė – vienas iš kriterijų, kuriuo remiantis Teismas konstatuoja, ar buvo pažeista Konvencijos 6 str. pirma dalis bylos išnagrinėjimo per įmanomai trumpiausią laiką aspektu. Bylose *Bock prieš Vokietijos Federacinę Respubliką (1989 m. kovo 29 d.)* - kur skyrybų procesas užtruko devynerius metus, *H. prieš Prancūziją (1989 m. spalio 24 d.)* – dėl septynerius metus ir septynis mėnesius užtrukusio bylos perdavimo iš administracinio teismo į Valstybės tarnybą bei *Neves e Silva prieš Portugaliją (1989 m. balandžio 27 d.)* – byla dėl žalos atlyginimo buvo nagrinėjama šešis metus ir septynis mėnesius, Teismas yra priėmęs sprendimus dėl pažeidimo fakto, susijusio būtent konkrečiai su laiko trukme.

Šios kategorijos bylose kyla du pagrindiniai klausimai: koks turėtų būti bylos nagrinėjimo periodas ir ar tas periodas yra „protingas“.⁴⁰ Bylos nagrinėjimo laikotarpio pradžios ir pabaigos nustatymas yra vienas iš problematiškesnių sąlygos „per įmanomai trumpesnę laiką“ aspektų. Europos žmogaus teisių teismo nuomone, šis periodas apima visą procesą. Pažymėtina, kad Konvencijos 6 str. nuostata dėl įmanomai trumpiausio laiko taikoma tiek civilinėse, tiek baudžiamosiose bylose. Civiliniame procese paprastai neturėtų kilti jokių problemų, nustatant bylos nagrinėjimo pradžią. Tai yra data, kada pradedamos vykdyti teismo procedūros ir faktiškai inicijuojamas teismo procesas, paprastai tai gali būti ieškinio padavimo teismui momentas. Taip pat teismo šaukimo išdavimas ar įsakymo išleidimas.⁴¹ Tačiau tai gali būti ir anksčiau įvykęs faktas, pavyzdžiui, ikiteisminis ginčo nagrinėjimas administraciniuose organuose.⁴² Atkreiptinas dėmesys, kad tokiu atveju, kai prieš prasidedant teisminiam bylos nagrinėjimui, pareiškėjas, siekdamas įgyvendinti savo teises, kreipėsi į administracines institucijas dėl sprendimo priėmimo, toks sprendimo priėmimo delsimas bus sumuojamas.⁴³ Baudžiamosiose bylose terminas prasideda iš karto, kai kaltinamajam pranešama apie pareiškimą, kuriame jis įtariamas įvykdęs baudžiamosios teisės pažeidimą. Tai gali įvykti dar prieš bylos perdavimą į teismą:

- asmenį areštuoju;
- kai asmeniui oficialiai pranešama, kad jis yra įtariamasis tam tikroje byloje;
- kai tam tikras asmuo tampa realiai susijęs su bylos nagrinėjimu;

⁴⁰ Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas // Justitia. 1996, Nr. 3.

⁴¹ Jacobs and White. European Convention on human rights. – Great Britain: Oxford university press. P. 166.

⁴² Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas // Justitia. 1996, Nr. 3.

⁴³ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

- kai pradamas ikiteisminis tyrimas.

Termino pabaiga paprastai laikomas galutinio sprendimo priėmimas, taigi jis turi apimti ir apeliacinį bei kasacinį procesus. Civilinių bylų nagrinėjimo pabaiga bus laikoma data, kai priimamas galutinis sprendimas arba pasibaigia laikas, per kurį galima kreiptis dėl savo pažeistų teisių gynimo. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo laikotarpis apima atliekamų procedūrų visumą, išskyrus neįskaitomas tas laikas, kurio metu pažeidėjas neteisėtai būna laisvėje.⁴⁴

Byla *Monory prieš Rumuniją ir Vengriją (2005 m. balandžio 4 d.)*. Pareiškėjas Gyorgy Monory, Vengrijos pilietis, vedė Rumunijos ir Vengrijos pilietybę turinčią C. M. 1995 m. vasario 16 d. jiems gimė dukra V. Remiantis Vengrijos teise, abiem tėvams paskirta jungtinė dukros V. globa. Šeima gyveno Nagymores, Vengrijoje. 1999 m. Pareiškėjas su šeima aplankęs C. M. šeimą Rumunijoje, į Vengriją grįžo vienas, o C. M. su dukra žadėjo grįžti iki 1999 m. sausio 30 d. Tačiau 1999 m. sausio 4 d. C. M. padavė prašymą Satu Mare apygardos teismui Rumunijoje dėl skyrybų, taip pat dukros globos ir išlaikymo nustatymo. 2003 m. spalio 8 d. Satu Mare apygardos teismas nustatė vaiko gyvenamąją vietą su motina, kol nesibaigė skyrybų procesas. 1999 m. sausio 20 d. pareiškėjas, remdamasis Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų 3 straipsniu, pateikė prašymą grąžinti dukrą. 2000 m. vasario 2 d. Oradea apeliacinis teismas atmetė pareiškėjo prašymą, teigdamas, kad vaiko buvimas su motina atitinka vaiko interesus. Lygia greta 1999 m. balandžio 28 d. apygardos teismui Vengrijoje pareiškėjas pateikė prašymą nustatyti dukros globą. 2003 m. spalio 29 d. teismas suteikė dukros V. globą C. M. Kreipdamasis į Europos žmogaus teisių teismą, pareiškėjas skundėsi, kad kompetentingos institucijos neužtikrino skubaus jo dukros grąžinimo po to, kai žmona be jo sutikimo laikė ją Rumunijoje. Jis taip pat skundėsi skyrybų ir vaiko globos nustatymo procesų trukme. Šioje byloje Teismas pabrėžė, kad tokio pobūdžio bylas reikia nagrinėti skubiai, kadangi laikas gali turėti nepataisomų padarinių vaiko ir to iš tėvų, kuris negyvena su vaiku, ryšiams. Taigi, autorės nuomone, šis aspektas yra svarbus tuo, kad bylos nagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką ne tik įgyvendina teisę į teisingą teismą, bet ir turi įtakos kitoms asmens įstatymų nustatytoms teisėms, jų įgyvendinimui, nesusijusioms su teisiniu nagrinėjimu. Taigi minėtoje byloje Teismas nurodęs, kad procesas prasidėjo 1999 m. balandžio 28 d. ir baigėsi 2004 m. sausio 21 d., nusprendė, kad visa proceso trukmė buvo per ilga ir neatitiko „kiek įmanomai trumpiausio laiko“ reikalavimo. Be to, šioje byloje Teismas dar akcentavo, kad proceso trukmė gali būti pateisinta, jei nurodomos vėlavimo priežastys (šiuo atveju sprendimo priėmimo).

---

⁴⁴ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

Priežastys, dėl kurių užsitęsia bylų nagrinėjimai gali būti subjektyvios ir objektyvios. Tarp objektyvių, t. y. nuo teismų nepriklausančių priežasčių – teisėjų darbo krūvio didėjimas, kai atidėjus bylos nagrinėjimą, kitą posėdį galima paskirti tik po tam tikro laiko, nes artimiausiu laiku jau būna paskirtos nagrinėti kitos bylos. Tarp subjektyvių priežasčių gali būti ir teismų ar konkretaus teisėjo organizacinio darbo nesklandumai.⁴⁵

Byloje *Preto ir kiti prieš Italiją (1983 m. gruodžio 8 d.)* Teismas nutarė, kad šešerius metus nacionalinėse institucijose užtrukęs teisminis nagrinėjimas (po to praėjo dar šeši metai, kol byla buvo peržiūrėta Strasbūro institucijose) atitinka 6 straipsnio 1 punkte numatytą „įmanomai trumpiausio laiko“ sąlygą.

Taigi iškyla klausimas, kokios aplinkybės įtakoja vienoki ar kitoki Teismo sprendimą. Išanalizavus aukščiau pateiktas bylas, akivaizdu, kad konkretus per ilgas laiko tarpas yra vienas iš svarbesnių aspektų vertinant Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimus, tačiau tai tikrai nėra vienintelis kriterijus, nulemiantis Teismo sprendimą.

Sprendamas, ar konkretus teisminis nagrinėjimas atitinka „įmanomai trumpiausio laiko“ sąlygą, Komisija ir Teismas atsižvelgia į šiuos veiksnius:

- bylos sudėtingumą;
- valstybės institucijos pasirinktą bylos sprendimo būdą;
- pareiškėjo elgesį, kuris galėjo įtakoti delsimą;
- kitas ypatingas aplinkybes, pateisinančias teismo nagrinėjimo pratęsimą.⁴⁶

Taip pat yra reikšminga atsižvelgti ir į ginčo objekto prigimtį ir svarbą.

Tačiau nėra nustatyta jokių bendrų ir visuotinai priimtinių rekomendacijų ar kriterijų, kuriais vadovaujantis būtų galima lengvai įvertinti tiek civilinių, tiek baudžiamųjų bylų nagrinėjimo trukmės tinkamumą. Ypatingą reikšmę turi ir pareiškėjo asmeninės aplinkybės. Pavyzdžiui, byloje *A ir Kivi prieš Vokietijos Federacinę Respubliką*, kur pareiškėjas reikalavo kompensacijos iš valstybės dėl jos nerūpestingumo užkrečiant minėtą asmenį ŽIV, reikalaujama atkreipti dėmesį į faktą, kad pareiškėjas buvo jau mirštantis nuo AIDS.⁴⁷ Esant tokiai situacijai ypatingai svarbu išnagrinėti ir priimti sprendimą kiek įmanoma greičiau, kad asmuo galėtų apginti savo teises tuo metu, kai jam to tikrai reikia, o ne po kažkurio laiko, kai vienoks ar kitoks sprendimas nebeturės jam reikšmės. Panaši situacija yra ir jau minėtoje byloje *Monory prieš Rumuniją ir Vengriją (2005 m. balandžio 4 d.)*. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas ir toms byloms, kur sprendžiami vaikų ir jų

⁴⁵ Čepas A. Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujosios sistemos, 2005. P. 35.

⁴⁶ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 32.

⁴⁷ Jacobs and White. European Convention on human rights. – Great Britain: Oxford university press. P. 167.

tėvų ginčai. Tokių bylų vilkinimas gali turėti neigiamų pasekmių tarpusavio santykiams, turinčių neatkuriamąjį pobūdį.

Konvencijos 6 straipsnio pažeidimu gali būti laikomas tik toks delsimas, kurį vienokiu ar kitokiu būdu lemia valstybė. Valstybė bus atsakinga už pernelyg ilgą procesą tik tuo atveju, jei bylos vilkinimas atsirado būtent dėl jos, jos institucijų kaltės. Pastebima, kad proceso šalies teisę į teisingą teismą dažnai suvaržo kita šalis, kuri naudojasi įstatymo suteiktomis procesinėmis galimybėmis. Jei civilinės ar baudžiamosios bylos nagrinėjimas buvo vilkinamas dėl ginčo šalių kaltės, valstybė nebus tiesiogiai atsakinga, o tokie atvejai nėra įtraukiami į bendrą bylos nagrinėjimo laikotarpį. Tačiau vis tiek gali kilti klausimas, ar teismas ėmėsi tinkamų veiksmų procesui spartinti, ar (o gal) jis per daug arba be priežasties užtęsė ir viršijo „protingą“ laiką.⁴⁸ Vis dėlto už tai, kad civilinės ir baudžiamosios bylos būtų išnagrinėtos per kiek įmanomai trumpesnį laiką, už savo teismų sistemos organizavimą yra atsakinga valstybė. Todėl ji dėl šios sąlygos nevykdymo negali teisintis savo teisinės sistemos netobulumais ir trūkumais. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija įpareigoja valstybes nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų asmens teisės į kuo trumpiausią civilinių ir baudžiamųjų bylų tyrimą bei nagrinėjimą.⁴⁹

Su tikslu visapusiškai atskleisti sąlygos „per įmanomai trumpiausią laiką“ turinį, reikšminga paminėti ir atvejus, kuomet tam tikras delsimas ar ilgesnis bylos nagrinėjimo laikas nebus laikomas Konvencijos 6 straipsnio pažeidimu. Štai bylos sustabdymas laukiant, kol bus išnagrinėta kita su ja susijusi byla, nelaikoma principo per „protingą“ terminą pažeidimu.

Byloje *Lavents prieš Latvija* (2002 m. lapkričio 28 d.) Teismas pažymėjo bylą esant išimtinai sudėtingą, ir nurodė, kad esminį vilkinimą lėmė pareiškėjo sveikatos būklė, tačiau jis negali būti laikomas kaltu, nes tai – *force majeure* rezultatas. Taigi šioje byloje Teismas savo praktikoje išskyrė dar vieną kriterijų – *force majeure*, į kurį reikia atsižvelgti, nustatant, ar pažeidžiama tinkamo laiko sąlyga. Apie valstybės teismines institucijas Teismas teigė, kad jos nebuvo tokios stropios, kad būtų galėjęs tinkamai vesti procesą, todėl pripažinta Konvencijos 6 straipsnio pirmosios dalies pažeidimu.

Byloje *Pedersen ir Baadsgaard prieš Daniją* (2003 m. birželio 19 d.) pareiškėjai, remdamiesi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi, skundėsi dėl proceso trukmės. Šioje byloje Teismas pabrėžė, kad baudžiamasis procesas truko penkerius metus, devynis mėnesius ir devynias dienas. Kadangi tam tikri proceso aspektai buvo sudėtingi ir reikalavo laiko, o pareiškėjai iš dalies prie to prisidėjo,

---

⁴⁸ Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas // Justitia. 1996, Nr. 3.

⁴⁹ Čepas A. Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujosios sistemos, 2005. P. 35.

Europos žmogaus teisių teismas nusprendė nebuvus kiek įmanoma trumpesnio laiko reikalavimo pažeidimo.

Nepagrįstai ilgais baudžiamosios bylos tyrimo terminais, kurie pažeidžia Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje garantuojamą teisę į teisingą teismą per pagrįstus laiko terminus, savo peticijas grindė ir kai kurie asmenys bylose prieš Lietuvą.

Byla *Grauslys prieš Lietuvą* (2000 m. spalio 10 d.). Procesas truko penkerius metus. Byloje Teismas davė nuorodą į bylą *Starace prieš Italiją* (2000 m. balandžio 27 d.), kurioje suformuota teismo praktika, kad proceso trukmės priimtinumą turi būti vertinamas atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes ir į teismo praktikoje suformuotus kriterijus, konkrečiai į bylos sudėtingumą ir pareiškėjo bei valdžios institucijų elgesį tiriant bylą. Europos žmogaus teisių teismo suformuotus praktikoje kriterijus autorė išdėstė anksčiau šiame skyriuje. Grįžtant prie šios bylos faktų, Teismas pabrėžė, kad sukčiavimo byla gali būti vertinama kaip sudėtinga dėl, *inter alia*, finansinio pareiškėjui ir kitiems kaltinamiesiems pareikštų kaltinimų pobūdžio. Tačiau Teismas pažymi, kad nacionalinės valdžios institucijos šios bylos tyrimo neatliko nei stropiai, nei kruopščiai: per porą metų teisminis nagrinėjimas buvo atidėtas ir nutrauktas tris kartus, nes kompetentingos valdžios institucijos neatliko tinkamo įmonės audito ir nenustatė bei neapklausė nukentėjusiųjų nuo inkriminuojamų veikų. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, net jei pareiškėją galima laikyti atsakingu už tam tikrą delsimą, Teismo nuomone, tai negali pateisinti laiko, sugaišto dėl pasikartojančio nesugebėjimo atlikti tinkamą auditą ir nustatyti bei apklausti nukentėjusiuosius; tai nepateisina ir viso šio per ilgai užsitęsusio proceso pirmosios instancijos teisme trukmės. Esant šioms aplinkybėms, Teismas nustatė, kad procesas neatitinka „įmanomai trumpiausio laiko“ reikalavimo, todėl buvo pažeista Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis.

Kitoje byloje *Šleževičius prieš Lietuvą* (2001 m. lapkričio 13 d.) taip pat nurodomos nepateisinamos vilkinimo priežastys. Atsižvelgiant į tai, kad aiškūs ir konkretūs kaltinimai niekada nebuvo suformuoti, teisminis nagrinėjimas neįvyko, be to, nustačius, kad peticijos pateikėjas nėra kaltas dėl bylos nagrinėjimo delsimų, jo veiksmuose negalima įžiūrėti jokio nepateisinamo elgesio, pripažinta, kad tyrimo procesas buvo per ilgas ir neatitiko Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies numatyto „įmanomai trumpiausio laiko“ principo.

Be paanalizuotų bylų, Europos žmogaus teisių teisme buvo nagrinėjama daugiau bylų prieš Lietuvą dėl sąlygos „per įmanomai trumpiausią laiką“ nesilaikymo: *Užkurėlienė prieš Lietuvą* (2005 m. balandžio 7 d.), *Gadliauskas prieš Lietuvą* (2004 m. gegužės 27 d.), *Girdauskas prieš Lietuvą* (2003 m. gruodžio 11 d.), *Meilus prieš Lietuvą* (2003 m. lapkričio 6 d.). Tokia bylų statistika patvirtina, kad Lietuvoje tai yra vienas pažeidžiamiausių teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pagal

Konvencijos 6 straipsnį elementų. Pasikartojantys pareiškimai prieš Lietuvą dėl netinkamos proceso trukmės rodo, kad nepakankamai dėmesio yra skiriama jau priimtiems sprendimams. Teismo praktika turėtų tapti pagrindu koreguojant Lietuvos teisinę sistemą ta linkme, kad tokių bylų prieš Lietuvą mažėtų, o ne vyktų sisteminiai proceso trukmės pažeidimai. Taigi teisinių priemonių tobulinimas nacionaliniu lygmeniu, ypač analogiškose bylose, ne tik padėtų tinkamai įgyvendinti teisę į teisingą teismą, bet taip pat ir sumažintų Europos žmogaus teisių teismo darbo krūvį.

Autorės nuomonė, sąlyga „įmanomai trumpiausias laikas“ yra gana problematiška ir turinti sudėtingų aspektų. Tačiau tai yra labai svarbus teisės principas įgyvendinant kitas žmogaus teises, - šios teisės nepaisymas ir ignoravimas iš asmens atima galimybę tinkamai apginti savo teises ir teisėtus interesus teisme. Iš Europos žmogaus teisių teismo praktikos matyti, kad siekiant įgyvendinti teisę į teisingą teismą pagal EŽTK 6 str., neužtenka bylą išnagrinėti visapusiškai. Ne vienoje byloje buvo pabrėžta, kad per ilgas bylos nagrinėjimas visada reiškia žmogaus teisių pažeidimą, taigi toks procesas jokių būdu negali būti vadinamas tinkamu. Ilga proceso trukmė gali būti pateisinta, jei nurodomas vėlavimo priežastys ir jos yra pagrįstos. Todėl visada turi būti įvertintas bylos sudėtingumas, valstybės institucijos pasirinktas sprendimo būdas, pareiškėjo elgesys, įtakojantis delsimą ir kitos ypatingos aplinkybės, ginčo objekto prigimtis bei svarba ir galiausiai pačios Konvencijos tikslai. Kiekvienas bylinėjimasis asmeniui sukelia stresą ir nepatogumus, todėl principo „per įmanomai trumpiausią laiką“ įtvirtinimas Konvencijoje turi apsaugoti asmenis nuo per ilgai besitęsiančios įtampos, netikrumo ir nežinomybės. Šioje sąlygoje turi atsirasti pusiausvyra tarp visapusiško nagrinėjimo per įmanomai trumpą laiką. Siekiant įvertinti, ar byla buvo išnagrinėta per įmanomai trumpiausią laiką, kiekvienu atveju turi būti įvertintos visos aplinkybės. Tačiau bet kokių atveju kiek įmanomai greitesnis bylos išnagrinėjimas neatsiejamas nuo teisingo jos išnagrinėjimo.⁵⁰ Šios sąlygos nevykdymu arba jos ignoravimu rizikuojama teisinės sistemos efektyvumu ginant žmogaus teises, taip pat tikėtumu, kad jos bus tinkamai apgintos.

3.2 PAGAL ĮSTATYMĄ ĮSTEIGTAS NEPRIKLAUSOMAS IR BEŠALIŠKAS TEISMAS

Pagal Konvencijos 6 str. 1 d. „*Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą <...> teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas*“.

---

⁵⁰ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I tomas. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 204.

Įtvirtintas „pagal įstatymą įsteigto nepriklausomo ir nešališko teismo (*lot. k. nemo iudex in causa sua*)“ reikalavimas numato vieną esminių žmogaus teisių, be kurios teisė kreiptis į teismą ir teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, su tikslu savo pažeistoms teisėms ir teisėtiems interesams ginti, prarastų savo prasmę. Objektyvumas – viena iš sąlygų, užtikrinančių teisingumą.

Teisingumo simbolis – deivė Temidė, vaizduojama užrištomis akimis. Kaip kad Temidė užrištomis akimis, taip ir teisėjas, priimdamas sprendimą, turi būti nešališkas arbitras: jis nebūtų nešališkas, jei jo sprendimą paveiktų kuri nors iš šalių, sprendimą lemtų ne objektyvus faktų ir teisės klausimų vertinimas, nesugriaunami ir nenuneigiami argumentai, o subjektyvūs veiksniai, tokie, kaip emocijos, suinteresuotumas tam tikra bylos baigtimi ir kitos subjektyvios aplinkybės. Taigi vienas iš teisės į teisingą bylos nagrinėjimą aspektų yra tai, kad šalių ginčas turi būti nagrinėjamas nepriklausomo ir nešališko teismo. Teisė į nepriklausomą, bešališką ir pagal įstatymą suformuotą teismą taikoma tiek civilinio, tiek baudžiamojo pobūdžio byloms.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 str. 2 dalyje įtvirtinta, kad „teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi“.⁵¹ Teisėjų ir teismų nepriklausomumo numatymas aukščiausiu lygiu - Konstitucijoje – rodo, jog šis principas yra *conditio sine qua non* teismams vykdant pagrindinę ir svarbiausią savo funkciją – įgyvendinant teisingumą, be kurio kiltų grėsmė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimui, teisinės valstybės idėjai, demokratijai ir t. t. Teisėjų ir teismų nepriklausomumo principas, be kita ko, glaudžiai susijęs su kitu konstituciniu principu – valdžių padalijimo. Dviejų konstitucinių principų sanglauda aiškiai matyti iš to, kad valstybei (tiksliau – jos įstatymų leidžiamajai institucijai) tenka pareiga nustatyti tokias teisėjų ir teismų nepriklausomumo garantijas, kurios būtų pakankamai efektyvios užkirsti kelią bet kokiems neteisėtiems mėginimams juos paveikti.⁵²

Valdžių padalijimo principas pagrindžia teismo nepriklausomumą ir bešališkumą. Šis principas reiškia, kad įstatymų leidžiamojo, vykdomojo ir teismo valdžios yra atskirtos ir tarp šių valdžių turi būti pusiausvyra. Kiekviena valdžios institucija turi savo kompetenciją, atitinkančią jos paskirtį. Teismų funkcija – teisingumo vykdymas. Ši paskirtis lemia teismo valdžios vietą valstybės institucijų sistemoje ir teisėjų statusą. Tuo remiantis darytina išvada, kad teisingumo vykdymo funkcijos negali vykdyti jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas.

---

⁵¹ 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁵² Jočienė D., Čilinskas K.. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. – Vilnius, 2004. P. 204.

LR Konstitucijoje įtvirtintas teisėjų ir teismų nepriklausomumas siejasi su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. nuostata, įtvirtinančia asmens teisę į nepriklausomą ir bešališką teismą.

Minėta Konvencija nediktuoja sąlygų, kuriomis vadovaujantis turi būti užtikrintas teisminės valdžios atskyrimas nuo kitų valdžių. Bylos *Beaumont prieš Prancūziją (1994 m. lapkričio 24 d.)* sprendime Europos žmogaus teisių teismas pagal Konvencijos 6 str. 1 punkto prasmę apibrėžė „teismo“ sąvoką. Jis konstatavo, kad „teismas“ gali būti tik organas, kuriam priklauso visa jurisdikcija ir kuris atitinka tokius reikalavimus kaip nepriklausomumas nuo vykdomosios valdžios, taip pat nuo bylos šalių. Tokia išvada buvo grindžiama ir kitais teismo sprendimais.

Pavyzdžiui, byloje *Y. B. ir kiti prieš Turkiją (2004 m. spalio 28 d.)* pareiškėjai, kreipdamiesi į Europos žmogaus teisių teismą ir remdamiesi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi, skundėsi, kad nebuvo įgyvendinta jų teisė į nepriklausomą ir nešališką teismą. Pareiškėjus kaltais (t.y. priklausančiais marksistinei - leninistinei komunistų partijai – neteisėtai organizacijai) 1997 m. spalio 23 d. pripažino *Izmir* valstybės saugumo teismas. EŽTT pripažino Konvencijos 6 str. pažeidimą, konstatuodamas, kad valstybės saugumo teismai nėra nepriklausomi ir nešališki. Taigi remiantis šios bylos sprendimu, galime daryti išvadą, kad užtikrinant asmens teisę į teisingą teismą, nepakanka vien fakto, kad galutinį sprendimą priimtų tokia institucija kaip teismas. Visais atvejais būtina užtikrinti, kad byla būtų nagrinėjama tokio organo, kurio nepriklausomumui nebūtų daroma jokia įtaka. Tuo tarpu analizuojamoje byloje akivaizdu, kad valstybės saugumo teismas jau pats savaime nėra nepriklausomas, todėl didelė tikimybė, kad ir jo sprendimai bus šališki.

Byloje *Crisan prieš Rumuniją (2003 m. gegužės 27 d.)* Europos žmogaus teisių teismas nustatė teisės kreiptis į teismą pažeidimą. Rumunijos pilietis Ioanas Crisanas, remdamasis dekretu Nr. 118/90, kreipėsi į Komisiją su prašymu patvirtinti jį turint dėl politinių priežasčių komunistų režimo metu persekioto asmens statusą. Jo prašymas, kuriame jis nurodė, kad buvo policijos tyrimų objektas ir dėl politinių priežasčių atleistas iš darbo, Komisijos atmetas. Pareiškėjas dėl tokio sprendimo pateikė apeliaciją Bukarešto apygardos teismui. Tačiau tiek apygardos teismas, tiek vėliau apeliacinis teismas atmetė skundus ir nurodė, kad įsigaliojus 1997 m. nepaprastajam įsakymui Nr. 41/1997, pakeitusiam dekretą Nr. 118/90, teismams atimta teisė peržiūrėti Komisijos sprendimų teisėtumą. Remdamasis Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi pareiškėjas apskundė teismo atsisakymą peržiūrėti Komisijos sprendimų teisėtumą. Europos žmogaus teisių teismas nurodė, kad, atsižvelgiant į sudarymo būdą ir narystę, Komisija netenkina nepriklausomumo nuo vykdomosios valdžios reikalavimo ir todėl negali būti laikoma tribunolu pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį. Taigi norint atitikti minėto straipsnio nuostatų reikalavimus, pareiškėjui turi būti suteikta teisė

pateikti Komisijos sprendimus teismo institucijai, turinčiai visišką jurisdikciją. Tačiau teismai, į kuriuos kreipėsi pareiškėjas, nurodė, kad nėra įgalioti peržiūrėti Komisijos sprendimų teisėtumo, nes teisės aktai, nustatantys teismų jurisdikcijos ribas, buvo pakeisti vykstant procesui. Tokių pataisų rezultatas – atimta galimybė pateikti sprendimus visišką jurisdikciją turinčiai teismo institucijai. Taigi šiuo atveju pažeista ne tik teisė, suteikianti asmeniui galimybę, kad jo byla nagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas, bet taip pat ir teisė apskritai kreiptis į teismą.

Kaip rodo Teismo praktika, nei vykdomosios valdžios atstovams, nei šios valdžios įtakoje esančioms institucijoms negali būti suteikti įgaliojimai traukti atsakomybėn įstatymą pažeidusius asmenis. Ministras ar net pati Vyriausybė negali būti laikomi teismu net ir kai yra įgalioti priimti bendrą privalomą sprendimą ginčijamais klausimais.⁵³

Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime išskyrė du neatsiejamus teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo aspektus:

- šis principas visų pirma reiškia teisėjo ir teismų, vykdančių teisingumą, nepriklausomumą. Pagal Konstitucijos 109 str. teisėjai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo. Teisėjo procesinis nepriklausomumas yra būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga;
- kita vertus, teisėjas ir teismai nėra pakankamai nepriklausomi, jei neužtikrintas teismų, kaip teisminės valdžios institucijų, nepriklausomumas. Pagal valdžių padalijimo principą visos valdžios yra savarankiškos, nepriklausomos, galinčios atsverti viena kitą. Teisminė valdžia, būdama savarankiška, negali būti priklausoma nuo kitų valdžių dar ir dėl to, kad ji vienintelė formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu. Tik būdama savarankiška, nepriklausoma nuo kitų valdžių, teisminė valdžia gali įgyvendinti savo funkciją – vykdyti teisingumą.⁵⁴

LR Teismų įstatymo antrame ir trečiame straipsniuose aiškiai įtvirtinta, kas daro neigiamą poveikį teismų bei teisėjų nepriklausomumui. Nurodoma, kad teismai turi būti nepriklausomi nuo kitų valstybės valdžios institucijų, pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ir kitų asmenų. Teisėjai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi nuo proceso dalyvių, teismų administracijos, kitų teisėjų, valstybės valdžios institucijų, pareigūnų bei kitų asmenų. Teisėjams negali būti daromas joks politinis, ekonominis, psichologinis, socialinis spaudimas ar kitoks

---

⁵³ Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas // Justitia. 1996, Nr. 3.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25 (1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69 (1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1999, Nr. 109-3192.

neteisėtas poveikis, kuris galėtų turėti įtakos jų sprendimams.⁵⁵ Paminėtuose nuostatuose įtvirtintų aplinkybių įtaka turi neigiamą poveikį bešališkumui ir nepriklausomumui, kaip vienam iš teisės į teisingą teismą įgyvendinimo būdų.

Politikos skverbimasis į teismų darbą – viena iš rimtesnių problemų Lietuvoje, kurios dėka ne tik paneigiama demokratinio valdžių atskyrimo principo reikšmė, bet kartu seka ir teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pažeidimai. Teisė į teisingą teismą negali būti tinkamai įgyvendinta, kai Seimas ir atskiri politikai bei pareigūnai šturkščiai kišasi į teismų darbą kartais juos pakeisdami. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Seimo laikinoji tyrimo komisija kelis mėnesius tyrė įtarimą dėl kyšininkavimo Vilniaus miesto savivaldybėje. Įvertinus jai pateiktą operatyvinę informaciją bei įrodymus, surinktus baudžiamojoje byloje, komisija nusprendė, kad Vilniaus miesto meras turi būti laikomas kyšių priėmusiu asmeniu. Seimas šį sprendimą patvirtino. Akivaizdu, kad toks Seimo veiksmas prieštaravo tiek Konstitucijoje, tiek Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintam teismų nepriklausomumo ir bešališkumo principui. Šioje situacijoje sprendimą priėmė ne teismas, kuris vykdo teisingumą, o Seimas, kuris neturėtų būti kompetentingas spręsti teisingumo klausimų. Apskritai Laikinoji Seimo komisija yra politinio, o ne teisinio įvertinimo institutas, todėl jos paskirtis nėra tyrinėti įrodymus ar operatyvinę medžiagą, kaip tai ji darė kyšininkavimo Vilniaus miesto savivaldybėje atveju. Toks sprendimas pažeidė įvardinti asmens teisę į teisingą teismą ir sumažino galimybes, kad atidavus šį asmenį į teismą, jis sulauks teisingumo. Teismas, nagrinėdamas mero bylą, nebegalės būti nešališkas arbitras, nes jo sprendimą jau lems ne objektyvus faktų ir teisės vertinimas, o subjektyvūs veiksniai, tokie kaip Seimo priimtas sprendimas. Be to, jau tapo įprasta, kad Seime yra dangstoma galimai nusikalstama veika. Žmogaus teisių stebėjimo institutas Lietuvoje pastebėjo, kad paskutiniaisiais metais nė karto nebuvo duotas sutikimas įtariamuosius Seimo narius patraukti baudžiamojon atsakomybėn.⁵⁶ Taip atsitinka todėl, kad Seimas vykdo teismo funkciją – įvertina pateiktus įrodymus ir padaro išvadą dėl įtariamo asmens nekaltumo. Analizuotos situacijos parodo, kad politikų bandymai pasisavinti teismų funkcijas, gresia paversti teismus politiškai motyvuotų manipuliavimų subjektais, todėl ypatingai svarbu užtikrinti šių institucijų pareigūnų ir teisėjų nepriklausomumą bei profesionalumą.

Tuo tarpu Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija nepateikia teismo nepriklausomumo ir bešališkumo sampratos, taip pat nėra tiesiogiai įtvirtinta kriterijų, leidžiančių aiškiai ir tiksliai konstatuoti principo – teisės į teisingą bylos nagrinėjimą,

---

⁵⁵ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 17-649.

⁵⁶ Mickevičius H., Radvilaitė A., Kurutyte A. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje: 2005 metų apžvalga. Vilnius, 2006. P.20.

nepriklausomumo ir bešališkumo aspektu - pažeidimą. Aptariamajame straipsnyje tik aiškiai nustatyta abstrakti sąlyga, kad būtų privalo nagrinėti pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas.

Sąvoka šališkumas reiškia neobjektyvų, nepagrįstą palaikymą kitos šalies. Nepriklausomumas – nebuvimas apribojimų, varžančių ar įtakojančių tam tikrą veikimą, sprendimų priėmimą, ir nesaistomas įsipareigojimų.

Remiantis sąvokų išaiškinimu, darytina išvada, kad užtikrinant nepriklausomumo ir bešališkumo garantijas, teismas turi būti neįtakojamas ne tik vykdomosios ar kitų valdžių, bet taip pat ginčo šalių ir kitų veiksnių.

Europos žmogaus teisių teismo praktikoje teismo nešališkumo ir nepriklausomumo problema yra dažnai nagrinėjamas klausimas, todėl šio teismo praktikoje yra išvystyti tokie Konvencijos 6 str. 1 dalies sąvokos „nepriklausomo teismo“ aiškinimo kriterijai:

1. teisėjų ar atitinkamo organo narių paskyrimo būdas ir rūšis;
2. terminas, kiek laiko minėti teisėjai ar asmenys eina savo pareigas;
3. ar yra įtvirtinta įstatyme garantijų sistema, kuri padeda minėtiems asmenims išvengti išorinės įtakos;
4. ar tas teismas gali būti išoriškai vertinamas kaip nepriklausomas pagal posakį - jis ne tik turi toks būti, bet ir turi atrodyti „nepriklausomas“ iš šalies (*angl. k. justice must not only be done it must also be seen to be done*).⁵⁷

Įgyvendinant teisingumo principą užtikrinant tinkamą teisėjų pareigų atlikimo laiką, nėra reikalaujama, kad būtų nustatyta, kokiam konkrečiai laikotarpiui teisėjas yra paskirtas eiti tokias pareigas. Europos žmogaus teisių teismas nėra nurodęs kokio nors konkretaus laiko – būtino kadencijos minimumo. *Campbell ir Fell prieš Jungtinę Karalystę (1984 m. birželio 28 d.)* byloje teigiama, kad teisėjų skyrimas visam gyvenimui nėra būtina sąlyga Konvencijos 6 str. prasme. Trumpas jų veiklos laikas gali būti pateisinamas, kai jie tokią veiklą vykdo nemokamai. *Sramek prieš Austriją (1984 m. spalio 22 d.)* byloje nurodoma, kad trumpas laikas yra pagrįstas ir tada, kai tam tikras asmuo vien dėl jo profesinių sugebėjimų yra pasitelkiamas į tam tikrą Komisiją ar panašias institucijas, kurios turi teisę vykdyti „teismo“ funkcijas. Svarbiausia tokiais atvejais, kad jis nebūtų išoriškai įtakojamas. Pažymėtina, kad trumpesnis tarnybos laikas vis dėlto daugiau yra

---

⁵⁷ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str. taikymas ir aiškinimas Lietuvos Respublikos pralaimėtose bylose // http://www.tm.lt/default.aspx?item=stras_publ; prisijungimo laikas: 2006-10-20.

būdingas administraciniams teismams. Ilgesnis pareigų atlikimo laikotarpis šiek tiek įtakoja mažinant išorinių veiksnių įtaką.

Teisingumą vykdantiems asmenims išvengti išorinės įtakos turi būti įstatymiškai įtvirtinta garantijų sistema. Teisėjų nepriklausomumo garantijas galima sąlygiškai suskirstyti į tris grupes. Be anksčiau jau minėto teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo, taip pat priskiriamas teisėjo asmens neliečiamumas ir teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos. Bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas yra traktuojami kaip kėsینimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą.⁵⁸ Pažeidus kurią nors iš teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, kiltų pavojus, kad nebus užtikrinamos žmogaus teisės ir laisvės, nebus garantuota teisės viršenybė.⁵⁹ Finansinis suinteresuotumas byloje taip pat yra pripažįstamas bešališkumo principo pažeidimu. Byloje *D. prieš Airiją (1986 m.)* Europos žmogaus teisių teismas padarė išvadą, kad toks suinteresuotumas nebus pripažintas Konvencijos 6 str. pažeidimu, jei jis nėra aiškiai parodytas ir atskleistas bei pareiškėjas dėl to nepateikė jokių prieštaravimų.

Įgyvendinant nepriklausomumo ir bešališkumo principą remiantis Konvencijos 6 str., vis dėlto labai svarbu išsaugoti išorinį objektyvios teismo nepriklausomybės ir bešališkumo įvaizdį. Byloje *Langborger prieš Šveicariją (1990 m.)*, kurioje pareiškėjas protestavo prieš miesto valdybos narių dalyvavimą tarėjais teisme svarstant bylą dėl nuomos ir jos mokesčio, Teismas nurodė, kad yra sunku tinkamai interpretuoti bešališkumo ir nepriklausomumo principą. Pažymėjęs, kad net ir tuo atveju, kai konkretus asmuo turi bylai išnagrinėti reikiamą kvalifikaciją, ir nėra net subjektyvių priešasčių nepasitikėti jo sąžiningumu, svarbu užtikrinti⁶⁰, kad teismas būtų vertinamas pagal jau anksčiau minėtą posakį - jis ne tik turi toks būti, bet ir turi atrodyti nepriklausomas iš šalies.

Pagal Konvencijos 6 str. bešališkumas yra vertinamas vadovaujantis tokiais kriterijais:

---

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 „, Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymui „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 101-2264.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25 (1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69 (1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1999, Nr. 109-3192.

⁶⁰ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 31.

- subjektyvus kriterijus – pagrindas yra asmeninis įsitikinimas, nuojauta dėl konkretaus teisėjo konkrečioje byloje. Šiuo atveju pareiškėjas turi įrodyti, kad teisėjas faktiškai turi asmeninį nusistatymą prieš jį;
- objektyvus kriterijus – turi būti teisėtas pagrindas abejonėms dėl teisėjo ar teismo šališkumo pagrįsti.⁶¹

Bešališkumo reikalavimas akivaizdžiai pažeistas byloje *Lavents prieš Latvija (2002 m. lapkričio 28 d.)*. Šioje byloje EŽTT nurodė, kad apygardos teismo posėdžio pirmininkė Šteinerte spaudoje kritikavo gynybos poziciją teismo posėdyje, darė prielaidas dėl teismo nagrinėjimo išvadų ir išreiškė nuostabą, jog pareiškėjas įtikinėjo savo nekaltumu, siūlydamas tai įrodyti Teismui. Šiuo atveju Teismo nuomone, tokie pareiškimai prilygo aiškaus požiūrio į proceso baigtį išreiškimui, aiškiai teikiant pirmenybę apkaltinamajam nuosprendžiui. Pareiškimai buvo nesuderinami su Konvencijos 6 straipsnio pirmosios dalies nuostatomis ir lėmė pareiškėjo abejonės teisėjos nešališkumu.

Dar vienas iš problematiškesnių bešališkumo aspektų – ikiteisminiai sprendimai. Baudžiamosiose bylose teisėjas nebūtinai bus šališkas jei priima ikiteisminį sprendimą. Tokiu atveju svarbu nustatyti tokio sprendimo prigimtį ir reikšmę. Ypatingai atkreiptas dėmesys turėtų būti į teisėjo įsitraukimą į ikiteisminį tyrimą. Jei bylos ikiteisminio tyrimo priežiūra yra nusistovėjusi tvarka, tuomet nebus laikoma Konvencijos 6 str. 1 dalies pažeidimu, bet priešingu atveju bus pripažinta pažeidimu.⁶² Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad visais atvejais teisėjo akivaizdus nuomonės bylų baigčiai svarbiais klausimais demonstravimas yra nešališkumo reikalavimo pažeidimas.

1999 m. gruodžio 21 d. kertiniame nutarime dėl teismų nepriklausomumo, LR Konstitucinis teismas yra pažymėjęs, kad „žmogaus teises ir laisves teisėjas užtikrina tuo, kad vykdo teisingumą remdamasis Konstitucija ir įstatymais“. Nepriklausomumas ir bešališkumas nėra vieninteliai kriterijai, kuriuos turi atitikti teismai, įgyvendinantys teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. Dar viena iš būtinųjų sąlygų – teismas turi būti įsteigtas pagal įstatymą, o teisėjas savo veikloje privalo vadovautis Parlamento (Lietuvoje – Seimo) leidžiamais įstatymais. Tačiau nėra visiškai draudžiama, kad dalį teismų veiklos organizavimo būtų įgaliota atlikti vykdomajai valdžiai, su sąlyga, kad yra užtikrinamos pakankamos garantijos prieš savavališkumą. Kaip valdymas, taip ir teismų veiklos organizavimas bei funkcionavimas turi būti įstatymiškas.⁶³ Taigi reikalavimas, kad teismas būtų

⁶¹ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

⁶² Jacobs and White. European Convention on human rights. – Great Britain: Oxford university press.

⁶³ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

įsteigtas įstatymu, reiškia, kad teismų veikla būtų reguliuojama įstatymu, ir jokiais būdais ne vykdomosios valdžios aktais. Europos žmogaus teisių teismas neišsprendė klausimo, ar teiginys „įsteigtas įstatymu“ apima tik teismų įsteigimą, ar ir teisėjų kolegijų sudarymą konkrečioje byloje. Tačiau praktikoje net nebuvo bandymų aiškinti, ar teisėjai turi būti taip pat paskirti įstatymu ir būti įgalioti nagrinėti tik konkrečią bylą.⁶⁴

Nagrinėjant teisės į teisingą bylos nagrinėjimą bešališkumo ir nepriklausomumo aspektu, įgyvendinimą, svarbu apžvelgti ir Lietuvai reikšmingą bylą *Daktaras prieš Lietuvą (2000 m. spalio 10 d.)*. Minėtoje peticijoje vėl buvo iškilę sąvokos „nepriklausomo ir nešališko teismo“ sampratos aiškinimo klausimai.⁶⁵ Teismas pabrėžė, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas bešališkumo reikalavimas turi du aspektus. Pirma, teismas turi būti subjektyviai bešališkas, t.y. nei vienas teismo narys neturi asmeniškai turėti išankstinio nusistatymo ar būti tendencingas. Asmeninis bešališkumas yra preziumuojamas, jeigu nėra tam prieštaraujančių įrodymų. Antra, teismas turi būti bešališkas objektyviaja prasme, t.y. jis turi pateikti pakankamas garantijas, pašalinančias bet kokią su tuo susijusią abejonę. Aptariamoje byloje dėl subjektyvių kriterijų Teismas nurodė, kad nebuvo pateikta jokių įrodymų, kurie galėtų sukelti abejonių dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo teisėjų tendencingumo. Vertinant objektyvius aspektus, turi būti nustatyta, ar yra realių faktų, kurie vis dėlto kelia abejonių dėl teisėjų bešališkumo. Nuo to priklauso pasitikėjimas, kurį demokratinėje visuomenėje teismai turi įkvėpti žmonėms ir, visų pirma, bylos šalims. Byloje *Daktaras prieš Lietuvą* Teismas pažymėjo, kad Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas pateikė kasacinį teikimą to skyriaus teisėjams, paprašius pirmosios instancijos teisėjui, nepatenkintam Apeliacinio teismo sprendimu. Pirmininkas pasiūlė panaikinti apeliacinės instancijos teismo sprendimą ir palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį. Tada tas pats pirmininkas paskyrė teisėją pranešėją ir sudarė kolegiją bylai nagrinėti. Rekomenduodamas priimti ar panaikinti konkretų sprendimą, pirmininkas neišvengiamai tampa teisiąmojo sąjungininku arba oponentu. Teismas vis dėlto nustatė, kad pareiškėjo abejonės dėl Aukščiausiojo Teismo bešališkumo gali būti laikomos objektyviai pagrįstomis, todėl buvo konstatuota Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas.

Teismo nepriklausomumas ir bešališkumas yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija. Tai viena iš būtinųjų sąlygų užtikrinti teisingą bylos išnagrinėjimą ir pasitikėjimą tokia institucija, kaip teismai.

---

⁶⁴ Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas // *Justitia*. 1996, Nr. 3.

⁶⁵ Jočienė D. Lietuvos Respublikos pralaimėtos Europos žmogaus teisių teisme bylos: teisinės pamokos ir ateities perspektyvos // *Justitia*. 2002, Nr. 1-2, Nr. 3-4.

Taigi galime daryti išvadas, kad pagrindinis bruožas, apibūdinantis teismą – tai teisingumo vykdymas, t.y. pareiga spręsti klausimus remiantis tik įstatymu, neperžengiant kompetencijos ribų ir pagal nustatytą procesą. Europos žmogaus teisių teismo praktika rodo, kad teisėjų ir teismų kontrolė, neteisminių struktūrų bei ginčo šalių daromas poveikis teismams yra laikomi Konvencijos 6 str. pažeidimais. Negalima užtikrinti teisės į teisingą bylos nagrinėjimą baudžiamosiose ir civilinėse bylose, kai teismas yra šališkas, ar bent jau atrodo esant tokiu, kaltinamojo ar kitos ginčo šalies atžvilgiu, o teisminės garantijos yra bereikšmės, kai teismo sprendimus įtakoja vykdomoji ar kita valdžia, kuri nėra kompetentinga tokių garantijų teikti. Teismas savo praktikoje išaiškino, kad sąvokos „nepriklausomas teismas“ sudaro teisėjų paskyrimo būdas ir rūšis; terminas, kiek laiko jie eina savo pareigas; įstatyme įtvirtinta garantijų sistema, kuri padeda išvengti išorinės įtakos; teismas turi būti vertinamas kaip nepriklausomas pagal posakį „jis ne tik turi toks būti, bet ir turi atrodyti nepriklausomas iš šalies“. Be to, teismas turi būti tiek subjektyviai bešališkas - t. y. joks teisėjas neturi asmeniškai būti iš anksto nusistatęs ar tendencingas, tiek objektyviai bešališkas – turi būti teisėtas pagrindas abejonėms dėl teisėjo ar teismo šališkumo pagrįsti. Teisėjas žmogaus teises ir laisves užtikrina tuo, kad vykdo teisingumą remdamasis Konstitucija ir įstatymais. Tik visų šių kriterijų visuma leidžia tinkamai įgyvendinti pagal įstatymą įsteigto nepriklausomo ir bešališko teismo sąlygą bei užtikrinti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą pagal EŽTK 6 straipsnį.

3.3 BYLOS NAGRINĖJIMAS VIEŠUMO SĄLYGOMIS

„Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokių nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą <...> viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų <...> teismas. Teismo sprendimas paskelbiamas viešai, tačiau demokratinėje visuomenėje moralės, viešosios tvarkos ar valstybės saugumo interesais spaudos atstovams ir visuomenei gali būti neleidžiama dalyvauti per visą procesą ar jo dalį, kai tai reikalinga dėl nepilnamečių ar bylos šalių privataus gyvenimo apsaugos, arba tiek, kiek, teismo nuomone, yra būtina dėl ypatingų aplinkybių, dėl kurių viešumas pakenktų teisingumo interesams“.

Reikia pažymėti, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies viešo nagrinėjimo nuostatos atžvilgiu Europos žmogaus teisių teismo precedentinė praktika iš tiesų yra nedidelė. Iš dalies tai paaiškinama tuo, kad teisė į viešą bylos nagrinėjimą yra kur kas labiau suprantama nei kiti objektyvaus teismo nagrinėjimo aspektai.⁶⁶ Tačiau tai nereiškia, kad ši sąlyga nereikšminga įgyvendinant teisę į teisingą

⁶⁶ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 32.

bylos nagrinėjimą. Priešingai teismo proceso viešumas (ang. k. *publicity*; pranc. k. *publicite*; vok. k. *offentlichkeitsmaxime*) veik visose valstybėse pripažįstamas vienu pagrindinių proceso principų.⁶⁷

Viešo bylos nagrinėjimo sąlyga Konvencijoje įtvirtinta su tikslu apsaugoti ne tik šalių ir kitų byloje dalyvaujančių asmenų teisę asmeniškai ir tiesiogiai dalyvauti procese nagrinėjant bylą, bet taip pat ir visuomenės teisę dalyvauti jame. Visuomenės suinteresuotumas – viena iš teisingo bylos nagrinėjimo garantijos formų. Visuomenės kontrolė yra tinkamiausias būdas užtikrinti bylos proceso sąžiningumą. Be to viešas procesas garantuoja, kad nebus pažeidžiamos nė vienos šalies teisės, abiem šalims bus suteiktos galimybės ginti savo pozicijas bei sumažins galimybę teismui piktnaudžiauti savo statusu.

Masinės informacijos priemonės, kaip ir visuomenė, taip pat vaidina svarbų vaidmenį įgyvendinant viešumo sąlygą, todėl pagal Konvencijos 6 straipsnio reikalavimus jų neturėtų būti vengiama. Būtent spaudos ir kitų informacinių visuomenės informavimo priemonių pagalba visuomenė yra supažindinama su bylos proceso eiga ir tokiu būdu turi galimybę vertinti atliekamų veiksmų sąžiningumą bei kontroliuoti, ar apskritai tinkamai įgyvendinama bendra teisė į teisingą teismą. Tačiau pažymėtina, kad ši nuostata yra išvestinė ir pati Konvencija neįpareigoja valstybių privalomai viešai skelbti apie konkrečių bylų nagrinėjimą bei kitokiais būdais informuoti masines informavimo priemones į nagrinėjamas bylas atkreipti dėmesį.

Bylos nagrinėjimo viešumo sąlyga gana aiškiai išdėstyta ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose.

LR Konstitucijos 117 straipsnyje taip pat įtvirtinta nuostata, kad „*visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai. Teismo posėdis gali būti uždaras – žmogaus asmeninio ar šeimyninio gyvenimo slaptumui apsaugoti, taip pat jeigu viešai nagrinėjama byla gali atskleisti valstybinę, profesinę ar komercinę paslaptį.*“ LR Teismų įstatymo 7 str. teigia – „*teismuose bylos nagrinėjamos viešai, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus. Bylose priimti teismų sprendimai skelbiami viešai*“.

Tačiau kyla klausimas, ar viešumo principas apima tik teismo nagrinėjimo viešumą. Konvencijoje ši sąlyga įtvirtinta bendra nuostata, kuri yra gana abstrakti - *kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą <...> viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų <...> teismas.* Autorės nuomone, teismo nagrinėjimo viešumas – tai viešumo sąlyga siaurąja prasme, plačiąja prasme turėtų apimti ir bylos medžiagos viešumą, jos prieinamumą, ir viešą teismo sprendimo paskelbimą. Be to, svarbus aspektas yra ir tai, kad viešumo reikalavimas taikomas

---

⁶⁷ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I tomas. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 82.

visoms bylos nagrinėjimo stadijoms, įtakojančioms teisių ir pareigų ar baudžiamojo kaltinimo „nustatymą“. Tokį sprendimą Teismas priėmė byloje *Axen prieš Vokietijos Federacinę Respubliką (1983 m. gruodžio 8 d.)*.⁶⁸ Vis dėlto dažniausiai yra įgyvendinamas tik teismo nagrinėjimo viešumas. Praktikoje labai retai įgyvendinamas viešumo principas plačiąja prasme, - įprastai po teismo posėdžio, teismo raštinėje nedalyvaujantiems byloje asmenims (ir asmenims, kurie nėra proceso dalyviai) neleidžiama tinkamai nei susipažinti su bylos medžiaga, nei padaryti jos (ar jos dalių) išrašų. Tai paneigia teismų viešumo principą, didina nepasitikėjimą teismais, leidžia daryti prielaidas, kad rašytinė medžiaga vienoje ar kitoje byloje buvo keičiama. Pakanka suklastoti arba pakeisti vieną kurį nors dokumentą, nuo kurio priklauso teisinė bylos sprendimo baigtis.⁶⁹ Taigi visos šitos aplinkybės kartu lemia ir netinkamą teisės į teisingą bylos nagrinėjimą įgyvendinimą.

Kita viešumo problema dažniausiai būna susijusi su žodiniu procesu. Tai patvirtina ir šiek tiek gausesnė šiuo klausimu Europos žmogaus teisių teismo praktika. Bylose *Dory prieš Švediją (2002 m. lapkričio 12 d.)*, *Lundevall prieš Švediją (2002 m. lapkričio 12 d.)* ir *Salomonsson prieš Švediją (2002 m. lapkričio 12 d.)* pareiškėjai skundėsi, kad nebuvo žodinio teismo proceso, t. y. kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies nuostatos tokiu būdu buvo pažeistos. Teismas, nagrinėdamas minėtas bylas, nurodė, kad, išskyrus išimtines aplinkybes, kuriomis būtų pateisintas žodinio nagrinėjimo nereikalingumas, teisė į proceso viešumą pagal Konvencijos 6 straipsnio nuostatas – tai teisė į žodinį bylos nagrinėjimą bent vienos instancijos teisme. Teismas pažymėjo, kad pirmosios instancijos teisme byla nebuvo nagrinėjama žodžiu, nes pareiškėjai nereikalavo, kad apygardos administracinis teismas tai darytų. Jis taip pat nurodė, kad teisingumas tinkamai vykdomas tada, kai žodinis bylos nagrinėjimas atliekamas pirmosios instancijos teisme, o ne apeliaciniame teisme. Ginčus, kur išvados paprastai priklauso nuo rašytinės medžiagos, geriau spręsti rašytinio proceso būdu nei žodiniais argumentais. Be to, Teismas dar pabrėžė, kad valdžios institucijų suinteresuotumas turėtų būti, jog žodinis nagrinėjimas netaptų kliūtimi veiksmingai ir ekonomiškai spręsti tam tikros kategorijos bylas. Taigi darytina išvada, kad tokiais atvejais, kai teismas gali tinkamai išspręsti kilusį ginčą rašytiniais pareiškėjo pareiškimais, paaiškinimais, pastabomis ir kitais dokumentais ir kai pareiškėjai nesiremia jokiais žodiniais įrodymais, nėra būtina ir privaloma bylą nagrinėti žodiniu procesu, nesvarbu kokioj instancijoj būtų nagrinėjama. Kiekvienu atveju reikia įvertinti ne tik esamas aplinkybes, bet ir atsižvelgti į kitus ne mažiau svarbius proceso principus, kad vienos sąlygos laikymasis netaptų pagrindu visai eilei kitų žmogaus teisėms reikšmingų principų pažeidimams bei teisingam bylos išnagrinėjimui. Žodinis nagrinėjimas – tinkama sąlyga viešumo

⁶⁸ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 32.

⁶⁹ Čepas A. Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujosios sistemos, 2005. P. 38.

principui įgyvendinti, kurios nesilaikymas pripažįstamas Konvencijos 6 straipsnio pažeidimu. Tačiau tokio proceso nesilaikymas ne visais atvejais bus pripažįstama viešumo sąlygos pagal Konvencijos 6 straipsnį pažeidimu, kaip tai atspindi aukščiau paanalizuotos galimybės ir aplinkybės.

Teisė į viešą procesą pažeidžiama, kai bylos šalims tinkamai nepranešama apie bylos nagrinėjimo laiką, vietą bei kitas aplinkybes. Byloje *Somogyi prieš Italiją (2004 m. gegužės 18 d.)* buvo pažeista teisė į teisingą bylos nagrinėjimą. Kreipdamasis į Europos žmogaus teisių teismą pareiškėjas nurodė, kad nuosprendis už akių pažeidė jo Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintą teisę. Pareiškėjas tvirtino niekada nebuvo informuotas apie baudžiamąjį tyrimą ir negavęs pranešimo apie teismo posėdžio datą. Remdamasis jam pateikta medžiaga, Teismas negalėjo nuspręsti, ar pareiškėjas gavo pranešimą apie bylos nagrinėjimo laiką. Pareiškėjas pažymėjo, kad jis ne kartą ginčijo parašo, kuris buvo vienintelis įrodymas, jog jis informuotas apie kaltinimą padarius nusikaltimą, autentiškumą. Nors tas įrodymas tapo pagrindiniu byloje, nebuvo jokio nurodymo patikrinti šį faktą, ir net po pakartotinių pareiškėjo prašymų joks rašybos ekspertas nebuvo pakviestas ištirti parašo tikrumą. Šioje byloje nei apeliacinis teismas, nei kasacinis teismas nepatikrino faktų, ar pareiškėjas buvo informuotas apie kaltinimus. Taigi nebuvo skrupulingų siekių ir pastangų nustatyti, ar vis dėlto nuteisto asmens atsisakymas pasinaudoti teise atvykti į teismą buvo abejotinas ar ne. Neapsaugota pareiškėjo teisė asmeniškai ir tiesiogiai dalyvauti procese nagrinėjant bylą ir tokiu būdu neįgyvendintas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas viešo bylos nagrinėjimo sąlygos tikslas. Šioje byloje iš esmės buvo suvaržytos pareiškėjo teisės, kas pažeidė jo teisę į teisingą teismą.

Viešumo sąlyga, kaip ir dauguma kitų Konvencijos 6 straipsnio, nėra absoliuti. Tiek Konvencijos 6 straipsnio pirmoje dalyje, tiek paminėtuose ir kituose Lietuvos Respublikos teisės aktuose gana konkrečiai yra paaiškinama, kokiais atvejais yra ribojamas viešas bylos nagrinėjimas. Tam tikrų ribojimo kriterijų įtvirtinimo tikslas – asmenų interesų apsauga, tinkamas teisės į teisingą bylos nagrinėjimą įgyvendinimas.

Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos išimtys, kada teismo posėdžiai gali būti nevieši ir numatytas konkretus baigtinis tokių atvejų sąrašas:

- kai to reikalauja visuomenės moralės, viešosios tvarkos ar valstybės saugumo interesai demokratinėje visuomenėje;
- nepilnamečių interesai;
- bylos šalių privataus gyvenimo interesai
- kai, teismo nuomone, būtina dėl ypatingų aplinkybių, dėl kurių viešumas pažeistų teisingumo interesus.

Taigi leidžiami viešumo apribojimai gali būti, pavyzdžiui, byloje, susijusiose su seksualiniais vaikų išnaudojimais, skrybę atvejais, vertinant medicininius įrodymus ir kt. su tikslu apsaugoti bylos šalis bei užtikrinti liudininkų saugumą.⁷⁰

Pažymėtina, kad Konvencija suteikia ypatingą apsaugą bylos šalių privataus gyvenimo interesams. Yra numatyta ne tik teismo posėdžio viešumo apribojimai, siekiant apginti asmeninio gyvenimo interesus, bet teisė į privataus gyvenimo gerbimą EŽTK įtvirtinta atskirame 8 straipsnyje. Nustatyta, kad „*kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas <...>. Valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis*“. Tačiau teisė į privatų gyvenimą nėra absoliuti. Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje išvardintos išimtys, kada ši teisė gali būti ribojama, - kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės apsaugos, ar šalies ekonominės gerovės interesams siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ir nusikaltimams, taip pat būtina žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti. Vertinat Konvenciją sistemiškai, galime daryti išvadą, kad ir įgyvendinant teismo viešumo principą, reiktų atsižvelgti į 8 straipsnyje įtvirtintas teisės į privatų gyvenimą ribojimo aplinkybes. Todėl bylos šalių privataus gyvenimo interesai ne visada privalo būti aukščiau kitų svarbių vertybių.

Be to, byloje *Le Compte, Van Leuven ir De Meyere prieš Belgiją (1981 m. birželio 23 d.)* Teismas pažymėjo, kad teisė į viešą teisminį nagrinėjimą nebūtinai yra pažeidžiama tuo atveju, jei abi proceso šalys sutinka, kad byla būtų nagrinėjama uždaramo teismo posėdyje. Paprastai Komisija ir Teismas pirmiausia išnagrinėja, ar yra viena iš Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje išvardintų ribojimo sąlygų, ir tik po to sprendžia, ar buvo pažeidimas uždaro bylos nagrinėjimo atveju.⁷¹

Kadangi pagal bendrą taisyklę teismo posėdis turi būti viešas, esant numatytoms aplinkybėms dėl viešumo apribojimo, teismas dėl to privalo priimti nutartį.⁷²

Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintas viešumo principas reikalauja ne tik bylas nagrinėti viešai, bet taip pat viešai skelbti teismo sprendimus. Teismo sprendimai visai atvejais privalo būti paskelbiami viešai ir jokie teisės aktai bei pati Konvencija neįtvirtina išimčių. Reikalavimas sprendimą paskelbti viešai negali būti kokiu nors būdu ribojamas ir yra taikomas net tada, kai bylos nagrinėjimas buvo uždaras. Teismo nuomone, viešumo reikalavimas neturi būti aiškinamas pažodžiui (tiesmukiškai), laikant, kad sprendimas visada turi būti perskaitytas viešai. Pakanka

⁷⁰ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

⁷¹ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 32.

⁷² Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I tomas. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 83.

taikyti kurią nors vieną tinkamą viešumo formą.⁷³ Tam, kad būtų įgyvendintas viešumo principas, pakanka aplinkybės, kad su tokiu sprendimu gali susipažinti bet kuris norintis asmuo arba jam suteiktos galimybės pasidaryti jo nuorašus.⁷⁴

Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas viešumo principas – galimybė ne tik išlaikyti pasitikėjimą teismais, bet taip pat ir užtikrinti tinkamą teisės į teisingą bylos nagrinėjimą įgyvendinimą. Viešumas – tai viena iš pagrindinių teisingo teismo garantijų, apsaugančių tiek šalių ir kitų byloje dalyvaujančių asmenų teisę asmeniškai ir tiesiogiai dalyvauti bylos nagrinėjimo procese, tiek visuomenės teisę stebėti teisingumo įgyvendinimą. Tokiu būdu besibylinėjančioms šalims suteikiamos visos garantijos, kad jos bus apsaugotos nuo slapto teisingumo vykdymo. Visuomenės kontrolė – tinkamiausias būdas užtikrinti proceso sąžiningumą. Teisminio nagrinėjimo viešumas – tai viešumo sąlyga siaurąja prasme, plačiąja prasme apima tinkamą pranešimo pateikimą apie proceso eigą, žodinio nagrinėjimo principo laikymąsi, bylos medžiagos viešumą ir prieinamumą, viešą teismo sprendimo paskelbimą. Tam tikros aplinkybės dėl savo pobūdžio reikalauja išimčių įtvirtinimo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje. Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų viešumo principo ribojimo tikslas – tam tikrų asmenų interesų apsauga ir tinkamas teisės į teisingą teismą įgyvendinimas. Tokiais atvejais ribojimai ne tik kad nepažeidžia Konvencijos nuostatų, bet priešingai, neatsižvelgus į paminėtas aplinkybes, bus konstatuojami kitų žmogaus teisių pažeidimai.

3.4 NEKALTUMO PREZUMPCIJA

„Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą“

Konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas nekaltumo prezumpcijos principas yra taikomas tik baudžiamosiose bylose, priešingai negu šio straipsnio pirmoje dalyje kiti nurodyti teisės į teisingą bylos nagrinėjimą objektyvūs kriterijai, kurie yra taikomi tiek civiliniame, tiek baudžiamajame procesuose.

Ši nuostata beje nėra reikšminga, kai asmeniui tiesiog yra pareiškiami tik įtarimai dėl nusikalstamos veikos padarymo, jis sulaikomas su tikslu išsiųsti iš šalies ar įgyvendinant prašymus

⁷³ Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas // Justitia. 1996, Nr. 3.

⁷⁴ Jacobs and White. European Convention on human rights. – Great Britain: Oxford university press. P. 166.

dėl ekstradicijos. Šie tikslai nėra baudžiamojo kaltinimo priežastys⁷⁵, todėl nesusiję ir su nekaltumo prezumpcijos taikymu.

Nekaltumo prezumpcija – tai taip pat viena iš asmens teisių, kuri Lietuvoje įtvirtinta aukščiausiu lygiu - Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnyje. Teigiama, kad asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodomas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu.⁷⁶

Apskritai terminas „prezumpcija“ – tai yra egzistavimo prielaida, fakto pripažinimas teisėtai patikimu, kol neįrodyta priešingai. Vien faktų pagrįsti prielaidą neužtenka, tam reikalingas dar ir teisinis pagrindas, t. y. pripažinimas, kad faktas yra juridškai patikimas ir tai pagrindžia įstatymiškai įtvirtintos teisės normos. Iš to išplaukia ir sąlyga, kad kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą. Konstatuoti kaltumo faktą galima tik tada, kai faktinė prielaida yra pagrįsta teisiškai.

Tiek Konvencijoje, tiek LR Konstitucijoje nekaltumo prezumpcija yra apibrėžta gana abstrakčiai. Iš įtvirtintų nuostatų neaišku, kokiais kriterijais remiantis sprendžiama, ar kiekvienu konkrečiu atveju buvo laikomasi Konvencijos 6 straipsnio 2 punkto. Autorės nuomone, vien fakto konstatavimas, kad asmens kaltumas dėl padaryto nusikaltimo yra pripažįstamas tik išnagrinėjus bylą pagal įstatymus ir priėmus sprendimą, nėra pakankama sąlyga užtikrinant šį principą. Todėl šiame darbe svarbu atskleisti vienos iš teisės į teisingą bylos nagrinėjimą sąlygų – nekaltumo prezumpcijos – problematišką turinį.

Teismas byloje *Barbera, Messegue ir Jabardo prieš Ispaniją (1988 m. gruodžio 6 d.)* įvardija tokius kriterijus, kuriais remiantis sprendžiamas Konvencijos 6 straipsnio 2 dalies laikymasis:

- vykdydami savo pareigas teismo nariai neturi remtis išankstine nuomone, kad kaltinamasis padarė nusikaltimą, kuriuo yra kaltinamas;
- tai turi įrodyti kaltintojas, o bet kokia abejonė turi tarnauti kaltinamojo labui;
- be to, kaltintojas turi pranešti kaltinamajam, kokie kaltinimai jam bus pareikšti – tam, kad jis galėtų tinkamai pasiruošti savo gynybai, - ir pateikti pakankamai kaltinimą palaikančių įrodymų.⁷⁷

Taigi Konvencijos 6 straipsnio 2 dalis reikalauja, kad teismo narių pareiga būtų nepradėti bylos nagrinėjimo su iš anksto sudaryta nuomone dėl kaltinamojo įvykdyto pažeidimo. Europos žmogaus teisių teismo praktika rodo, kad ne retas atvejis, kai teisėjai, praddami nagrinėti bylą,

⁷⁵ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

⁷⁶ 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁷⁷ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 33.

nevykdo savo pareigos būti nešališkais arbitrais ir nuo pat bylos nagrinėjimo pradžios tiki kaltinamųjų kaltumu bei tokius savo įsitikinimus skleidžia viešai, sudarydami pagrindą suabejoti ir visuomenę. Akivaizdus pavyzdys yra byla *Lavents prieš Latviją (2002 m. lapkričio 28 d.)*. Apygardos teismo posėdžio pirmininkė ponja Šteinerte 1999 m. lapkričio ir gruodžio mėnesiais, nors pareiškėjas kaltu pripažintas tik 2001 m. gruodžio 28 d. nuosprendžiu, paskelbė keletas pareiškimų dviejuose dienraščiuose – „*Lauku avize*“ ir „*Respublika*“ bei laikraštyje „*Kommersant Baltic*“. Juose ji kritikavo gynybos elgesį ir užsiminė apie teismo proceso rezultatus; ji taip pat išreiškė nuostabą, kad pareiškėjas atkakliai neigė kaltinimus ir siekė įrodyti savo nekaltumą. Teismas pažymėjo, jog iš teisėjos pareiškimų spaudoje aišku, jog ji tikėjo pareiškėjo kaltumu. Ji netgi siūlė jam įrodyti savo nekaltumą, t.y. išreiškė požiūrį, kuris kertasi su nekaltumo prezumpcijos principu – vienu iš esminių demokratinės valstybės principų. Taigi pripažinta, kad Konvencijos 6 straipsnio 2 dalies nuostatos buvo pažeistos.

Pareiškimai spaudoje dėl konkretaus asmens kaltumo neturėtų būti suprantami tik tiesiogiai, t. y. nekaltumo prezumpcijos principas pagal Konvencijos 6 straipsnį bus laikomas pažeistu ir tokiu atveju, kai paskelbtame viešai straipsnyje konkretus asmuo nebus konkrečiai įvardintas. Tai iliustruoja byla *Y. B. Ir kiti prieš Turkiją (2004 m. spalio 28 d.)*. Praėjus keletui dienų po pareiškėjų suėmimo, Izmir saugumo policijai surengus spaudos konferenciją, kurios metu žurnalistai nufotografavo pareiškėjus, o vėliau buvo paskelbtas spaudos pranešimas, kuriame pareiškėjai pavadinti MLKP (marksistinės-leninistinės komunistų partijos) nariais. Kitą dieną laikraštis *Yeni Asir* išspausdino pareiškėjų nuotrauką, padarytą spaudos konferencijos metu, su užrašu: „Vienuolika MLKP narių, praėjusiais metais įmetusių Molotovo kokteilį į savivaldybės autobusą *Malataya*, padariusį psichinę žalą vairuotojui, Ramazan Turk, ir pavogę du dviračius, buvo sugauti“. Pareiškėjai, kreipdamiesi į Europos žmogaus teisių teismą, nurodė buvus pažeistą nekaltumo prezumpciją, kadangi jie visuomenei spaudos konferencijos metu buvo pristatyti kaip kalti. Šioje situacijoje Teismas nurodė, kad nors pranešime spaudai nebuvo minimi pareiškėjų vardai, jų pristatymo spaudos atstovams būdas padarė juos lengvai identifikuojamus, o jų vardai ir nuotraukos atsirado straipsniuose, paskelbtuose po konferencijos. Tokie pareiškimai, susiję su išankstiniu kaltinimu, nesuderinami su nekaltumo prezumpcijos principu pagal Konvencijos 6 straipsnio 2 dalį. Spaudos konferencija visų pirma paskatino visuomenę patikėti, kad pareiškėjai buvo kalti, ir padarė įtaką vertinant faktus teismo institucijose.

Byloje *Allenet de Ribemont prieš Prancūziją (1995 m. vasario 10 d.)* nurodyta, kad nekaltumo prezumpcijos principas bus laikomas pažeistu, jei teismo sprendime atsispindės nuomonė, kad kaltinamas laikomas kaltu nusikaltimo padarymu anksčiau nei jo kaltė yra įrodyta pagal įstatymą.

Užtenka argumentuotų faktų, kad Teismas įtariamąjį laiko kaltu, nors galutinis sprendimas, pripažįstantis jį esant tokiu, nėra priimtas.

Pagal Konvencijos 6 straipsnio 2 dalį įsipareigojimai, su tikslu įgyvendinti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, įrodymų atžvilgiu iš dalies sutampa su kitomis Konvencijos dalimis, t. y. viešumo sąlyga (Konvencijos 6 str. 1 d.) ir galimybe pačiam apklausti liudytojus arba kad tie liudytojai būtų apklausti (Konvencijos 6 str. 3 d. d punktu). Nekaltumo prezumpcija taip pat reiškia, kad kaltinamasis turi turėti galimybę paneigti prieš jį pateiktus įrodymus.

Siekiant detaliau išnagrinėti nekaltumo prezumpcijos turinį, reikšminga apžvelgti ir atvejus, kuomet Teismas savo praktikoje nepripažino šio principo pažeidimo, nors iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad vis dėlto asmuo buvo kaltinamas nusikaltimo padarymu anksčiau nei tai įrodyta pagal įstatymą. Atvejai, kai nėra laikoma pažeidimu pagal Konvencijos 6 straipsnio 2 dalis:

- reikalavimas, kad asmuo, kaltinamas šmeižtu, įrodytų savo konstatuotų teiginių teisingumą;
- prielaida, kad asmuo, per muitinę gabenantis uždraustas prekes, jas į šalį įvežė kaip kontrabandą;
- prielaida, kad asmuo, gyvenantis su prostitute, sąmoningai suvokė gyvenantis iš amoraliai uždirbtų lėšų;
- taip pat tam tikro konstatuoto fakto pripažinimas tuo atveju, kai kaltinamasis nebuvo supažindintas su jo teise tylėti;
- garso ar vaizdo įrašo, susijusio su kaltinamuoju ir padarytu nusikaltimu, pateikimas teismui prieš nuosprendį;
- liudininko, gynusio kaltinamąjį, suėmimas už melagingus parodymus iš karto po jų pateikimo.⁷⁸

Pažymėtina, kad nekaltumo prezumpcijos sąlyga, įtvirtinta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje taip pat gina asmenį ir nuo valstybės pareigūnų ir kitų viešų asmenų pateiktų pareiškimų žalingo poveikio tuomet, kai jie savo teiginiais, dar prieš priimant galutinį nuosprendį, įtikina visuomenę, kad tam tikras asmuo yra kaltas.

Pavyzdžiui, byloje *Allenet de Ribemont prieš Prancūziją (1995 m. vasario 10 d.)* ponas Allenet de Ribemont'as skundėsi dėl pastabų, kurias vidaus reikalų ministras ir vyresnieji policijos pareigūnai išsakė 1976 m. spaudos konferencijoje. Pareiškėjas, remdamasis Konvencijos 6 str. 2 d., kur nurodyta, kad „kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo

---

⁷⁸ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

kaltė neįrodyta pagal įstatymą“, kreipėsi į Europos žmogaus teisių teisumą dėl jo teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pažeidimo. Pabrėžiama, kad Teismo uždavinys yra nustatyti, ar situacija šioje byloje turėjo įtakos pareiškėjo teisei, kurią garantuoja 6 straipsnio 2 dalis. Konvencijoje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija yra vienas iš teisingo bylos nagrinėjimo elementų. Šis principas pažeidžiamas tuo atveju, jeigu teismas pripažįsta kaltinamąjį kaltu, nors jo kaltė dar neįrodyta. Net jei nėra jokių formalių patvirtinimų, pakanka, kad teisėjo motyvavimas leistų manyti, kad, jo nuomone, kaltinamas yra kaltas. Pareiškėjas manė, kad vidaus reikalų ministro pasisakymai bei, jam dalyvaujant ir vadovaujant, kvotą atlikusio policijos superintendanto ir Kriminalinių tyrimų departamento direktoriaus išsakyti pareiškimai buvo nesuderinami su nekaltumo prezumpcijos principu. Buvo pažymėta, kad ponas Allenet de Ribemont‘as buvo pristatytas kaip pono de Broglie nužudymo kurstytojas. Susitariančiosios šalies Vyriausybė tvirtino šioje situacijoje, jog minėti pasisakymai, priskirtini informacijai apie vykstantį kriminalinį tyrimą, negali pažeisti nekaltumo prezumpcijos, nes nebuvo privalomi teismui ir toliau tiriant galėjo būti pripažinti klaidingais. Bylos faktai tai patvirtina, nes pareiškėjui kaltinimai buvo pateikti tik praėjus dviem savaitėms po spaudos konferencijos, o po to byla buvo galutinai nutraukta, nes kaltinimas nepateikė jokių pareiškėjo kaltės įrodymų. Teismas pažymėjo, kad šioje byloje keletas aukščiausiojo rango Prancūzijos policijos pareigūnų be jokių apribojimų ar išlygų poną Allenet de Ribemont‘ą minėjo kaip žmogžudystės kurstytoją, todėl ir kaip šios žmogžudystės bendrininką. Šis akivaizdus pareiškimas dėl pareiškėjo kaltės, pirma, paskatino visuomenę patikėti pono Allenet de Ribemont‘o kaltumu ir, antra, iš anksto priimti sprendimą dėl faktų, kuriuos turi vertinti kompetentinga teisminė institucija. Vadinasi, pripažinta, kad buvo pažeistos Konvencijos 6 straipsnio 2 dalies nuostatos. Taigi šioje byloje, kaip ir daugelyje kitų atvejų, išvados dėl asmens kaltumo buvo padarytos daug anksčiau nei tai įrodyta pagal įstatymą. Vadinasi tokiu atveju pažeidžiama ne tik nekaltumo prezumpcija, bet ir apskritai asmens teisė į teisingą teisumą bei teisingą bylos nagrinėjimą.

Aptariant oficialių pareigūnų pareiškimus informavimo priemonėms, svarbu pažymėti ir tai, kad Konvencijos 6 straipsnio 2 dalis neužkerta kelio ir nedraudžia valdžios atstovams teikti visuomenei faktinę informaciją apie vykstančius nusikaltimų tyrimus tokia apimtimi, kuri neleidžia deklaruoti tam tikro asmens kaltės.⁷⁹ Be to, reikia atsižvelgti ir į Konvencijos 10 straipsnį, kuris garantuoja saviraiškos laisvę, apimančią teisę gauti bei perduoti informaciją. Minėtas straipsnis valdžios institucijoms suteikia teisę į žodžio laisvę, tačiau reikalaujama, kad tai būtų atliekama itin

---

⁷⁹ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

atsargiai ir delikačiai, užtikrinant nekaltumo prezumpciją. Tokią nuomonę Teismas palaikė ir anksčiau nagrinėtoje byloje *Allenet de Ribemont prieš Prancūziją*.

Žiniasklaidos ir visuomenės didesnis susidomėjimas tam tikromis bylomis kyla dėl aukštos pareiškėjo padėties, politinio konteksto, kuriame vyksta nagrinėjami pažeidimai, pažeidimo rūšies ir sunkumo. Europos žmogaus teisių teismas savo praktikoje akcentavo, kad demokratinėje visuomenėje neišvengiama, kai spauda kartais aštriai komentuoja tokias bylas keldama aukšto rango valstybės pareigūnų moralumo bei politikos ir verslo pasaulio ryšio klausimus.⁸⁰ Taigi tokiais atvejais Teismas ypatingą dėmesį skiria išsamiai įrodymų analizei, kad galėtų nustatyti, ar teisėjus būtų koku nors būdu paveikę spaudoje skelbti teiginiai. Nuo to priklauso, ar tinkamai yra įgyvendinama Konvencijos 6 straipsnio 2 dalis ir ar nėra pažeidžiama nekaltumo prezumpcija.

Nagrinėjant nekaltumo prezumpcijos pažeidimų atvejus, iškyla dar vienas šios teisės į teisingą bylos nagrinėjimą sąlygos problematiškas aspektas – tai yra subjektai, galintys pažeisti nekaltumo prezumpciją. Štai byloje *Allenet de Ribemont prieš Prancūziją* Vyriausybė teigė, kad nekaltumo prezumpciją gali pažeisti tik teisminės institucijos ir toks pažeidimas gali būti įrodytas tik po teismo bylos nagrinėjimo, pasibaigusio nuteisimu, kai teismo motyvai rodo, kad jis laikė teisiamąjį iš anksto kaltu. Tačiau Teismas šioje byloje pabrėžė manąs, kad nekaltumo prezumpciją gali pažeisti ne tik teisėjas ar teismas, bet ir kitos valstybės institucijos. Komisija taip pat yra pasisakiusi šiuo klausimu. Ji pripažino, kad nekaltumo prezumpcijos principas pirmiausia yra procesinė garantija baudžiamojoje byloje, tačiau, jos nuomone, šio principo taikymo sritis daug platesnė: juo turi vadovautis ne tik kaltinamųjų pagrįstumą nagrinėjantys baudžiamieji teismai, bet ir kitos valstybės institucijos.

Nekaltumo prezumpcijos sąlygos taikymas buvo nagrinėjamas ir *Daktaro prieš Lietuvą (2000 m. spalio 10 d.)* peticijoje. Čia Teismas pasikartoję akcentuodamas, kad šį principą gali pažeisti ne tik teisėjas ar teismas, bet ir kitos valdžios institucijos, įskaitant prokurorus. Šioje byloje jis taip pat pažymėjo, kad nustatyti, ar buvo pažeista nekaltumo prezumpcija, Teismas turi nuspręsti pagal konkrečias aplinkybes, kuriomis grindžiamas teiginys buvo išsakytas. Šios bylos priimtame sprendime dėl jos priimtumo buvo analizuojami tokie Lietuvos valdžios institucijų, įskaitant LR Generalinį Prokurorą, teiginiai, kad pareiškėjas yra „vienas iš nusikalstamos pasaulio lyderių“, arba „kad jo kaltė įrodyta“ (iki teismo galutinio nuosprendžio priėmimo) ir pan. Nors rėmimasis Konvencijos 6 straipsnio 2 dalies pažeidimu dėl teiginio, kad „vienas iš nusikaltimo pasaulio lyderių“ buvo atmestas, kadangi „aukštų pareigūnų pastangos buvo išsakytos politiniame kontekste,

---

⁸⁰ Bylos Craxi prieš Italiją sprendimas Nr. 34896/97, 2002 m. gruodžio 5 d.

siekiant paaiškinti visuomenei administracinių valdžios institucijų elgesį sulaikant pareiškėją, be to, minėtas pastabas iššaukė ir neginčijami faktai, kaip pareiškėjo ankstesni nuteisimai bei iškelta baudžiamoji byla dėl chuliganizmo ir kt. Todėl šią skundo dalį Teismas įvertino kaip nepagrįstą.⁸¹

Byloje *Butkevičius prieš Lietuvą* (2002 m. kovo 26 d.) nekaltumo prezumpcijos principas jau buvo pažeistas, todėl reikšminga aptarti šią su Lietuva susijusią peticiją, apžvelgiant kriterijus, kuriais remiantis konstatuojamas Konvencijos 6 straipsnio 2 dalies pažeidimas. Pareiškėjas skundėsi, kad Generalinio prokuroro ir Seimo pirmininko teiginiai, paskelbti spaudoje, pažeidė Konvencijos 6 straipsnio 2 dalį. Nagrinėdamas Butkevičiaus peticiją, Teismas priminė, kad nekaltumo prezumpcija yra vienas iš teisingo baudžiamojo proceso, kurio reikalauja 6 straipsnio 2 dalis, elementų. Ji bus pažeista, jei pareigūno teiginys, susijęs su asmeniu, kuriam pareikšti kaltinimai dėl nusikaltimo, atspindės nuomonę, kad jis yra kaltas, prieš tai, kai tai bus įrodyta pagal įstatymą. Pakanka, kad (net jei nėra jokių formalių išvadų) būtų tam tikri samprotavimai, leidžiantys daryti išvadą, kad pareigūnas laiko kaltinamąjį kaltu. Ar pareigūno teiginys pažeidžia nekaltumo prezumpciją, turi būti nuspręsta konkrečių aplinkybių, kuriomis ginčijamas teiginys buvo išsakytas, kontekste. Analizuojamoje byloje Teismas pažymi, kad ginčijami teiginiai Generalinio prokuroro ir Seimo pirmininko buvo išsakyti nepriklausomame nuo paties baudžiamojo proceso kontekste, t.y., duodant interviu nacionalinei spaudai. Be to, Teismas pripažįsta, kad tai, kad inkriminuojamo nusikaltimo padarymo metu pareiškėjas buvo žymus politinis veikėjas, reikalavo, kad aukščiausieji valstybės pareigūnai, tarp jų generalinis prokuroras ir Seimo Pirmininkas, informuotų visuomenę apie inkriminuojamą nusikaltimą ir jį sekantį baudžiamąjį procesą. Tačiau Teismas nesutinka, kad šia aplinkybe galima pateisinti visus duodant interviu spaudai pareigūnų parinktus žodžius. Todėl Teismas byloje *Butkevičius prieš Lietuvą* padarė išvadą, kad tokiu atveju, kai valstybės pareigūno pareiškimai dėl pareiškėjo kaltės paskatina visuomenę tikėti jo kaltumo ir suformuoja nuomonę dėl faktų anksčiau, negu juos įvertina kompetentingos teisminės institucijos, laikoma Konvencijos 6 straipsnio 2 dalies pažeidimu.

Nekaltumo prezumpcija, kurią garantuoja Konvencijos 6 straipsnio 2 dalis, reiškia, kad kiekvienas asmuo baudžiamosiose bylose kaltinamas nusikaltimo padarymu laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą. Teismas savo praktikoje nagrinėdamas bylas imperatyviai nustatė, kad vykdydami savo pareigas tesėjai neturi remtis išankstine nuomone dėl nusikaltimo padarymo, - jie privalo būti nešališkais arbitrais ir nuo pat bylos nagrinėjimo pradžios nenusistatyti prieš kaltinamąjį, savo įsitikinimų neskleisti viešai, t. p. nesudaryti pagrindo suabejoti ir visuomenę.

---

⁸¹ Jočienė D. Lietuvos Respublikos pralaimėtos Europos žmogaus teisių teisme bylos: teisinės pamokos ir perspektyvos // *Justitia*, 2002, Nr. 1-2, Nr. 3-4.

Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą nebus tinkamai užtikrinta, jei teisėjų sprendimuose ir veiksmuose atsispindės nuomonė, kad kaltinamasis laikomas padaręs nusikaltimą anksčiau nei jo kaltė įrodyta pagal įstatymą. Išankstinis nusistatymas yra nesuderinamas su teisingo bylos išnagrinėjimo principu, o pats procesas tampa beprasmiu, nes tokiu atveju įrodymai tiriami neobjektyviai. Pažymėtina, kad nekaltumo prezumpciją pagal Konvencijos 6 straipsnį gali pažeisti ne tik teismas ar teisėjas, bet taip pat ir kitos valstybės institucijos. Tačiau ši Konvencijoje įtvirtinta nuostata nedraudžia valdžios atstovams teikti visuomenei faktinę informaciją apie vykstančius nusikaltimų tyrimus, bet tai turi būti daroma tokia apimtimi, kuri neleidžia deklaruoti tam tikro asmens kaltės. Nekaltumo prezumpcijos principo įgyvendinimas neturi paneigti viešumo sąlygos reikšmingumo, kuri teigia, kad visuomenės kontrolė – tinkamiausias būdas užtikrinti bylos proceso sąžiningumą. Todėl tinkamu teisės į teisingą bylos nagrinėjimą įgyvendinimu bus laikomas pusiausvyros išlaikymas tarp Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintų principų.

Išanalizavus Europos žmogaus teisių teismo praktiką, galima pastebėti, kad bylose, kurios yra susijusios su 6 straipsnio 1 ir 2 dalimis bei konstatavus 6 straipsnio 1 punkto pažeidimo faktą, Teismas su nekaltumo prezumpcija susijusių klausimų nebenagrinėja.

3.5 PROCESINĖS GARANTIJOS

Konvencijos 6 straipsnio 3 punkte numatytos procesinės garantijos papildo teisę į objektyvų teisminį nagrinėjimą pagal to paties straipsnio pirmąjį punktą. Tačiau 1 punkto nuostatos taip pat taikomos 3 punkto atžvilgiu, nes pastarajame nustatytos kai kurios minimalios kaltinamajam baudžiamojoje byloje garantuojamos teisės, o ne visa Konvencijos 6 straipsnio teikiama apsauga (*Adolf prieš Austriją (1982 m. kovo 26 d.)*). Taigi visuomet išlieka teismo nagrinėjimo objektyvumo kontrolė.⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas yra pažymėjęs, kad asmuo negali būti pripažintas kaltu nusikaltimo padarymu ir kriminalinė bausmė niekam negali būti paskirta be tinkamos teisminės procedūros, leidžiančios kaltinamajam žinoti viską, kas jam inkriminuojama ir kuo pagrįsti reiškiami kaltinimai, taip pat parengti ir pateikti įrodymus gynybai.⁸³ Analizuojant teisės į teisingą bylos nagrinėjimą įgyvendinimo problematiką, procesinių garantijų taikymo apžvalga reikšminga visapusiškai suvokti objektyvų teisminį nagrinėjimą, akcentuojant jo problematiškesnes puses. Kiekvienam kaltinamajam baudžiamajame procese be

⁸² Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 33.

⁸³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118 (1), 156 (1) straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317 (1) straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 80-2423.

anksčiau minėtų teisės į teisingą bylos nagrinėjimą sąlygų, yra garantuojamos toliau aptariamose procesinės garantijos.

3.5.1 Teisė, kad kaltinamajam būtų skubiai ir išsamiai jam suprantama kalba pranešta apie pateikiamo jam kaltinimo pobūdį ir pagrindą

Europos žmogaus teisių teismas, palyginus su kitų teisės į teisingą bylos nagrinėjimą sąlygų pažeidimais, gana retai nagrinėja bylas dėl to, kad nusikaltimo padarymu kaltinamam asmeniui jam suprantama kalba nebuvo skubiai ir nuodugnai pranešta apie jam pareikšto kaltinimo pagrindą ir motyvus. Viena iš tokių bylų pavyzdžių – byla *Brozicek prieš Italiją (1989 m. gruodžio 19 d.)*, kurioje Teismas konstatavo teisės į informaciją apie kaltinimo pagrindą ir motyvus pažeidimo faktą. Italijos gyventojas buvo apkaltintas padaręs nusikaltimą kitoje šalyje. Dokumentai, kurie įteikti kaltinamajam, buvo surašyti valstybės, kurioje buvo padarytas nusikaltimas, kalba. Ir nors valstybės buvo prašoma išversti kaltinimą į vieną iš Jungtinių Tautų Organizacijoje plačiausiai vartojamų kalbų, ji priėmė sprendimą kaltinamajam nedalyvaujant ir galutinai pripažino jį kaltu, taip ir neatsakiusi į jo prašymą. Tai yra akivaizdus Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a punkto pažeidimas.

Kad ši teisė tinkamai būtų įgyvendinta, ne visais atvejais būtina kaltinamajam jam suprantama kalba pateikti duomenis. Pakanka, kad gynėjas galėtų bendrauti su kaltinamuoju pastarojo gimtąja kalba ir perteikti informaciją, kurios nesupranta kaltinamasis. Todėl bene didžiausia problema, susijusi su asmens teisės žinoti apie kaltinimo pobūdį ir pagrindą pažeidimu, yra gynybos neužtikrinimas per sulaikymą. Pažymėtina, kad ši teisė privalo būti įgyvendinama nuo pat sulaikymo arba pirmosios apklausos pradžios. Asmeniui privalo būti užtikrinta galimybė įstatymų nustatytais priemonėmis ir būdais gintis nuo įtarimų bei kaltinimų ir imtis reikiamų priemonių užtikrinti jų asmeninių ir turtinių teisių apsaugą.⁸⁴ Kad tinkamai įgyvendintų šią objektyvaus teismo nagrinėjimo sąlygą, kaltinamasis ne tik turi šiek tiek turėti teisinių žinių, bet ir suprasti, kuo jis kaltinamas. Todėl tinkamas gynėjų dalyvavimas – vienas iš būdų veiksmingai užtikrinti analizuojamą garantiją.

Be suprantamos kalbos sąlygos, ši garantija reikalauja, kad asmeniui, kuo jis yra kaltinamas, būtų pranešta kuo skubiau. Tačiau svarstytinas yra klausimas, kaip greitai privalo būti suteikta ši garantija. Teismo praktikoje tokio informavimo apie kaltinimo pobūdį ir pagrindą operatyvumas

---

⁸⁴ Čepas A. Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujosios sistemos, 2005. P. 41.

nebuvo analizuojamas. Autorės nuomone, tai turi būti įgyvendinta nepažeidžiant „per įmanomai trumpiausią laiką“ principo.

Kaltinamajam pateiktina informacija nebūtinai turi būti įforminta raštiškai. Tokio reikalavimo Konvencija nenustato. 6 straipsnio 3 dalies a punkto nuostatos bus tinkamai įgyvendintos, jei žodžiu kaltinamajam bus išsamiai paaiškintas kaltinimo pobūdis ir pagrindas. Bet koku atveju esminė sąlyga – informacija ir dokumentai privalo būti pateikti kaltinamajam pačiam arba jo atstovui suprantama kalba, arba kitu atveju valstybė turi imtis priemonių aprūpinti tinkamu dokumentų ir pareiškimų vertimu su tikslu supažindinti su privaloma informacija.

3.5.2 Teisė turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti savo gynybai

Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies b punktas garantuoja teisę turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti savo gynybai. Laiko kriterijus – garantija, kad kaltinamasis bus apsaugotas nuo skubaus bylos išnagrinėjimo.⁸⁵ Tai yra gana svarbi procesinė garantija, užtikrinanti tinkamą teisės į teisingą bylos nagrinėjimą, įgyvendinimą. Skubūs veiksmai gali įtakoti neapgalvotus sprendimus, o įrodymai įvertinti neobjektyviai ir šališkai. Kaip ir kitos su laiko trukme susijusios Konvencijoje garantuojamos garantijos, taip ir ši sąlyga pradedama taikyti nuo to momento, kai kaltinamasis yra sulaikomas, jam įteikiamas pranešimas dėl kaltinimo prieš jį arba jis yra kitaip realiai paveikiamas prasidėjusio proceso.⁸⁶

Ši teisė apima dvi sąlygas:

- turėti pakankamai laiko pasirengti savo gynybai;
- turėti pakankamai galimybių pasirengti savo gynybai.

Abiem atvejais turinio prasme tikslas yra kaltinamajam suteikti galimybę susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga, kitais dokumentais ir faktais, kurie yra pagrindas tinkamai organizuoti savo gynybą bei prieš teismo posėdį surinkti ir pateikti teismui visus svarbius argumentus ir įrodymus. Komisija apibūdino „galimybes“ kaip leidimą kaltinamajam susipažinti su viso procesinio tyrimo rezultatais, nepriklausomai nuo to, kada ir kaip toks tyrimas buvo atliktas. Tačiau kartu buvo pažymėta, kad tai neturėtų būti interpretuotina kaip absoliuti asmens galimybė susipažinti su visa bylos medžiaga. Taip pat buvo nurodyta, jog norint konstatuoti aptariamo punkto pažeidimo faktą, kaltinamasis turi įrodyti, kad procesiniai pažeidimai turėjo neigiamos įtakos jo bylai.⁸⁷ Viena iš

---

⁸⁵ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

⁸⁶ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

⁸⁷ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 34.

svarbiausių „galimybių“ tinkamai pasirengti savo gynybai yra galimybė konsultuotis su advokatu. Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies b punkte įtvirtinta teisė užtikrinama kartu su šalių lygiateisiškumo principu, kuris yra svarbus elementas įgyvendinant teisingumą ir užtikrinant visapusiškai teisingą teismą. Šalių procesinės lygybės principas – vienas svarbiausių Konvencijos 6 straipsnio teisingo bylos nagrinėjimo aspektų, kuris reiškia, kad kiekvienas iš bylos šalių turi naudotis lygiomis galimybėmis pristatyti savo bylą teismo nagrinėjimo metu, nė vienai jų negali būti teikiamas pranašumas oponento atžvilgiu; tai šalių teisės į rungtynišką teismo procesą realizavimas.⁸⁸ Lietuvos Respublikos teisės aktų atžvilgiu pažymėtina, kad bendrą proceso šalių lygiateisiškumą teisiniame nagrinėjime garantuoja Konstitucijos 29 straipsnis, kuris įtvirtina visų asmenų lygybę prieš įstatymą, teismą bei kitas valstybės institucijas ir pareigūnus.

Procesinių priemonių lygybės principo kartu su Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies b punktu pažeidimą Teismas konstatavo byloje *Faucher prieš Prancūziją (1997 m.)*, nes kaltinamajam buvo apribota galimybė pasirengti gynybai, kai prokuroras atsisakė leisti susipažinti su byla ar daryti iš jos dokumentų kopijas.

3.5.3 Teisė gintis pačiam ar per savo paties pasirinktą gynėją arba, jei jis neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir kai tai reikalinga teisingumo interesams, nemokamai gauti advokato pagalbą

Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punktas garantuoja teisę kaltinamajam gintis pačiam ar per savo paties pasirinktą gynėją arba, jei jis neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir kai tai reikalinga teisingumo interesams, nemokamai gauti advokato pagalbą. Ši nuostata siejama su teise į gynybą, o kai tai yra reikalinga – ir nemokamą pagalbą teisingumo interesų atžvilgiu. Kaip ir jau anksčiau minėtos procesinės garantijos, taip ir pastaroji užtikrinama kartu su šalių lygiateisiškumo principu. Šio punkto tikslas – garantuoti lygias galimybes atstovaujant byloje.⁸⁹

Europos žmogaus teisių teismo praktikoje analizuojamos nuostatos atžvilgiu pagrindiniu uždaviniu buvo gynybos *de jure* ir *de facto* išskyrimas. Bylose *Artico prieš Italiją (1980 m. gegužės 13 d.)* ir *Goddi prieš Italiją (1984 m. balandžio 9 d.)* teismai paskyrė pareiškėjams advokatus. Tačiau nei vienas advokatas realiai neatstovavo savo ginamojo, todėl abu kaltinamieji buvo pripažinti kaltais padarę nusikaltimus. Abiejose bylose Teismas konstatavo Konvencijos 6 straipsnio

⁸⁸ Jočienė D., Čilinskas K.. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. – Vilnius, 2004. P. 211.

⁸⁹ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

3 dalies c punkto pažeidimo faktą ir pažymėjo, kad straipsnyje numatytas „pagalbos“ suteikimas, o ne advokato „paskyrimas“.⁹⁰ Taigi remiantis išdėstytu, darytina išvada, kad tiek teisė gintis pačiam, tiek per gynėją, nesvarbu, ar jis būtų pasirinktas pačio kaltinamojo, ar paskirtas, turi būti užtikrinta realiai, o ne tik faktiškai. Tik reali gynyba yra veiksminga tinkamai įgyvendinant teisę į teisingą teismą.

Šioje Konvencijos 6 straipsnio dalyje yra numatytos dvi teisės:

- teisė gintis pačiam;
- teisė nemokamai gauti teisinę pagalbą, kai to reikalauja teisingumo interesai.

Pažymėtina, kad tai nėra alternatyvios teisės. Teisė turėti gynėją – advokatą yra savarankiška teisė, kurios atžvilgiu taikytini objektyvaus teismo nagrinėjimo kriterijai. Kai byloje kyla tam tikros teisinės problemos, kurių sprendimas reikalauja atitinkamo profesinių žinių lygio, valstybė negali reikalauti, kad kaltinamasis pats tuo užsiimtų.⁹¹ Taigi teisė į gynybą ir teisė turėti advokatą, kaip atskiros teisės, išskiriamos ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje, kurioje nustatyta: „*asmeniui, kuris įtariamasis padaręs nusikaltimą, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą*“. Autorės nuomone, teisė į gynybą yra bendresnio pobūdžio teisinė išraiška, kuri apima ir teisę į gynėją, kai tai reikalinga teisingumo interesams. Asmens teisė į gynybą suponuoja tai, kad jam įstatymu turi būti užtikrinta pakankamai procesinių priemonių gintis nuo pareikšto kaltinimo bei galimybė jomis pasinaudoti. Tai yra viena iš teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygų.

3.5.4 Teisė pačiam apklausti kaltinimo liudytojus arba turėti galimybę, kad tie liudytojai būtų apklausti, ir kad gynybos liudytojai būtų iškviesti ir apklausti tokiomis pat sąlygomis, kokios taikomos kaltinimo liudytojams

Ši procesinė garantija užtikrina kaltinamajam teisę apklausti kaltinimo liudytojus, taip pat šaukti ir apklausti liudytojus, duodančius parodymus jo naudai tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir kita šalis. Teisminiame posėdyje turi būti užtikrintos lygios teisės teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, pareikšti prašymus. Bylos turi būti nagrinėjamos laikantis rungimosi principo.

Ši teisė taikoma pirmosios instancijos ir apeliacijos procesuose, bet netaikoma ikiteisminio tyrimo stadijoje.⁹² Tai svarbi nuostata, įtvirtinanti, kad ši teisė vis dėlto nėra absoliuti, kaip ir tai, kad

⁹⁰ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 35.

⁹¹ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 35-36.

⁹² Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

nesuteikiama visapusiška galimybė kaltinamajam apklausti kaltinimo ar gynybos liudytojus. Tačiau kaip ir įgyvendinant kitas procesines garantijas, taip ir šią, svarbu nepažeisti šalių lygybės principo – esminio Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkto tikslo. Be to, lygiateisiškumo principu yra pagrįstas visas 6 straipsnis. Svarbu pabrėžti, kad sąvoka „liudytojai“ apima tiek kaltinimo, tiek gynybos liudytojus, ir Konvencijos analizuojamo straipsnio dalis nei vieno iš jų neišskiria teikdama privalumų.

Reikšminga paanalizuoti vieną iš problematiškesnių aptariamų teisės į gynybą klausimų – reikalavimo, kad asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, galėtų pateikti klausimus kaltinimo liudytojams, įgyvendinimą ir jo ribojimo atvejus. Svarbiausia garantijos apklausti liudytojus arba turėti galimybę, kad tie liudytojai būtų apklausti sąlyga – užtikrinti, kad tiek kaltinimo, tiek gynybos liudytojai bus apklausti vienodomis sąlygomis, nei vienam iš jų neteikiant privilegijų. Priemonių lygybės principas reikalauja, kad būtų išlaikyta pusiausvyra tarp kaltinamojo apklausimo ir asmenų, apklausiamų gynybos prašymu, liudijimų.⁹³ Teismas byloje *Bonisch prieš Austriją (1985 m. gegužės 6 d.)* pabrėžė, kad privaloma laikytis tos pačios sistemos apklausiant tiek vienos šalies, tiek kitos liudytojus.

Teismas visais atvejais savo praktikoje konstatuoja šio straipsnio pažeidimo faktą, kai priimant nuosprendį remiamasi anoniminių liudytojų parodymais, kuriuos apklausti gynybai nebuvo suteikta galimybė, arba kai remiantis nacionaliniais įstatymais kai kuriems liudininkams buvo suteiktas „privilegiuotas“ statusas.⁹⁴

Tačiau Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje iš esmės nekvestionuojama galimybė išlaptinti liudytoją ar nukentėjusįjį, bet tokiu atveju pabrėžiamas išlaptinto liudytojo ir nukentėjusiojo parodymų išimtinumas, taip pat atkreipiamas dėmesys į kitas sąlygas, kurių būtina laikytis naudojantis tokių liudytojų ar nukentėjusiųjų parodymais kaip įrodymu baudžiamojoje byloje pagrindžiant apkaltinamąjį nuosprendį. Apskritai liudytojų ir nukentėjusiųjų išlaptinimas galimas tik kaip išimtinė priemonė, kai būtina užtikrinti jų saugumą, ir kai išlaptintų liudytojų ar nukentėjusiųjų apklausos teisminiame posėdyje tvarka bei jų parodymų tyrimas ir naudojimas neapriboja ir nepaneigia asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, konstitucinės teisės į gynybą, taip pat į teisingą bylos nagrinėjimą. Remiantis tokiais parodymais byloje, privalo būti sudarytos sąlygos gynybai apklausti anoniminius liudytojus. Priešingu atveju Teismas konstatuos Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkto pažeidimo faktą.

---

⁹³ Berger Vincent. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. – Vilnius: Pradai, 1997. P.315.

⁹⁴ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 36.

Analizuojant problematišką Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkto aspektą – įslaptintų liudytojų naudojimo teisėtumo klausimus, paminėtina byla *Birutis iki kiti prieš Lietuvą (2002 m. kovo 28 d.)*. Tai buvo pirmoji byla, kurioje Teismas sprendė anonimiškumo teisėtumo klausimus Lietuvos baudžiamajame procese. Čia jis konstatavo, kad nepaisant procesinių sunkumų, kaltinamajam neturi būti užkirstas kelias patikrinti įslaptinto liudytojo patikimumą, o asmuo negali būti apkaltintas vien remiantis įslaptintų liudytojų parodymais. Analizuojamoje byloje buvo pripažinti Konvencijos 6 str. 1 dalies ir 3 dalies d punkto pažeidimai, kadangi čia objektyviai pagrįstomis gali būti laikomos abejonės dėl nuteistųjų teisės į gynybą pažeidimo. Pareiškėjas buvo nuteistas remiantis įslaptintų liudytojų parodymais, kurie nebuvo tinkamai ištirti, ir nebuvo sudaryta galimybė įsitikinti jų patikimumu; tai pažeidžia teisę į gynybą ir sudaro pagrindą abejoti teismų priimtų sprendimų pagrįstumu bei teisėtumu. Nors kiekvienas teismas privalo užtikrinti byloje dalyvaujančių asmenų saugumą, gynybos šalis (kaltinamasis) turi neginčijamą teisę užduoti klausimų įslaptintiems liudytojams. Ši teisė nėra tik formali proceso garantija, grindžiama asmens teisių ir laisvių apsaugos deklaracijomis. Priešingai, realizuojant šią teisę, dar kartą patikrinama, ar įslaptintų liudytojų parodymai yra tikri, tikslūs ir nuoširdūs. O tai savaime parodo šių liudytojų procesinio vaidmens skaidrumo lygį.

Byloje *Van Mechelenas ir kiti prieš Nyderlandus (1997 m. balandžio 23 d.)* Europos žmogaus teisių teismas išdėstė principus, kuriais vadovaujantis turi būti vertinamas įslaptintų liudytojų parodymų teisėtumas. Įslaptintų liudytojų naudojimas pateisinamas tada, kai būtina apsaugoti jų interesus, jeigu tai, kad yra naudojami tokie liudytojai, neatima iš kaltinamojo teisės į gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą apskritai. Gynyba turi būti suteikta galimybė apklausti kaltinimo liudytojus, kadangi liudytojų anonimiškumas suvaržo gynybos galimybes kvestionuoti liudytojo patikimumą, pateikti argumentus dėl galimo asmeninio jo priešiško ir išankstinio nusistatymo kaltinamojo atžvilgiu. Be to, įslaptintų liudytojų parodymai negali būti vieninteliai ar lemiami. Apskritai vis svarbesnis tampa įslaptintų liudytojų teisės į saugumą ir kaltinamojo teisės į teisingą procesą suderinamumas.

3.5.5 Teisė nemokamai naudotis vertėjo pagalba

Konvencijos 6 straipsnio trečios dalies e punktas garantuoja asmeniui baudžiamajame procese gauti nemokamas vertėjo paslaugas tuo atveju, jei jis nesupranta arba negali šnekėti ta kalba, kuria vyksta teismo procesas. Pažymėtina, kad ši garantija yra taikoma ne tik teismo proceso metu, bet taip pat ir ikiteisminio tyrimo metu bei nagrinėjant bylą apeliacine tvarka. Teisė į teisingą bylos

nagrinėjimą bus tinkamai įgyvendinta tik tuo atveju, kai kaltinamajam bus sudarytos visos sąlygos suprasti bylos nagrinėjimą ir tokiu būdu užtikrintas šalių lygybės principas.

Tokia pati teisė įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 8 straipsnio 2 dalyje – *asmenims, nemokantiems valstybinės kalbos, teisė dalyvauti teismo procese garantuojama per vertėją*. Kadangi teismo procesas Lietuvos Respublikoje vyksta valstybine kalba – lietuvių kalba, tokių atveju asmenims, nemokantiems lietuvių kalbos, privalo būti suteikta vertėjo pagalba. Priešingu atveju bus ne tik nesilaikoma įstatymo normų, bet ir pripažįstama Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies e punkto pažeidimu.

Tais atvejais, kai kaltinamasis nesupranta proceso metu vartojamos kalbos, teisę nemokamai naudotis vertėjo pagalba Teismas interpretuoja plečiamai. Ši garantija neapsiriboja vertimu posėdyje, bet apima ir visų proceso, pradėto prieš kaltinamąjį, aktų, kuriuos kaltinamasis turi suprasti, vertimą, kad galėtų pasinaudoti teisingu procesu. Byloje *Luedicke, Belkacem ir Koc prieš Vokietijos Federacinę Respubliką (1978 m. lapkričio 28 d.)* Teismas pareiškė, kad ši nuostata taikoma visų „proceso dokumentų ir pareiškimų <...>, kuriuos jam būtina suprasti siekiant objektyvaus bylos nagrinėjimo“, atžvilgiu. Teismas patikslino, kad šis reikalavimas apima kaltinamosios išvados, arešto prižasčių ir pačio teismo nagrinėjimo dokumentų vertimų valstybės sąskaita.⁹⁵ Nors pati Konvencija konkrečiai nenurodo, kokiais atvejais kaltinamajam garantuojama nemokama vertėjo pagalba, tačiau autorės nuomonė, minima garantija turi būti kaltinamajam užtikrinta ne tik verčiant procesinius ir kitus dokumentus, išaiškinamos arešto priežastys, bet ši paslauga, jei ji yra reikalinga, turi būti teikiama viso proceso metu – nuo įtarimų pradžios, kaltinamosios išvados pateikimo iki galutinio sprendimo priėmimo. Kad būtų įgyvendinta teisė į tinkamą bylos nagrinėjimą, kaltinamasis pats turėtų suprasti visus bylos aspektus. Tik tokiu atveju jis galės apginti savo teises ir bus įgyvendintas ne tik jau minėtas šalių lygybės, bet ir rungtyniškumo principas.

Visai kitoks sprendimas priimtas byloje *Kamasinski prieš Austriją (1989 m. gruodžio 19 d.)*. Teismas nesurado 6 straipsnio 3 dalies e punkto pažeidimo, nes kaltinamojo advokatas puikiai mokėjo ginamojo gimtąją kalbą.⁹⁶ Todėl darytina išvada, kad pagal šį punktą, jei kaltinamojo advokatas puikiai supranta proceso metu vartojamą kalbą, tokiu atveju ginamajam nebeužtikrinama teisė naudotis nemokama vertėjo pagalba. Tačiau tokia išvada neturėtų būti suprantama tiesiogiai – kaip apskritai teisės suvokti visą procesą atėmimas iš kaltinamojo. Byloje *Kamasinski prieš Austriją* Teismas pabrėžė, kad „advokatas puikiai mokėjo ginamojo gimtąją kalbą“. Iš šito teiginio,

⁹⁵ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 36.

⁹⁶ Gomien Donna. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995. P. 36, 37.

preziuruojama, kad tokiu atveju vertėjo funkcijas atliks gynėjas ir bet koku atveju kaltinamajam bus užtikrinta teisė suprasti ne tik, kuo jis yra kaltinamas, bet ir visus nagrinėjamos bylos aspektus.

Bet koku atveju kiekvienas asmuo turi teisę suprasti atliekamus procesinius veiksmus, o nemokant proceso metu vartojamos kalbos nemokamai naudotis vertėjo pagalba. Terminas „nemokamai“ savaime turi aiškią ir tikslią prasmę: jis numato visišką atleidimą nuo pareigos apmokėti vertėjui, o ne sąlyginį atidėjimą, laikiną atleidimą ar sustabdymą. Taip Teismas išaiškino byloje *Luedicke, Belkacemas ir Koc prieš Vokietiją* (1978 m. lapkričio 28 d.). Taigi Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies e punktas garantuoja teisę, jeigu kas nekalba ar nesupranta kalbos, vartojamos teismo proceso metu, gauti nemokamą vertėjo pagalbą, ir negalima reikalauti, kad po to jis padengtų šios pagalbos išlaidas.

Konvencijos 6 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos procesinės garantijos yra sudėtinės teisės į teisingą bylos nagrinėjimą teisės, pagrįstos šalių lygiateisiškumo ir rungtyniškumo principais. Teisė žinoti asmeniui kuo jis yra kaltinamas, teisė asmeniškai ir veiksmingai dalyvauti teismo procese, teisė turėti gynėją ir su juo bendrauti – pagrindai, garantuojantys lygias galimybes atstovaujant byloje ir užtikrinantys bylos nagrinėjimą laikantis rungimosi principo. Apskritai ir visas Konvencijos 6 straipsnis yra pagrįstas lygiateisiškumo principu, kurį pažeidus neįmanoma įgyvendinti teisės į teisingą teismą.

IŠVADOS

Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą tikslas – pasiekti, kad žmogaus teisės būtų užtikrinamos valstybių praktikoje ir nebūtų vien teorinės, netikros ir iliuzinės. Taigi veiksmingos bus tik tokios Konvencijoje įtvirtintos žmogaus teisės ir laisvės, kurios bus įgyvendinamos praktikoje. Tai yra aktuali žmogaus teisė, kurios apsauga reikalauja iš valstybių ypatingo dėmesio, nors ir Konvencijos nuostatų ne visada yra paisoma. Apibendrinant šį darbą, galima pateikti tokias išvadas:

1. Europos žmogaus teisių teismas plečiamai interpretuoja Konvencijos 6 straipsnį dėl jo ypatingos reikšmės demokratijai ir kitų žmogaus teisių užtikrinimui, todėl teisė į teisingą bylos nagrinėjimą dėl savo pobūdžio ir reikšmingumo turi būti analizuojama kaip visuma, kurią sudaro objektyvaus teismo nagrinėjimo elementai, - nustatant baudžiamąjį kaltinimą bei asmens civilinio pobūdžio teises ir pareigas, kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo bylą per protingą laiką lygybės ir viešumo sąlygomis išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas, o baudžiamojo proceso metu užtikrinamos Konvencijos 6 straipsnio 2 ir 3 dalyse įtvirtintos garantijos. Teisė į teisingą teismą – visų kitų žmogaus teisių apsaugos garantas. Teisė kreiptis į teismą, teisė į tinkamą procesą bei teisė į priimto sprendimo vykdymą suprantamos kaip integralios teisingo teismo dalys. Siekiant nustatyti, ar nagrinėjimas buvo teisingas ir atitiko teisingo proceso reikalavimus, turi būti peržiūrimas ir įvertinamas visas bylos nagrinėjimo procesas – nuo bylos iškėlimo teisme iki teismo sprendimo visiško įvykdymo, kurio neįgyvendinus Konvencijos 6 straipsnis tampa visiškai neefektyviu.
2. Jei asmens pilietinės teisės ir pareigos pažeidžiamos ar ginčijamos, jis turi teisę jas apginti remiantis teisingo bylos nagrinėjimo principo, įtvirtinto Konvencijos 6 straipsnyje, pagrindu. Europos žmogaus teisių teismas savo praktikoje nėra pateikęs konkretaus pasakymo „civilinio pobūdžio teisės ir pareigos“ apibrėžimo ir nėra išvystęs universalių kriterijų, kurių pagrindu būtų vertinamos tokios teisės ir pareigos. Teismas šiai sąvokai suteikęs autonominę reikšmę nuo Susitariančiųjų valstybių vidaus teisės, bet vis dėlto teisės ir pareigos turi būti realios ir jos privalo egzistuoti bei būti nustatytos valstybės atsakovės teisinėje sistemoje. Teisę traktuojant kaip civilinę pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį, ypatingą reikšmę turi jos materialinis turinys pagal vidaus teisę ir su ja susijusios pasekmės.
3. Europos žmogaus teisių teismas savo praktikoje yra išdėstęs kriterijus, kuriais vadovaujantis įvertinama, ar teisės pažeidimas, dėl kurio paduodamas pareiškimas, kvalifikuotinas kaip nusikalstama veika ir pagal savo pobūdį patenka į Konvencijos saugomą sritį:

- ar tam tikrą veiką apibrėžianti norma valstybės atsakovės vidaus teisinėje sistemoje priklauso baudžiamajai teisei;
- teisės pažeidimo pobūdis ir taikymo apimtis;
- gresiančios baudmės pobūdis ir griežtumo laipsnis.

Šie kriterijai yra alternatyvūs, tačiau toks jų pobūdis nepašalina kumuliacinio požiūrio galimybės tuo atveju, kai atskira kiekvieno iš kriterijų analizė neleidžia padaryti aiškios išvados dėl baudžiamojo kaltinimo buvimo ar jo nebuvimo.

4. EŽTT, sprenddamas, ar konkretus teisminis nagrinėjimas atitinka „įmanomai trumpiausio laiko“ principą pagal Konvencijos 6 straipsnį, atsižvelgia į tokius veiksnius: 1. bylos sudėtingumą; 2. valstybės institucijos pasirinktą bylos sprendimo būdą; 3. pareiškėjo elgesį, kuris galėjo įtakoti delsimą; 4. kitas ypatingas aplinkybes, pateisinančias teismo nagrinėjimo pratęsimą. Asmens teisės ir teisėti interesai turi būti apginti tuo metu, kai jam to tikrai reikia, o ne po kažkurio laiko, kai vienoks ar kitoks sprendimas nebeturės jam reikšmės. Teisinių gynybos priemonių tobulinimas nacionaliniu lygmeniu, ypač analogiškose bylose, ne tik padėtų tinkamai įgyvendinti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą pagal EŽTK 6 straipsnį, bet taip pat ir sumažintų Europos žmogaus teisių teismo darbo krūvį.
5. Objektyvumas – viena iš sąlygų užtikrinančių teisingumą, todėl EŽTK 6 straipsnyje įtvirtina pagal įstatymą įsteigto nepriklausomo ir bešališko teismo principą. Teismas, nagrinėdamas teismo nešališkumo ir nepriklausomumo problemas, išaiškino, kad sąvokos „nepriklausomas teismas“ sudaro teisėjų paskyrimo būdas ir rūšis; terminas, kiek laiko jie eina savo pareigas; įstatyme įtvirtinta garantijų sistema, kuri padeda išvengti išorinės įtakos; teismas turi būti vertinamas kaip nepriklausomas pagal posakį „jis ne tik turi toks būti, bet ir turi atrodyti nepriklausomas iš šalies“. Analizuotos situacijos Lietuvoje bei nagrinėtos bylos parodo, kad valdžių padalijimo principas - nepriklausomo ir bešališko teismo principo įgyvendinimo pagrindas. Todėl jo neįgyvendinimo pasekmė yra teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pagal EŽTK 6 straipsnį pažeidimai. Politikų bandymai pasisavinti teismų funkcijas gresia paversti teismus politiškai motyvuotų manipuliavimų subjektais, todėl ypatingai svarbu užtikrinti šių institucijų pareigūnų ir teisėjų nepriklausomumą bei profesionalumą.
6. Viešo bylos nagrinėjimo sąlygą EŽTK 6 straipsnyje įtvirtinta su tikslu apsaugoti ne tik šalių ir kitų byloje dalyvaujančių asmenų teisę asmeniškai ir tiesiogiai dalyvauti procese nagrinėjant bylą, bet taip pat ir visuomenės teisę dalyvauti jame. Visuomenės kontrolė – tinkamiausias būdas užtikrinti bylos proceso sąžiningumą. Viešumo sąlyga pagal analizuotą straipsnį apima teismo nagrinėjimo viešumą, tinkamą pranešimo pateikimą apie proceso eigą ir žodinio

nagrinėjimo principo laikymąsi, bylos medžiagos viešumą ir prieinamumą, viešą teismo sprendimo paskelbimą. Priešingu atveju suvaržomos asmenų teisės ir atsiranda pagrindas teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pažeidimui. Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų viešumo principo ribojimo tikslas – tam tikrų asmenų interesų apsauga ir tinkamas teisės į teisingą teismą įgyvendinimas.

7. Teismas konstatavo, kad nekaltumo prezumpciją pagal Konvencijos 6 straipsnio 2 dalį teisėjai ir kitų valstybės institucijų atstovai pažeidžia tuo atveju, kai savo įsitikinimus dėl kaltinamojo laikymo kaltu skleidžia viešai nuo bylos nagrinėjimo pradžios, nors tai dar nėra įrodyta pagal įstatymą ir tuo sudarydami pagrindą suabejoti ir visuomenę. Teismas akcentavo, kad valdžios atstovams, tame tarpe ir teisėjams, nedraudžiama visuomenei pateikti faktinę informaciją apie vykstančius nusikaltimų tyrimus, tuo įgyvendinant viešumo principą, tokia apimtimi, kuri neleidžia konstatuoti konkretaus asmens kaltės.
8. EŽTK 6 straipsnio 3 dalyje įtvirtintų procesinių garantijų interpretavimas leido nustatyti, kad asmuo negali būti pripažintas kaltu nusikaltimo padarymu ir kriminalinė bausmė niekam negali būti paskirta be tinkamos teisminės procedūros, leidžiančios kaltinamajam žinoti viską, kas jam inkriminuojama ir kuo pagrįsti reiškiami kaltinimai, taip pat parengti ir pateikti įrodymus gynybai. Esminis procesinių garantijų tikslas – nepažeisti šalių lygybės principo, kuris yra vienas svarbiausių Konvencijos 6 straipsnio teisingo bylos nagrinėjimo aspektų.

SANTRAUKA

1950 m. pasirašyta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija įtvirtino minimalius žmogaus teisių apsaugos standartus, kurių privalo laikytis visos demokratinę gyvenimo kelią pasirinkusios Europos valstybės. Konvencijos 6 straipsnis garantuoja asmens teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, kuri yra viena iš tinkamo žmogaus teisių įgyvendinimo sąlygų. Tai viena iš fundamentalių teisių – kitų žmogaus teisių apsaugos garantas.

Magistrinio darbo tikslas išnagrinėti teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnį sampratą ir turinį bei Europos žmogaus teisių teismo praktiką šiuo klausimu. Yra gvildenami ypač aktualūs šio straipsnio taikymo klausimai, dėl kurių yra suformuota vienokia ar kitokia Teismo pozicija ir kurių nuostatos tampa teorijos dalimi. Šis darbas turėtų sukurti pagrindus tolesnei Konvencijos 6 straipsnio analizei bei prisidėti prie žmogaus teisių problematikos viešinimo ir užtikrinimo Lietuvoje.

Konvencijos 6 straipsnyje nustatyta kiekvieno asmens teisė, kad jo bylą per protingą laiką lygybės ir viešumo sąlygomis išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas. Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą Konvencijos prasme interpretuojama plečiamai, nes ši teisė tokia svarbi demokratinėje visuomenėje, kad analizuojamo straipsnio glaustas aiškinimas neatitiktų minėtos nuostatos tikslo. Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą turi būti analizuojama kaip principų visuma, įtvirtintų EŽTK 6 straipsnyje. Be to, ši teisė bus tinkamai įgyvendinti ne tik garantuojant visų išanalizuotų esminių principų efektyvumą, bet ir sprendimo vykdymą laikant sudėtine teismo nagrinėjimo dalimi. Todėl magistriniame darbe detalios analizuojami kiekvienas iš teisės į teisingą bylos nagrinėjimą elementų, jų turinys, kurių visuma sudaro galimybę tinkamai įgyvendinti teisingumą.

Kiekvienas asmuo turi teisę į Konvencijos 6 straipsnio garantuojamą apsaugą, „kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto baudžiamojo kaltinimo klausimas“. Šiom sąvokom Teismas yra suteikęs autonominę reikšmę. Tokio sprendimo tikslas – suvienodinti pažeidimų klasifikaciją skirtingose nacionalinėse teisinėse sistemose, siekti vienodų metodų taikymo visose Europos šalyse ir taip užkirsti kelią Konvencijos 6 straipsnio besikartojantiems pažeidimams. Apskritai Konvencijoje naudojamų terminų skirtingas interpretavimas neturėtų tapti jos nesilaikymo ir kontrolės ignoravimo pagrindu.

Nors teisės į teisingą teismą principas šiuolaikiniame pasaulyje yra tapęs visuotinai pripažįstamu ir nekvėstionuojamu, tačiau vis dar intensyviai pažeidinėjamu.

SUMMARY

The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms drawn up in Rome on 4 November 1950, entered into force in September 1953, consolidated the minimal standards of human rights protection which are equally binding for all democratic Europe countries. Article 6 guarantees the right to a fair trial – one of the favourable condition to realize human rights. It is the fundamental right and the guarantee of other human rights protection.

The aim of the master thesis is to scrutinize the conception of the right to a fair trial under the Article 6 of the European Convention, its content and the practice of The European Court of Human Rights on this question. It is considering especially urgent questions of the Article's 6 application. On that ground the position of the Court is formed and the analysed regulations becomes the part of theory. The master thesis should create the basis for the further analysis of the Article 6 and promote the publication of the problem on human rights and safeguard them in Lithuania.

In the Article 6 there is determined the right that everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. In the Convention sense the right to a fair trial is interpreted widely because of its significance in the democratic society. Otherwise the narrow interpretation of Article 6 would not answer the purpose. The right to a fair trial should be analysed as the whole complex of the principles consolidated in the Article 6. The accomplishment of the judgement is important exactly like the guarantee of all essential principles. On that ground in the master thesis there is scrutinized every element of the right to a fair trial in detail. The whole of analysed principles creates conditions for the proper realization of justice.

Everyone has the right to the protection guaranteed by the Article 6 „in the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him“. Both terms have autonomous meaning under the Convention. The aim of such determination is to unify the classification of violations in different national law systems and the recurred violations of Article 6 must be stopped trying to get the application of the same methods in all countries of Europe. Generally the different interpretation of terms used in the Convention can not be the base of nonobservance and control's ignoring.

Regardless of the universal acknowledgement of the right to a fair trial, it is still intensively violating.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 17-649;
3. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987;
4. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolai Nr. 7, iš dalies pakeistas protokolu Nr. 11 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 96-3016;
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 "Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo" dalinio pakeitimo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymui "Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų" // Valstybės žinios. 1995, Nr. 101-2264;
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1999, Nr. 109-3192;
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118(1), 156(1) straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317(1) straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 80-2423;
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 57-2552;

Europos žmogaus teisių teismo bylos

9. Adolf prieš Austriją (Nr. 8269/78, 1982-03-26);
10. Airey prieš Airiją (Nr. 6289/73, 1979-10-09);
11. Allenet de Ribemont prieš Prancūziją (Nr.15175/89, 1995-02-10);
12. Artico prieš Italiją (Nr. 6694/74, 1980-05-13);
13. Axen prieš Vokietijos Federacinę Respubliką (Nr. 8273/78, 1983-12-08);
14. Barbera, Messegue ir Jabardo prieš Ispaniją (Nr. 10590/83, 1988-12-06);
15. Beaumartin prieš Prancūziją (Nr. 15287/89, 1998-11-24);
16. Birutis ir kiti prieš Lietuvą (Nr. 47698/99, 48115/99, 2002-03-28);
17. Bock prieš Vokietijos Federacinę Respubliką (Nr. 11118/84, 1989-03-29);
18. Bonisch prieš Austriją (Nr. 8658/79, 1985-05-06);
19. Brozicek prieš Italiją (Nr. 10964/84, 1989-12-19);
20. Butkevičius prieš Lietuvą (Nr. 48297/99, 2002-03-26);
21. Campbell ir Fell prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 7819/77, 7878/77, 1984-06-28);
22. Craxi prieš Italiją (Nr.34896/97, 2002-12-05);
23. Crisan prieš Rumuniją (Nr. 42930/98, 2003-05-27);
24. Daktaras prieš Lietuvą (Nr. 42095/98, 2000-10-10);
25. Delcourt prieš Belgiją (Nr. 2689/65, 1970-01-17);
26. Deumeland prieš Vokietiją (Nr. 9384/81, 1986-05-29);
27. Dory prieš Švediją (Nr. 28394/95, 2002-11-12);
28. Ezeh ir Connors prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 39665/98, 40086/98, 2003-10-09);
29. Faucher prieš Prancūziją (1997);
30. Foti ir kiti prieš Italiją (Nr. 7604/76, 7719/76, 7781/77, 7913/77, 1982-12-10);
31. Gadliauskas prieš Lietuvą (Nr. 62741/00, 2004-05-27);
32. Girdauskas prieš Lietuvą (Nr. 70661/01, 2003-12-11);
33. Goddi prieš Italiją (Nr. 8966/80, 1984-04-09);
34. Grauslys prieš Lietuvą (Nr. 36743/97, 2000-10-10);
35. H. prieš Prancūziją (Nr. 10073/82, 1989-10-24);
36. Hornsby prieš Graikiją (Nr. 18357/91, 1997-03-19);
37. Ivan Lauko prieš Slovakiją (Nr. 26138/95, 1998-09-02);
38. Y. B. ir kiti prieš Turkiją (Nr. 48173/99, 48319/99, 2004-10-28);
39. Janosevič prieš Švediją (Nr. 34619/97, 2002-07-23);
40. Jasiūnienė prieš Lietuvą (Nr. 41510/98, 2003-03-06);

41. Kamasinski prieš Austriją (Nr. 9783/82, 1989-12-19);
42. Konig prieš Vokietiją (Nr. 6232/73, 1978-06-28);
43. Koskinas prieš Graikiją (Nr. 47760/99, 2002-06-20);
44. Langborger prieš Šveicariją (Nr.
45. Lavents prieš Latviją (Nr. 58442/00, 2002-11-28);
46. Le Compte, Van Leuven ir De Meyere prieš Belgiją (Nr. 6878/75, 7238/75, 1981-06-23);
47. Luedicke, Belkacem ir Koc prieš Vokietijos Federacinę Respubliką (Nr. 6210/73, 6877/75, 7132/75, 1978-11-28);
48. Lundevall prieš Švediją (Nr. 38629/97, 2002-11-12);
49. Marpa Zeeland B. ir Metal Welding B. V. prieš Nyderlandus (Nr. 46300/99, 2004-11-09);
50. Meilus prieš Lietuvą (Nr. 53161/99, 2003-11-06);
51. Monory prieš Rumuniją ir Vengriją (Nr. 71099/01, 2005-04-04);
52. Neves e Silva prieš Portugaliją (Nr. 11213/84, 1989-04-27);
53. Ozturk prieš Vokietijos Federacinę Respubliką (Nr. 8544/79, 1984-02-21);
54. Pedersen ir Baadsgaard prieš Daniją (Nr. 49017/99, 2003-06-19);
55. Pretto ir kiti prieš Italiją (Nr. 7984/77, 1983-12-08);
56. Ringeisen prieš Austriją (Nr. 2614/65, 1971-07-16);
57. Salomonsson prieš Švediją (Nr. 38978/97, 2002-11-12);
58. Somogyi prieš Italiją (Nr. 67972/01, 2004-05-18);
59. Sramek prieš Austriją (Nr. 8790/79, 1984-10-22);
60. Starace prieš Italiją (Nr. 34081/96, 2000-04-27);
61. Šleževičius prieš Lietuvą (Nr. 55479/00, 2001-11-13);
62. Užkurėlienė prieš Lietuvą (Nr. 62988/00, 2005-04-07);
63. Van Mechelenas ir kiti prieš Nyderlandus (Nr. 21363/93, 21364/93, 21427/93, 1997-04-23);

Knygos

64. Abramavičiūtė I., Beinoravičius D. ir kiti. Tautinių mažumų teisės. – Lietuvos žmogaus teisių centras, 2005.
65. Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. – Vilnius: Pradai, 1997;
66. Čepas. A. Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujosios sistemos, 2005;
67. Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 1997 01 01 – 2001 01 01. Pirmas leidimas. Sud. Švedas G., Milašiūtė V. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001;

68. Europos žmogaus teisių teismo sprendimai. I dalis. Red. Rekertienė E., mak. Jaškūnienė E. – Vilnius: Europos Tarybos informacijos centras, 2000;
69. Gomien D. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius, 1995;
70. Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. – Vilnius, 2004;
71. Keinys S., Klimavičius J., Paulauskas J. ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000;
72. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Pirmas tomas. – Vilnius: Justitia, 2003;
73. Mickevičius H., Radvilaitė A., Kurutytė A. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje: 2005 metų apžvalga. – Vilnius, 2006;
74. Mikelėnas V. Civilinis procesas. I dalis. – Vilnius: Justitia, 1997;
75. Vadapalas V. (moksl. red.). Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. – Vilnius: Justitia, 2002.
76. Veličkienė A. T. Ratio scripta: lotyniški teisės ir bendrosios kultūros frazeologizmai, apibrėžimai, terminai. – Vilnius: Justitia, 2003;
77. Clayton R., Tomlinson H. Fair Trial Rights. – Great Britain: Oxford University Press, 2001;
78. Clayton R., Tomlinson H. The Law of Human Rights. – Great Britain: Oxford University Press, 2000;
79. Gomien D. Shortguide to the European Convention on Human Rights. – Oslo: Council of Europe Press, 2000;
80. Jacobs and White. European Convention on Human Rights. - Great Britain: Oxford University Press;
81. Marks S. and Clapham A. International Human Rights Lexicon. – Great Britain: Oxford University Press;
82. Paine T. Žmogaus teisės. – Vilnius: Naujoji Rosma, 2003.
83. Rehman Javid. International human rights law (a practical approach). – Great Britain: Henry Ling Ltd., 2003;

Periodiniai leidiniai

84. Jočienė D. Lietuvos Respublikos pralaimėtos Europos žmogaus teisių teisme bylos: teisinės pamokos ir perspektyvos // Justitia. 2002, Nr. 1-2;
85. Jočienė D. Lietuvos Respublikos pralaimėtos Europos žmogaus teisių teisme bylos: teisinės pamokos ir perspektyvos // Justitia. 2002, Nr. 3-4;

86. Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas // Justitia. 1996, Nr. 3;
87. Stumbrytė Ž. Teisė į teisę ginti pažeistą teisę arba Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnio taikymo praktika // Juristas. 2006, Nr. 10;
88. Stungys K., Vadapalas V. Naujos teisinės praktikos galimybės: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Justitia. 1996, Nr. 3;

Internetiniai puslapiai

89. Europos žmogaus teisių teismo sprendimų santraukos
<http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Zd=&Vr=&Id=76927&Pr=&Mt=>;
prisijungimo laikas: 2006-09-15;
90. Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str. taikymas ir aiškinimas Lietuvos Respublikos pralaimėtose bylose // http://www.tm.lt/default.aspx?item=stras_public;
prisijungimo laikas: 2006-10-20.
91. <http://www.echr.coe.int/echr>.